

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY-YL-2013-0001**

**EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN
VERGİ POLİTİKALARI**

HAZIRLAYAN

Öznur DEMİR

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ramazan KILIÇ

AYDIN-2013

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MLY-YL-2013-0001**

**EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN
VERGİ POLİTİKALARI**

HAZIRLAYAN

Öznur DEMİR

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ramazan KILIÇ

AYDIN-2013

YAZAR ADI-SOYADI: ÖZNUR DEMİR

**BAŞLIK: EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN VERGİ
POLİTİKALARI**

ÖZET

Geçmişten günümüze ülkelerin uyguladığı ekonomi politikaları incelendiğinde öncelikli amaçların ele alındığı görülmektedir. Bu temel amaçların; ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanması, fiyat istikrarı ve tam istihdamın sağlanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve en önemlisi bu amaçların gerçekleşmesiyle birlikte toplum refahının maksimum düzeye çıkarılması şeklinde olduğu ifade edilmelidir. Fakat uygulanan politikalar her zaman istenildiği gibi sonuçlar vermemektedir. Gerek ülkelerin kendi yapısal sorunlarından kaynaklanan gerekse dış baskılar (küreselleşme, sermaye akımları vb.) sonucu ortaya çıkan ekonomik krizler, politikaların etkin bir şekilde uygulanmasını engellemekte ve ekonomik dengeleri bozmaktadır.

Gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel ekonomik dengesizliğin ortadan kaldırılmasında, ekonomik ve sosyal hayatın her alanında etkili olduğu bilinen vergi uygulamaları önemli bir araçtır. Vergiler, bir ülkedeki yatırımlar, tasarruflar ve arz-talep dengesi üzerinde önemli etkiler bırakabilmektedir. Bu etkiler sebebiyle, vergi politikaları gelir dağılımında adaletin sağlanması, kaynakların etkin kullanımı ve fiyat istikrarının sağlanması gibi konuların çözümünde tercih edilmektedir. Ekonomi üzerinde ortaya çıkardığı etkiler dikkate alındığında, ekonomik kriz dönemlerinde de krizin etkilerini azaltmak ve piyasalara yeniden işlerlik kazandırmak için ülkelerin vergi politikalarına başvurması kaçınılmaz bir durumdur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Ekonomik Kriz, Vergi Politikaları, Etkinlik.

NAME: ÖZNUR DEMİR

TITLE: APPLIED TAX POLICY IN TIMES OF ECONOMIC CRISIS

ABSTRACT

Past and present economic policies implemented by the countries examined, the primary objectives are discussed. This is a basic objectives of economic growth and development, to ensure price stability and full employment, equality in income distribution to ensure the realization of these goals, and most importantly the welfare of the community must be expressed in the form of removal of the maximum level. However, as the results of the policies implemented do not always required. Both countries due to their structural problems and external pressures (globalization, capital flows etc.) Resulting from the economic crisis, the effective implementation of policies to prevent and disrupt economic stability.

Actual or possible elimination of economic imbalance, economic and social life is an important tool in the field of tax practices known to be effective. Taxes in a country investments, savings and cause more significant effects on the supply-demand balance. These effects are due to the establishment of justice in the distribution of the income tax policies, resolving issues such as effective use of resources and ensuring price stability is preferred. Considering the effects on the economy posed by the economic crisis periods to minimize the effects of the crisis countries' tax policies to give effect to re-apply to the markets is inevitable.

KEYWORDS

Economic Crisis, Tax Policies, Events.

ÖNSÖZ

Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan Vergi Politikalarının incelendiği bu yüksek lisans tez çalışmasının hazırlanmasında ve sonuçlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Ramazan KILIÇ'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın eksik yanlarını tamamlamamda ve çalışmamı geliştirmemde destek veren üniversitemiz öğretim üyelerinden Doç. Dr. Recep TEKELİ'ye ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam süresince daima yanımda olan sevgili ailem; babam Yaman Demir'e, annem Şayeste Demir'e, ağabeyim Gökhan Demir'e ve bana olan inançlarını hiç kaybetmeyen değerli dostlarıma sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	3
EKONOMİK KRİZ VE KAPSAMI	3
1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI.....	4
1.2. EKONOMİK KRİZLERİN NEDENLERİ	5
1.3. EKONOMİK KRİZLERİN ETKİLERİ	6
1.4. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ.....	8
1.4.1.Reel Sektör Krizleri.....	9
1.4.2.Finansal Krizler	9
1.4.2.1.Para Krizi (Döviz Krizi)	10
1.4.2.2.Bankacılık Krizi.....	10
1.4.2.3.Borsa Krizi.....	11
1.4.3.Borç Krizi	11
1.5. EKONOMİK KRİZ KONUSUNDA İLERİ SÜRÜLEN YAKLAŞIMLAR.....	11
1.5.1.Birinci Nesil Ekonomik Kriz Modelleri	12
1.5.2.İkinci Nesil Ekonomik Kriz Modelleri.....	13
1.5.3.Üçüncü Nesil Ekonomik Kriz Modelleri.....	13
1.6. EKONOMİK KRİZLERE YÖNELİK İSTİKRAR POLİTİKALARI.....	13
1.6.1.Ekonomik İstikrar Politikalarının Amaçları	14
1.6.2.Ekonomik İstikrar Politikalarının Türleri.....	14
1.6.2.1.Ortodoks Ekonomik İstikrar Politikaları	15
1.6.2.2.Heteredoks Ekonomik İstikrar Politikaları	15

1.6.3.Ekonomik İstikrar Politikası Araçları.....	16
1.6.3.1.Para Politikası	16
1.6.3.1.1.Para Politikası Araçları	16
1.6.3.1.1.1.Merkez Bankası Politikaları	16
1.6.3.1.1.2.Faiz Politikaları	17
1.6.3.1.1.3.Döviz Kuru Politikaları	17
1.6.3.1.2.Para Politikalarının Ekonomik Etkileri	18
1.6.3.1.3.Para Politikalarının Ekonomik Krizlerde Uygulanabilirliği	19
1.6.3.2.Maliye Politikası.....	20
1.6.3.2.1.Maliye Politikası Araçları	20
1.6.3.2.1.1.Kamu Harcamaları Politikası	20
1.6.3.2.1.2.Borçlanma Politikası	21
1.6.3.2.1.3.Vergi Politikaları	21
1.6.3.2.2.Maliye Politikalarının Ekonomik Etkileri.....	22
1.6.3.2.3.Maliye Politikalarının Ekonomik Krizlerde Uygulanabilirliği	25
1.6.3.2.3.1.Ekonomik Krizlere Yönelik Kamu Harcama Politikaları	27
1.6.3.2.3.2.Ekonomik Krizlere Yönelik Borçlanma Politikaları.....	27
1.6.3.2.3.3.Ekonomik Krizlere Yönelik Vergi Politikaları	27
BÖLÜM II	31
KÜRESELLEŞEN DÜNYADA 1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZ	
ÖRNEKLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	31
2.1. 1997 ASYA KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI	32
2.1.1.Kriz Öncesi Asya Ülkelerinin Ekonomik Durumu	32
2.1.2.Asya Krizini Tetikleyen Nedenler Ve Krizin Gelişimi	33
2.1.3.Asya Krizinin Ekonomik Etkileri ve Ülkelerdeki Boyutu	35
2.1.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	36
2.2. 1998 RUSYA KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.	37
2.2.1.Kriz Öncesi Rusya'nın Ekonomik Durumu	38
2.2.2.Krizi Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi	39
2.2.3.Krizin Ekonomik Etkileri ve Ülkedeki Boyutu	41
2.2.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	42

2.3. ABD MORTGAGE KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI	44
2.3.1.Kriz Öncesi Amerika'nın Ekonomik Durumu	44
2.3.2.Mortgage Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi.....	45
2.3.3.Krizin Ekonomik Etkileri ve Ülkedeki Boyutu	46
2.3.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları	47
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	51
2.4.1.Kriz Öncesi Avrupa Birliği Ülkelerinin Ekonomik Durumu	51
2.4.1.1.Yunanistan ve Ekonomik Kriz Süreci	53
2.4.1.2.İrlanda ve Ekonomik Kriz Süreci	56
2.4.1.3.Portekiz ve Ekonomik Kriz Süreci	56
2.4.2.Krizin Gelişimi ve Ekonomik Etkileri.....	57
2.4.3.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	63
BÖLÜM III.....	67
TÜRKİYE'DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI (1994-2001).....	67
3.1. 1994 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	67
3.1.1.1994 Krizi Öncesi Ekonomik Durum.....	67
3.1.2.1994 Krizinin Nedenleri ve Gelişimi	68
3.1.3.1994 Krizinin Etkileri ve Ekonomik Boyutu	69
3.1.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	73
3.2. KASIM 2000 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	78
3.2.1.Kasım 2000 Krizi Öncesi Ekonomik Durum	78
3.2.2.Kasım 2000 Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi.....	79
3.2.3.Krizin Etkileri ve Ekonomik Boyutu.....	80
3.2.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	82
3.3. ŞUBAT 2001 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI.....	85
3.3.1.Şubat 2001 Krizi Öncesi Ekonomik Durum.....	85
3.3.2.Şubat 2001 Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi	86

3.3.3.Şubat 2001 Krizinin Etkileri ve Ekonomik Boyutu	87
3.3.4.Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları.....	89
3.4. SON ON YILDA YAŞANAN KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE	92
3.4.1.Mortgage Krizi ve Türkiye'ye Etkileri.....	92
3.4.2.Mortgage Krizine Yönelik Türkiye'de Alınan Vergi Tedbirleri.....	94
3.4.3.Avrupa Birliği Krizi ve Türkiye'ye Etkileri.....	98
3.4.4.Avrupa Birliği Krizine Yönelik Türkiye'de Alınan Vergi Tedbirleri.....	100
3.5. EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	103
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	113

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Uygulama Alanları ve Etkileri	25
Tablo 2. Krize Giren Asya Ülkelerinde Döviz Kurları ve Borsa Endekslerindeki Değer Kayıpları (30.06.1997 – 08.05.1998)	35
Tablo 3. Kriz Döneminde Ülkelerin Cari İşlemler Açığı/GSYİH (%) 1995-1997	36
Tablo 4. Asya Krizi'ne Genel Bir Bakış	37
Tablo 5. Rusya Federasyonu Büyüme ve Enflasyon Değerleri (1994 - 1998)	41
Tablo 6. Rusya'da Genel Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamalarının Milli Gelirdeki Oranı.....	43
Tablo 7. Rusya Krizine Genel Bir Bakış.....	43
Tablo 8. Dünya Ticaret Hacmi %	46
Tablo 9. ABD Mortgage Krizine Genel Bir Bakış.....	50
Tablo 10. Yunanistan'ın Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)	54
Tablo 11. İrlanda'nın Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)	56
Tablo 12. Portekiz'in Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)	57
Tablo 13. Avrupa Birliği Ülkelerinde Bir Önceki Yıla Göre Büyüme Oranları % (2005-2011)	59
Tablo 14. Avrupa Birliği Ülkelerinde İşsizlik Oranları % (2005-2011).....	60
Tablo 15. Avrupa Birliği Ülkelerinde Enflasyondaki Yıllık Değişme Oranları (2005-2011)	61
Tablo 16. Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı % (2005 - 2010)	62
Tablo 17. Yunanistan'da Vergi Gelirlerinin GSMH'deki Payı % (2010-2013)	64
Tablo 18. Avrupa Birliği Krizine Genel Bir Bakış	65
Tablo 19. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler (1992-1993).....	69
Tablo 20. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Enflasyon Değişmeleri (1992 - 1996).....	70
Tablo 21. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Bütçe Gerçekleşmeleri (1992 - 1996).....	70
Tablo 22. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrasında Faiz Oranları Değişimi (1992 - 1996).....	71
Tablo 23. Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri ve Borç İlişkisi (Cari Fiyatlarla).....	72
Tablo 24. Vergi Gelirlerinin Toptan Fiyat Endeksi İle Karşılaştırılması (1992 - 1996)	73
Tablo 25. 1994 Krizine Genel Bir Bakış.....	76
Tablo 26. Türkiye'de 1992 - 1996 Yılları Arası Kamu Gelirleri (Bin TL - %).....	77

Tablo 27. Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990-1996).....	78
Tablo 28. 2000 Krizi Öncesi ve Kriz Yılında Bazı Ekonomik Göstergeler (1997 - 2000)	80
Tablo 29. 2000 Krizi ve Öncesinde Enflasyondaki Değişmeler (1997 - 2000).....	81
Tablo 30. 2000 Krizi ve Öncesinde Bütçe Gerçekleşmeleri (1997 – 1999)	82
Tablo 31. 1997 - 2001 Yılları Arasında Gerçekleşen Faiz Oranları	82
Tablo 32. Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1997 - 2003).....	84
Tablo 33. Kasım 2000 Krizine Genel bir Bakış.....	85
Tablo 34. 2001 Krizi ve Sonrasında Bazı Ekonomik Göstergeler (2001 - 2004).....	87
Tablo 35. 2001 Krizi ve Sonrasında Enflasyon Oranlarındaki Değişmeler.....	88
Tablo 36. 2001 Krizi ve Sonrasında Bütçe Gerçekleşmeleri	88
Tablo 37. Şubat 2001 Krizine Genel Bir Bakış.....	91
Tablo 38. Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler (2005 - 2009) .	92
Tablo 39. Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Bazı Ekonomik Göstergeler.....	93
Tablo 40. Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergilerinin Genel Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2004 - 2010).....	97
Tablo 41. Türkiye’de 2001 Krizi ve 2008 Krizi Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler...	98
Tablo 42. Avrupa Krizi Sürecinde Türkiye’de Bazı Ekonomik Göstergeler (2010 - 2012)	99
Tablo 43. Avrupa Krizi Sürecinde Türkiye’de Bazı Ekonomik Göstergeler.....	100
Tablo 44. Krizler ve Uygulanan Vergi Politikaları.....	106

ŞEKİL LİSTESİ

ŞEKİL 1: EKONOMİK KRİZLERİN OLUŞTUKLARI PİYASALARA GÖRE SINIFLANDIRILMASI.....	8
--	---

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABGS	: Avrupa Birliği Geçiş Süreci
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATV	: Akaryakıt Tüketim Vergisi
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EDV. NAV. VE EMTV	: Ek Damga Vergisi, Navlun ve Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKDF	: Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu
OECD	: Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
S&P	: Standard and Poor's
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TSPAKB	: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

Vergi politikaları, günümüzde devletin önemli bir maliye politikası aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok soruna çözüm getiren ve oldukça geniş uygulama alanına sahip olan vergi politikalarının çözüm getirdiği önemli alanlardan biri de ekonomik krizlerdir. Ekonomik krizlerin önlenmesi, etkilerinin azaltılması ve krizlerin ortadan kaldırılması noktasında uygun görülen vergi politikaları uygulanmaktadır. Ancak bu politikalarda başarılı olabilmek için krizlerin sebepleri daha iyi araştırılmalı ve gerekli politikalar hedeflere uygun seçilmelidir. Aksi halde krizler için etkin bir sonuç alınmadığı gibi mali ve finansal piyasalar vergi politikalarından olumsuz yönde etkilenebilir.

Özellikle 1980 sonrası yayılmaya başlayan küreselleşme olgusu ve liberalleşme süreci dünya ekonomik hayatında değişimleri de beraberinde getirmiştir. Dünyada yaşanan finansal yenilikler 1990'lı yıllarda etkisini hissettirmeye başlamış, uluslararası ortamda önce bölgesel ve sektörel krizlerde ardından küresel etkiler taşıyan krizlerde önemli bir rol oynamıştır (Akman, 2010: 17). Birçok ülke, piyasa dengelerini yeniden sağlamak, ekonomik ilişkilerini geliştirmek ya da kriz dönemlerinin etkilerini azaltmak amacıyla vergi politikalarına başvurmakta ve bu alanda yeni düzenlemelere gitmektedir.

Çalışmamızın temel amacı; ekonomik kriz dönemlerinde vergi politikalarına ne oranda yer verildiğinin ve uygulanan vergi politikalarının etkinliğinin değerlendirilmesidir. Dünyada ve Türkiye'de 1990 sonrası ortaya çıkan ekonomik krizlerin ele alındığı bu çalışmada; özellikle küreselleşmenin etkisiyle değişen ekonomik sistemde vergi politikalarının uygulama alanları, farklı ülkelerde ve dönemlerde yaşanan kriz süreçlerinde karşılaştırılarak irdelenmiştir. Çalışmada özellikle küresel ve liberal ekonomilerin etkisi altında yaşanan kriz örnekleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıkları, etkileri ve uygulanan vergi politikaları bir arada değerlendirilerek ele alınmıştır. Çalışmada literatür taraması esas alınmış olup konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenmiştir. Karabulut'un '*Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*' adlı yayını, Can'ın '*Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanması Gereken Vergi Politikaları*' konulu makalesi, Karabıçak'ın '*Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı*' konulu makalesi, Yürekli'nin '*Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye*

Örneği' başlıklı tezi, Buyun'un *'2000-2006 Dönemi Türk Vergi Politikaları'* başlıklı tezi başvuru çalışmalardan bazılarını oluşturmaktadır. Ayrıca OECD, EUROSTAT, DPT gibi resmi veri sitelerinden de yararlanılmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde; ekonomik kriz kavramı, krizlerin nedenleri, etkileri ve türleri üzerinde durulup ekonomik krizlere yönelik oluşturulan kriz modelleri çerçevesinde para ve maliye politikalarının etki alanlarına, kullanılan araçlarına ve kriz dönemlerindeki uygulanabilirliğine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; dünyada yaşanan ekonomik kriz örneklerine ve bu krizlerde uygulanan vergi politikalarına yer verilmiştir. Kuşkusuz dünya ekonomisinde gerek küresel etkiler gerekse yapısal sorunlar nedeniyle birçok ekonomik kriz yaşanmıştır. Ancak çalışmanın bu bölümünde liberalleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı 1997 Asya krizi ve 1998 Rusya krizinin yanı sıra küresel etkiler taşıyan ve gelişmiş ülkeleri de etkileyen 2008 ABD Mortgage krizi ve günümüzde hala sürmekte olan Avrupa Birliği ekonomik krizinin nedenleri, etkileri ve uygulanan vergi politikalarının etkinliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'nin küresel ve liberal etkilerin yoğun bir şekilde hissedildiği 1990 sonrası yaşadığı ekonomik krizler üzerinde durulmuş ve son yıllarda yaşanan küresel krizlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ile uygulanan vergi politikalarına değinilmiştir. Türkiye'deki kriz süreçlerinin incelenmesine 1994 krizi ile başlanmış olup, 1994 krizi öncesi ve sonrası süreçte yaşanan ekonomik gelişmeler çerçevesinde uygulanan vergi politikaları istatistiki veriler baz alınarak değerlendirilmiştir. Daha sonra ise Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ele alınmıştır. Türkiye'nin ciddi bir ekonomik buhran yaşadığı bu süreçte krizin etkileri dahilinde uygulanan vergi politikaları, hükümet programları ve IMF programları kapsamında ele alınmış olup sayısal veriler gösterilerek değerlendirilmiştir. Son olarak, Türkiye'nin kendi içinde yaşamış olduğu bu krizlerin dışında küresel boyutta yaşanan ve birçok ülkeyi etkisi altına alan ABD Mortgage krizi ve Avrupa Birliği krizi karşısında yaşanan ekonomik gelişmeler ile uygulanan vergi politikaları ve alınan ekonomik tedbirler üzerinde durulmuştur.

BÖLÜM I

EKONOMİK KRİZ VE KAPSAMI

Ekonomik kriz, aniden ortaya çıkan ve ekonomide olumsuz etkiler ortaya koyan bir süreç olarak bilinmektedir. Kriz konusunda önemli olan nokta krizin etkilerinden ziyade, bir ülkeyi krize götüren sebepler ve kriz sonrası yapılması gerekenlerdir. Bu konuların iyi analiz edilmiş olması kriz sürecinin çabuk atlatılması ve benzer sürecin tekrar yaşanmaması açısından hayati öneme sahiptir.

Ülkelerin ekonomik yapıları ve içsel sorunları başta olmak üzere bazı dış faktörler sebebiyle de ekonomik krizler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle ülkelerin ekonomik sorunlarının birbirini etkileme oranı gittikçe artmaktadır. Bu durum krizin yayılma alanını genişletmekte ve ülkeleri krizlere açık hale getirmektedir. Krizlerin etki alanı ortaya çıktıkları sektör ya da piyasaya göre değişiklik göstermekte olup farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla ülkelerin ekonomik krizlere yönelik uygulayacağı politikalar da farklılık göstermekte olup en uygun politikanın seçilmesi kriz yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin kriz yönetimlerinde krizin olumsuz etkilerinin minimize edilmesi ve krizlerin daha iyi analiz edilebilmesi adına birçok kriz modeli ortaya atıldığını ve bu kapsamda ekonomi politikalarına yönelik ciddi çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. P. Krugman tarafından temelleri atılan birinci nesil kriz modelleri ile bu modelin yetersiz olduğunu savunan M. Obstfeld'in geliştirdiği ikinci nesil kriz modelleri bunlardan sadece birkaçıdır (Bilgin, Karabulut, vd, 2002: 13-15). Modellerin yanı sıra kriz dönemlerinde uygulanması öngörülen politikalar ise daha çok Ortodoks ve Heteredoks politikalar çevresinde toplanmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik kriz kavramı, farklı açılardan ele alınıp nedenleri ve etkileri çerçevesinde incelenecektir. Bu kapsamda kriz türleri, krizlere yönelik ileri sürülen modeller ve bu modellerin politika araçlarının neler olabileceğine yönelik bir değerlendirme yapılacaktır. Politikalar değerlendirilirken, bunların ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkiler ve ekonomik kriz dönemlerinde uygulanabilirlikleri üzerinde ayrıca durulacaktır.

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

Kriz kavramının kökeni Yunanca ‘*krisis*’ sözcüğüne dayanmaktadır. Kelime anlamı olarak *kritik, farklılık, çelişki* gibi anlamlar taşıyan krizin bir diğer anlamı ise *karar vermektir* (Aydın, 2003: 1). Çünkü krizler yeni bir durumu ifade etmekte ve dolayısıyla yeni bir durum da yeni bir karar anını gerektirmektedir. Bu karar anı öyle bir zamandır ki gelecekte ne olacağı, nasıl olacağı, o an yapılanlara ve alınan kararlara göre şekillenecektir. Bu yeni başlangıç süreci ise oldukça sancılı olup bu sancılar kriz dönemlerini oluşturmaktadır (Kayarkaya, 2006: 1).

Kriz kelimesine yüklenen anlamlar bununla sınırlı değildir. Kriz kelimesi, özellikle tıp biliminde çok yaygın bir kullanıma sahiptir ve genel olarak ‘*aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi*’ ya da ‘*bir hastalığın çok ileri bir safhaya ulaşması*’ anlamlarına gelmektedir. Kriz, sosyal bilimler alanında ise çoğu kez ‘*birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme*’, ‘*büyük sıkıntı*’, ‘*buhran*’ ve ‘*bunalım*’ gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmaktadır (Aktan ve Şen, 2002: 1). Bu anlamıyla kriz kelimesi Fransızca etimolojik kökenine daha yakın olarak ‘*beklenmeyen ve önceden sezilmeyen, hızlı bir şekilde ortaya çıkan mevcut araçları, amaçları ve planları tehdit eden bir nokta*’ olarak ifade edilmektedir (Bilge, 2009: 23).

Bu yaklaşıma bağlı kalarak iktisadi anlamda ekonomik kriz, iktisadi hayatta uzun bir ilerleme ve gelişme döneminden sonra düşülen bir duraklama ve hatta daralma sürecini ifade etmektedir. Kısaca konjonktürel yapıdaki ani ve olumsuz değişimleri krizlerin habercisi olarak tanımlamak mümkündür (Metinsoy, 2010: 19).

Yapılan açıklamaların ardından ekonomik kriz kavramsal olarak şu şekilde ifade edilmektedir; ekonomik kriz, ‘*ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması*’ demektir (Aktan ve Şen, 2002: 3).

Bir başka ifadeyle ekonomik kriz; “*herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişim sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları ifade etmek*” olarak tanımlanabilir (Kibritçioğlu, 2002: 175).

Tanımlardan yola çıkarak krizlerin belli başlı özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Ergenç, 2009: 10):

- Önceden bilinmemesi ya da öngörülememesi,

- Kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehdit hem de bir fırsat yaratması,
- Kısa ya da uzun süreli olması,
- Sirayet etkisinin bulunması,

Krizlerin önceden bilinmesi ve buna yönelik önlemlerin alınması çok güçtür. Zira birçok ülke krizlere hazırlıksız yakalanır. Bu durum bazı organizasyonları tehdit etse de krizden fayda sağlayan, yani kriz fırsatlarını kullanan kişi ve gruplar da söz konusudur. Krizlerin ne kadar süreceği konjontürel yapıya ve ülkelerin uygulamış olduğu politikaların etkinliğine göre değişiklik gösterir. Ancak yine de bir sektörde başlayan kriz mutlaka çevresindeki iktisadi faktörleri de etkisi altına alır.

Krizlerin bir başka özelliği ise kısa veya uzun süreli olmasıdır. Bunu belirleyen unsur ise daha çok krizlerin şiddetidir. Düşük seviyede ve şiddette olumsuz etkiye sahip iktisadi faktörlerin oluşturduğu ani olaylar ekonomik kriz olarak görülmeyebilir, görülse bile bu tür dalgalanmaların etkisinin uzun sürmeyeceği düşünülür (Bilge, 2009: 24).

Ekonomik krizlerin bir diğer ortak özelliği ise kişiler, firmalar ve devletler için tehdit, sorun, karışıklık, güvensizlik gibi yıkıcı ve olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Ancak ekonomik krizler bu sorunların yanı sıra fırsatlar da sunabilir. Bu yönüyle kriz, tamamen '*negatif*' olarak değerlendirilecek bir kavram değildir (Aktan ve Şen, 2002: 2). Zira krizi fırsata çevirebilmek de mümkündür.

Ekonomik krizler gerek ortaya çıkış sebepleri gerekse etkiledikleri sektörler açısından farklılıklar göstermektedir. Ancak krizlerin etki alanı genelde tek sektörle sınırlı kalmamaktadır. Ekonomik krizler, ilk etkilediği sektörden başlayarak ekonominin diğer birimlerini ve diğer sektörlerini de etkisi altına almaktadır. Bu aynı zamanda krizin sirayet etkisini göstermektedir (Güngör, 2009: 172-173).

Ekonomik krizlerin kavramsal çerçevesi ortaya konduktan sonra nedenleri ve etkileri üzerinde durulabilir.

1.2. EKONOMİK KRİZLERİN NEDENLERİ

Bir ülke ekonomisinin sistem, yapı ve süreç boyutlarında ortaya çıkan aksaklıklar krizlere neden olabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapı tam olarak oturmadığından bu tip ekonomilerde piyasanın işleyişi ile merkezi yönetim arasında uyumsuzluk vardır. Bunlar genelde krizlerin içsel sebeplerini oluşturur. Ancak bir ülkenin kendi iç dinamiklerinin dışında kalan ekonomik, siyasi ve sosyo-

kültürel faktörlerin ülke ekonomilerini etkilemesi de mümkündür. Bunlar da krizlerin dışsal faktörlerini oluşturmaktadır (Kayarkaya, 2006: 35-40).

Ekonomik krizler, genellikle reel ve finansal sektörlerde arz fazlalığı veya talep daralmasından kaynaklanmaktadır. Gerek arz, gerekse talep krizinin ortaya çıkması organizasyon dışı konjonktürel nedenlerden kaynaklanabileceği gibi organizasyon içi nedenlerden de kaynaklanabilir (Aktan, 2000: 4).

Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler çoğunlukla, mali savurganlıklar, yanlış döviz kuru politikaları, uluslararası finansal şoklar, zamansız ve uygun koşullar oluşturulmadan yapılan finansal liberalizasyon girişimleri ve yurtiçi bankacılık sektöründeki zayıflıklar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise, para ve döviz piyasalarında yaşanan problemler genellikle yurtiçi finansal piyasalara yayılmamakta ancak yurtiçi finansal sorunlar her zaman döviz ve ödemeler dengesi krizlerine yol açmamaktadır (Delice, 2003: 64). Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerin en önemli nedenlerinden biri olarak da dış etkenler karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki önemli ekonomik değişimler, yatırımların küreselleşmesi ve sermaye piyasalarının artan bütünleşmesi krizleri tetikleyen dış etkenler arasında sayılabilmektedir (Yay, Yılmaz, vd, 2001: 28).

Pek çok ekonomik krizin çıkış noktası olarak, büyük boyutlara ulaşan cari açıklara dikkat çekilmektedir. Bunun yanında sürdürülemez hale gelen finansal dengesizlikler de krizlerin temel nedenleri arasında sayılmaktadır (Demiral, 2008: 69).

Ekonomik etkenlerin yanında siyasal, teknolojik ve ekolojik alanlardaki hızlı değişimler de krizlerin ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir. Örneğin, siyasal alanda yaşanan hükümet krizleri, askeri darbeler, siyasal istikrarsızlık gibi ortamlar finansal piyasaları da olumsuz etkileyeceği için krizlere neden olabilmektedir. Bunların yanı sıra, dünyada yaşanan küreselleşme, bölgeselleşme, ekonomide serbestleşme gibi ekonomik değişimler krizlere zemin hazırlarken, doğal düzende meydana gelen deprem, sel vb. doğal afetler ile iklim bozuklukları da ülke ekonomisinde kriz ortamları doğurabilmektedir (Aktan, 2000: 5).

1.3. EKONOMİK KRİZLERİN ETKİLERİ

Ekonomik krizler kendilerini genellikle işsizliğin artması, büyüme oranının düşmesi, ödemeler dengesinin bozulması, borçların artması, gelir dağılımının bozulması, toplumsal refahın azalması gibi belirtiler ve sonuçlarla gösterirler (Koldanca,

2009: 14). Bu durum daha çok ekonomik krizlerin, ekonomideki dengeyi daha düşük bir GSYİH seviyesine düşürmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda halkın refah seviyesi düşmekte ve piyasadaki tüm dengeler değişmektedir (Demiral, 2008: 69). Ancak krizler içinde buldukları dönem koşullarından etkilendikleri için, etkilendikleri dönem koşullarına bağlı olarak kendilerine özgü nitelikler sergilemektedirler. Bu nedenle her kriz ortamına uyacak kriz etkilerinden bahsetmek pek mümkün değildir (Gedikli, 2009: 40).

Etkilerine yönelik ortak özellikler saymanın güçlüğü yanında ekonomik krizlerin sonuçlarını önceden belirlemek ve ortak bir hasar tespiti yapmak da oldukça güçtür (Demiral, 2008: 70). Dolayısıyla sebebi ne olursa olsun, krizlerin vurduğu ülkenin ekonomisi için, ağırlığına ve süresine bağlı olarak, tahrip edici etkileri kısa ya da uzun süre devam eden bir özellik göstermektedir (Gedikli, 2009: 40).

Ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı etkileri genel başlıklar altında şu şekilde sıralayabiliriz (Güngör, 2010: 173):

- İşsizlik, fakirlik ve artan açlık,
- Büyümede yavaşlama veya ekonomide daralma,
- Ticaret dengesinde, ödemeler dengesinde ve yabancı sermaye yatırımlar üzerinde negatif etki,
- Yabancı doğrudan yatırımlar seviyesinde azalma,
- Döviz kurlarında dalgalanma,
- Bütçe açıklarında artış ve vergi gelirlerinde düşüş,
- Dünya ticaretinde düşüş, ihracatta belirgin azalış,
- İç fiyatlarda ve turizm gelirlerinde keskin düşüşler,
- Özel sektör portföy yatırımlarının ülkeyi terk etmesi ve bunun beraberinde gelişmekte olan ülkelerde ekonomiyi fonlama sorununun ortaya çıkması,
- Kredi bulma ve ticareti finanse etme güçlüğü,
- Finansal araçlara güvenin azalması.

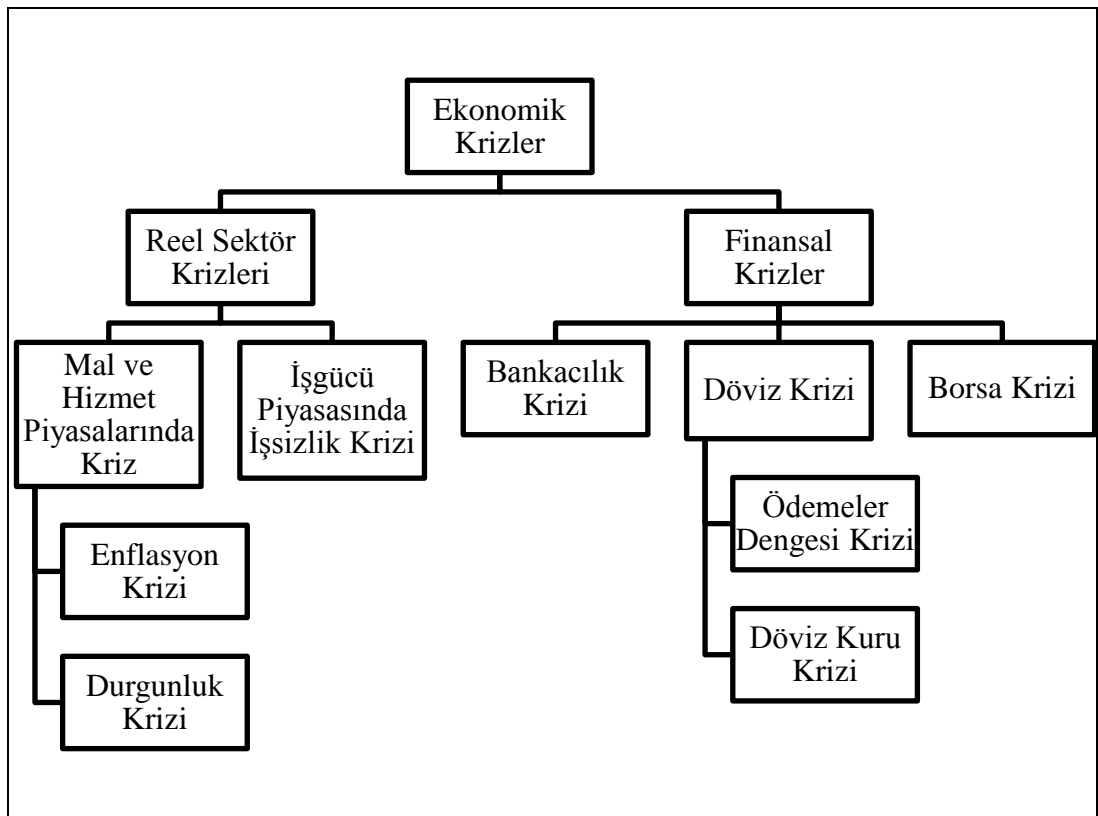
Ekonomik krizlerin etkilerine bakıldığında reel ekonomiyi önemli ölçüde ve olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu makroekonomik etkiler bir yandan reel üretim kaybına yol açmakta bir yandan da krizlerin yaşandığı ülkelere diğer ülkelere hızla yayılmaktadır (Şimşek, 2008: 189).

Bu sayılan etkiler ekonomik krizlerin sadece genel niteliklerini göstermektedir. Kuşkusuz ekonomik krizlerin türlerine göre ortaya koyduğu etkiler de birbirinden farklılık taşımaktadır. Bu noktada ekonomik kriz türlerini tek tek ele almak yararlı olacaktır.

1.4. EKONOMİK KRİZ TÜRLERİ

Etkiledikleri sektörler açısından ekonomik krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri şeklinde ikiye ayrılabilir. Reel krizler, üretimde veya istihdamda önemli daralmalar şeklinde ortaya çıkarken, finansal krizler ise ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici etkiler oluşturan ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan piyasa çöküşleri ile kendini göstermektedir (Delice, 2003: 58).

Bu temel ayrımın ötesinde finansal kriz türleri konusunda da iktisatçıların görüş ayrılığına düştüğü bilinen bir gerçektir. Biz bu çalışmada ekonomik krizleri ve onun özelinde finansal krizleri aşağıdaki şekilde yer alan ayrıma göre inceleyeceğiz.

Şekil 1: Ekonomik Krizlerin Oluştukları Piyasalara Göre Sınıflandırılması

Kaynak: Kibritçioglu, 2001: 175.

1.4.1. Reel Sektör Krizleri

Reel sektör krizleri daha çok mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki miktarların değişim ile kendini göstermektedir. Dolayısıyla reel ekonomik krizler mal-hizmet krizleri ve işgücü piyasası krizleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu dönemlerde üretimde ve istihdam hacminde ciddi daralmalar yaşanır (Kayarkaya, 2006: 5).

Mal ve hizmet piyasasındaki krizleri kendi içinde enflasyon ve deflasyon krizi olarak iki şekilde ele almak mümkündür. Ancak fiyatlar genel seviyesindeki artış eğilimi olan ‘enflasyon’ ile fiyatlar genel seviyesindeki azalış eğilimi olan ‘deflasyonu’ birer kriz olarak nitelendirmek çok doğru değildir. Ancak fiyatlar genel seviyesinde hiç beklenmedik bir anda ve olumsuz bir şekilde meydana gelen artışlar kriz olarak nitelendirilebilir ki bu durum hiperenflasyon olarak tanımlanır. Aynı durum deflasyon için de geçerli olup deflasyon bir kriz olarak görülmezken depresyon reel bir kriz olarak görülebilmektedir (Aktan ve Şen, 2002: 2).

1.4.2. Finansal Krizler

Finansal krizler “*döviz ve hisse senedi piyasaları gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankaların geri dönmeyen (batık) kredilerin aşırı derecede artması sonucunda yaşanan ciddi ekonomik sorunlar*” olarak tanımlanabilir (Bilge, 2009: 33).

Finansal krizlerin bazı belirleyici unsurları bulunmaktadır (Kibritçioğlu, 2001: 2).

Bunlar:

- Zayıf makroekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları,
- Finansal altyapının yetersizliği,
- Ahlaki risk ve asimetrik enformasyon olgusu,
- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının hatalı his ve önsözleri,
- Siyasal suikast veya terörist saldırı gibi bazı beklenmedik olay ve tesadüflerdir

Finansal krizler kendilerini döviz rezervlerindeki azalma, yüksek reel faizler, düşük toplam üretim büyümesi ve hisse senedi fiyatlarında düşüşle göstermektedir. Bu bağlamda finansal krizler; para krizi, bankacılık krizi ve borç krizleri olmak üzere üç başlık altında incelenebilir (Koldanca, 2009: 25).

1.4.2.1. Para Krizi (Döviz Krizi)

Para krizi, literatürde döviz krizi olarak da ifade edilmektedir. Döviz kurundaki ani bir hareket ve sermaye hareketlerindeki keskin bir değişme sonucu ortaya çıkmaktadır. Genellikle sabit döviz kuru sisteminde piyasa katılımcılarının taleplerinin aniden ulusal para aktiflerinden yabancı para aktiflerine kayması sonucu para krizi ortaya çıkmaktadır (Turgut, 2007: 36).

Ekonomik birimler para krizi ortaya çıktığında genellikle aynı davranış biçimlerini sergilemektedirler. Mali sıkıntı ve borç kısılcısından kurtulmak isteyen ülkeler, döviz kazanmak amacıyla ya mallarını dış piyasada ucuza satmaya başlamakta ya da dış piyasalardan yüksek faizler ile borçlanma yoluna gitmektedir. Ancak bu durum, ülkeleri yüksek faiz yükü nedeniyle borç krizine sürükleyebilir ya da siyasi dış baskılara açık hale getirebilir (Gedikli, 2009: 39).

Para krizleri, ödemeler dengesi krizi ve döviz kuru krizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Ödemeler dengesi krizi, sabit kur sistemleri uygulayan ülkelerdeki para krizleri olarak görülmektedir. Bu krizlerde döviz rezervlerindeki azalma krizin habercisidir. Esnek kur sistemi uygulayan ülkelerde görülen döviz kuru krizlerinde ise rezerv azlığından ziyade kur değişikliklerine dikkat çekilmektedir (Bilge, 2009: 39).

1.4.2.2. Bankacılık Krizi

Likidite krizi olarak da tanımlanan bankacılık krizleri, ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılmaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları sonucu likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu ifade etmektedir (Metinsoy, 2010: 20).

Bankacılık krizlerinin birçok nedeni olabilir. Ancak üzerinde durulan asıl sebep, geç yapılan reformlardır. Tek bir bankada olan kriz, genelde kötü yönetimden kaynaklandığı düşünülürken, kriz birçok bankayı içine alıyorsa, yapısal bir problemden bahsetmek mümkündür (Kayarkaya, 2006: 12). Bankacılık krizleri, sonrasında para krizlerine veya ödemeler dengesi krizlerine de yol açabilmektedir. Bu özelliği ile bankacılık krizleri maliyet ve üretimde yarattığı kayıplar yönünden diğer kriz türlerinden ağır olabilmektedir (Yay, Yılmaz vd, 2001: 21-22).

1.4.2.3. Borsa Krizi

Finansal krizlerden sonuncusu olan borsa krizi, borsada işlem gören menkul kıymetlerin fiyatlarındaki yüksek oranlı düşüşler olarak tanımlanmaktadır. Borsa'nın yükselişe geçmesi ekonomiye olan güveni, ekonominin olumlu bir seyir içinde olduğunu yansıtırken, borsadaki büyük değer kayıpları ise ekonomide bazı şeylerin yolunda gitmediğine dair önemli bir gösterge olarak görülmektedir (Kuran, 2006: 6).

1.4.3. Borç Krizi

Ülkeler için önemli bir sorun teşkil eden krizlerden biri de dış borç krizidir. Dış borç krizi, bir ülkenin dış borcunun gerek devlet gerek özel kesim tarafından ödenememesi halinde ortaya çıkmaktadır (Işık, Duman vd, 2004: 48). Dış borç krizinde, genellikle alınan borçların verimli alanlarda değerlendirilememesi, bu borçların tüketimin finansmanında veya geri dönüş riski taşıyabilecek uzun vadeli yatırımlarda kullanılması gibi nedenlerle geri ödemede güçlükler yaşanmaktadır (Kuran, 2006: 15).

Borç krizlerinde üzerinde durulan konulardan biri de kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke derecelendirmeleri ve IMF'den çekilen kredilerin miktarıdır. Buna göre kredi derecelendirme kuruluşunun bir ülkenin borç yükümlülüklerini yerine getiremez duruma geldiğini açıklaması ya da bir ülkenin IMF kotasının %100'ünü çekmesi bu ülkede borç krizinin başladığını göstermektedir (Demiral, 2008: 71).

Krizler ortaya çıkış nedenleri, etkiledikleri sektörler ve ekonomilerde ortaya çıkardığı sorunlar açısından birbirinden farklı olup bunlara uygulanacak olan politikalar da farklılık göstermektedir. Bu nedenle krizlerin nedenlerinin ve uygulanacak olan politikaların ve modellerin açıklanması yararlı olacaktır.

1.5. EKONOMİK KRİZ KONUSUNDA İLERİ SÜRÜLEN YAKLAŞIMLAR

Ekonomik krizler konusunda çeşitli kriz modelleri ortaya konmuştur. Ne var ki bunların hiçbirinin kriz olgusunu bütünüyle açıklayamadığı, her birinin olayın ancak bir boyutuyla ilgili kaldığı görülmektedir. Çünkü yaşanan her kriz, diğerlerinden çok farklı bir zaman, zemin ve olgularla ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen çalışmaların büyük oranda birleştiği teorik modelleri şu şekilde sınıflandırabilir (Metinsoy, 2010: 22).

- Birinci nesil modeller
- İkinci nesil modeller
- Üçüncü nesil modelleri

1.5.1. Birinci Nesil Ekonomik Kriz Modelleri

Paul Krugman tarafından ortaya atılan Birinci Nesil Kriz modeline göre finansal krizlerin temelinde ciddi bir mali genişleme yatmaktadır. Bu genişlemenin yanı sıra zayıf denetim, gizli ve açık mevduat garantileri ve bankacılık sektöründe yaşanan şeffaflık eksikliği krizlerin temelini oluşturmaktadır (Şimşek, 2008: 190).

Modele göre hükümetler verdiği bütçe açığını iç borçlanma ya da para basımı ile finanse etmektedir. Aşırı genişletici mali politikaların para basımıyla finanse edilmesi, enflasyona, beklentilerde olumsuzluğa ve sermaye çıkışına neden olarak ödemeler bilançosunda bir açığa yol açmaktadır. Bu durumda sabit kur sistemini korumak isteyen hükümetlerin Merkez Bankası rezervlerini kullanması ve piyasaları spekülörlere açık hale getirmesi etkili olmaktadır. Sonuçta sınırlı rezervlere sahip merkez bankasının sabit kur sistemini sürekli olarak koruması mümkün olmaz ve bu noktada para ya devalüe edilir ya da dalgalanmaya bırakılır (Erkekoğlu ve Bilgili, 2005: 17).

Krugman bu modellerle sürdürülemez ekonomik politikaların spekülatif ataklara zemin hazırladığını ve sabit döviz kuru rejimi altında yaşanan parasal genişlemenin ekonomik krizlerle olan ilişkisini ortaya koymuştur (Ergenç, 2009: 16). Zira krizin ortaya çıkışı genellikle piyasa oyuncularının hükümetin döviz kuru çapasını bırakacağı beklentisiyle gerçekleşmektedir. Bu beklentiyle, ekonomik aktörler ellerindeki yurt içi para cinsinden değerleri yabancı para birimlerine çevirmeye çalışmaktadır. Bu talebi karşılayan merkez bankasının rezervleri bittiğinde ise kriz ortaya çıkmakta ve mevcut döviz kuru rejimi çalışamaz hale gelmektedir (Koldanca, 2009: 17).

Birinci nesil krizler genel olarak sadece para krizlerini ele almakta olup, günümüzde yaşanan krizleri açıklamakta yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Eleştirilerin odak noktasında ise sabit kur politikasını uygulayan hükümetin, parasal bir krize yol açacağını bile bile bütçe açığını parasal genişleme ile finanse etmesi yer almaktadır (Ergenç, 2009: 16). Diğer taraftan, bu model reel krizlerde yaşanan olayları gerçekçi bir biçimde yansıtmadığı konusunda da eleştirilmekle birlikte bir eleştiri de modelin para krizlerini sadece döviz rezervi ve bütçe açığına dayandırmış olması şeklindedir (Yılmaz, Kızıltan vd. 2005: 90).

Birinci nesil krizlerin yetersizliklerinin giderilmesi amacıyla '*İkinci Nesil Kriz Modelleri*' şeklinde anılan aşağıdaki model geliştirilmiştir.

1.5.2. İkinci Nesil Ekonomik Kriz Modelleri

1992 yılında Avrupa’da yaşanan ekonomik krizin mevcut modellerle açıklanamaması üzerine, Obstfeld’in 1994 yılında yaptığı çalışmalardan yola çıkarak oluşturulmaya başladığı modeller ikinci nesil modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modeller para ve maliye politikaları tutarlı olsa bile, ülke para birimine yönelik spekülasyon saldırılarının ekonomik krizlere sebep olabileceğini ve ekonomik yapıdaki dengesizliklerin de krizlere neden olabileceğini ortaya koymaktadır (Ergenç, 2009: 17).

İkinci nesil modeller, birinci nesil modellerin aksine sabit döviz kuru rejiminin çöküşünü, ekonomik bir sürecin kaçınılmaz sonucu olarak değil, politik bir tercih olarak kabul ederler. Sabit kuru sürdürmenin maliyeti ne kadar yükselirse, özel kesimin piyasaya olan güvenlerini o kadar zedeleyeceğini ileri sürmektedir. Bu durum ise beklentilerin kendi kendini beslemesini ve krizlerin ortaya çıkmasını tetiklemektedir (Bastı, 2006: 12).

1.5.3. Üçüncü Nesil Ekonomik Kriz Modelleri

1990’lı yıllarda ortaya çıkan krizler birinci nesil ve ikinci nesil kriz modelleriyle açıklanamamıştır. Bu nedenle yayılma/bulaşma etkisi modeli de denilen üçüncü nesil kriz modeli geliştirilmiştir (Elengir, 2005: 117). Krizler üç şekilde bulaşma etkisi göstermektedir. Bunlardan ilki, çokuluslu büyük finansal kurumların sınır ötesi bağlantıları ile ülkelerarası borç verme kısıtlarından kaynaklanan finansal bağlantılarıdır. İkincisi ise ülkelerin karşılıklı ticari bağları veya üçüncü piyasalardaki rekabetçi tutumlarından kaynaklanan reel bağımlılıkken, sonuncusu da küreselleşen piyasalar nedeniyle yatırımcıların ortak yatırım yapma güdülerinin artmasıdır (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 57).

Bu modelde çalışan iktisatçıların dikkat çektiği bir diğer husus, döviz cinsinden sınırsız bir borçlanmaya izin veren kontrolsüzlüğün neden olduğu finansal kırılganlıktır. Piyasa beklentilerinde ani bir değişimle birlikte gelen panik ve sürü davranışı, sert sermaye kaçışlarına neden olmaktadır. Bu durum ise, likidite sıkıntılarına ve borç krizine sebep olmakta ve yine döviz kuru istikrarını bozmaktadır (Demiral, 2008: 83).

1.6. EKONOMİK KRİZLERE YÖNELİK İSTİKRAR POLİTİKALARI

Ekonomik krizler bir ekonomide istihdam hacmi, fiyatlar genel seviyesi, döviz kurları ve faiz oranları gibi temel makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkiler

ortaya çıkarmaktadır. Yaşanan ekonomik krizlerin ülke ekonomilerine yansıyan olumsuz etkilerinin hafifletilebilmesi ve yeni krizlerin yaşanmaması için ise ekonomik tedbirler uygulanmaktadır (Kocadağ, 2010: 46). Bu doğrultuda ekonomik kriz yaşayan ülkelerin krizin atlatılmasında ve ekonomik dengenin sağlanmasında uyguladığı önlemler paketlerini istikrar programları olarak tanımlanabilir (Topallı, 2006: 103).

1.6.1. Ekonomik İstikrar Politikalarının Amaçları

İstikrar politikalarının öncelikli amacı ekonomilerdeki dengesizlikleri gidererek sürekli olması beklenen bir denge oluşturmaktır (Göktan, 2008: 8). Başlıca ekonomik istikrarsızlık şekilleri enflasyon, işsizlik ile ödemeler dengesi açık ve fazlalıklarından oluşmaktadır (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 3). Dolayısıyla bu programlar büyümeyi artırmak, enflasyonu düşürmek, sermaye kaçışları ve cari açık sorunlarını çözmek gibi belli hedeflere yöneliktir (Koldanca, 2009: 22).

Gerek gelişmiş ülkelerin gerekse az gelişmiş ülkelerin kriz süreçlerini atlatacak için başvurdukları istikrar politikalarının asıl amacının, gelişen bir ekonomide enflasyonsuz tam istihdam düzeyini gerçekleştirecek düzeyin sağlanması olduğu da söylenebilir (Fırat, 2006: 50). Kimi ülkeler zamanında uyguladıkları politikalarla başarıya ulaşırken, kimi ülkeler politikadaki amaçlarına ulaşamamaktadır. Bu noktada politika amaçlarının belirlenmesinin yanı sıra zamanlamasının da önemli olduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Ülkelerin istikrar politikalarındaki genel amaçlarını şu şekilde sıralanabilir (Göktan, 2008: 9).

- Tam istihdama ulaşmak,
- Fiyat istikrarını korumak,
- Ödemeler dengesinin sağlanması,
- Büyüme hızının yeterli oranda artırılması,
- Gelir dağılımında adaletin sağlanması.

Bu programların başarısını ölçmek ve amacına ulaşıp ulaşmadığını anlamak için ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki başarısını ölçmek gerekmektedir. Hedefleri tutturamayan ve istikrarı sağlayamayan programlar başarısız sayılmaktadır (Kuran, 2006: 21).

1.6.2. Ekonomik İstikrar Politikalarının Türleri

Ekonomik dengeyi sağlamak için uygulanan istikrar programları talep yönlü ve arz yönlü olarak ikiye ayrılabilir. Talep yönlü politikalarda amaç, nihai talebi

azaltmak olup arz yönlü politikalarda ise, reel mal ve hizmet üretimini artırmaktır (Topallı, 2006: 103). Arz ve talep yanlı politikalar arasındaki en önemli farklardan biri de arz yanlı politikaların genellikle mikro ekonomik içerikli olması ve sektörel öncelikleri göz önüne almasıdır. Talep yönlü politikalar ise makroekonomik özelliğe sahiptir (Parasız, 2001: 96).

İstikrar programları, gerek sorunlara bakış açıları gerekse bu sorunların tedavi yöntemleri bakımından Ortodoks ve Heterodoks nitelikli olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 3).

1.6.2.1. Ortodoks Ekonomik İstikrar Politikaları

Ortodoks istikrar programları, Uluslararası Para Fonu'nun 1970'li yıllardan beri hiperenflasyonla mücadele eden gelişmekte olan ülkelere önerdiği programlara verilen genel addır. Ortodoks kelimesi burada klasik, geleneksel anlamında kullanılmaktadır (Kuran, 2006, 25).

Ortodoks istikrar politikaları, mal ve para piyasalarında arz ve talebi dengeye getirmeyi hedefleyen, stabilizasyon ve sorunların tekrar yaşanmasını önleyen orta ve uzun vadeli yapısal önlemlerden oluşmaktadır. Stabilizasyon önlemleri olarak sıkı para politikasının yanı sıra sıkı bütçe politikalarını da tercih etmektedir (<http://www.belgeler.com/blg/11yc/finansal-krizlerde-erken-uyari-modelleri-ve-trkiye-uygulamasi-early-warning-models-in-financial-crisis-and-turkey-application>, Erişim Tarihi:26.08.2011). Buradaki temel amaç ödemeler dengesini iyileştirmek, kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmektir (Kuran, 2006: 25).

Ortodoks istikrar politikalarının en önemli özelliklerinden biri de doğrudan ücret-fiyat kontrollerine gitmeksizin talep yönetimine ağırlık vermesidir. Önceliği maliye politikalarının ayarlanmasına veren ortodoks politikaları, böylece kamunun merkez bankasına müracaatını sınırlamayı ve para arzındaki büyümeyi yavaşlatmayı hedeflemektedir (Parasız, 2001: 227).

1.6.2.2. Heterodoks Ekonomik İstikrar Politikaları

Yunancada başka, diğer görüş anlamına gelen Heterodoks sözcüğü gelenekselliği simgeleyen Ortodoks sözcüğünün karşıt anlamlısı olarak kullanılmaktadır (Göktan, 2008: 13).

Heterodoks programlar ücret ve fiyat kontrollerini içeren gelirler politikalarından oluşmakta olup gelirler politikasını belli bir süreliğine geçici olarak uygulamayı tercih etmektedir. Bu yönüyle Ortodoks programlardan ayrılmaktadır (Parasız, 2001: 96).

Heteredoks programlar orta ve uzun vadeli programlar yerine hızlı, şok politikalar uygulayarak hiperenflasyonu önleme yoluna gitmektedir. Politikaların ilk döneminde ücret dondurulmalarına ve fiyat kontrollerine gidilmekte böylece enflasyonist bekleyişlerin kırılması öngörülmektedir. Bu amaçla ilk aşamada sıkı maliye politikalarına, ikinci aşamada ise daha genişletici para politikalarına izin verilmektedir (<http://www.belgeler.com/blg/11yc/finansal-krizlerde-erken-uyari-modelleri-ve-trkiye-uygulamasi-early-warning-models-in-financial-crisis-and-turkey-application>, Erişim Tarihi: 26.08.2011).

1.6.3. Ekonomik İstikrar Politikası Araçları

Ekonomi politikaları oluşturulurken dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri eldeki politika araçları ile amaçlar arasındaki uyumdur. Ayrıca araçların etkinliği ve içinde yaşanan ekonomik yapı da amaçlara ulaşma noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Bu noktada temel istikrar politikası araçlarını iki başlık altında ele alınabilir (Göktaş, 2008: 18).

- Para Politikası
- Maliye Politikası

1.6.3.1. Para Politikası

Para politikasını, paranın miktarını, maliyetini ve firmalar ile hane halklarının bekleyişlerini etkileyen stratejiler bütünü olarak tanımlanmak mümkündür (Önder, 2005: 42).

1.6.3.1.1. Para Politikası Araçları

Para politikası amaçları zaman içinde büyük değişiklikler göstermiş olup genel amaçlarının paranın değerini korumak ve fiyat istikrarını sağlamak olduğu söylenebilir. Bunların dışında para politikasının, tam istihdam, iktisadi büyüme, ödemeler dengesi, faiz istikrarı, finans piyasalarında istikrar gibi birçok amacı vardır (Demirhan, 2007: 8-9).

Para politikalarının uygulanabilirliği Merkez Bankası'nın sorumluluğuna verilmiştir. Faiz politikaları ve döviz kuru politikaları başta olmak üzere Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri, kredi tavanları, reeskont oranları, zorunlu karşılıklar, özel mevduatla, hisse senedi ve tahvil alımlarının kontrolleri gibi çeşitli para politikası araçları bulunmaktadır (Afşar, 2010: 7).

1.6.3.1.1.1. Merkez Bankası Politikaları

Merkez Bankası'nın sorumluluğunda uygulanan para politikaları dolaylı ve dolaysız politikalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı para politikası araçları reeskont

oranları, açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılıklardan oluşmaktadır. Dolaysız araçlar ise biraz daha çeşitli olup faiz oranı kontrolleri, kredi tavanları, hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kontroller, tüketici kredi kontrolleri, özel mevduatlar gibi araçlardan oluşmaktadır (Akçay, 1997: 13-17).

Merkez bankasının para politikası uygulamalarında kullandığı dolaysız ve dolaylı parasal araçlar arasındaki farkları ise şu şekilde gösterilebilir (Akçay, 1997: 33);

- Dolaysız araçlar, faiz oranlarına ya da mevduat ve kredi miktarlarına müdahale ile sınırlamalar getirirken, dolaylı araçlar piyasada arz-talep koşullarını etkileyecek şekilde kullanılmaktadır.
- Dolaysız araçlar finansal kurumların bilançolarını hedef alırken, dolaylı araçlar merkez bankası bilançosunu hedef almaktadır.

1.6.3.1.1.2. Faiz Politikaları

Merkez Bankası'nın en önemli görevlerinden biri para piyasalarında para miktarını ya da paranın fiyatı olan faiz oranını kontrol etmektir. Merkez Bankası'nın para arzını değil de faiz oranını kontrol etmek istediğinde uyguladığı politikalara faiz politikası denmektedir. Merkez Bankası uyguladığı bu tür politikalar ile para arzının şekillenmesini piyasadaki para talebine bırakmaktadır (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 363).

Merkez Bankası uyguladığı faiz politikalarıyla, bankaların ve diğer mali kuruluşların mevduat ve kredi faiz oranlarına sınırlama getirebilir ve piyasayı yönlendirilebilir. Farklı sektörler için farklı faiz oranları uygulayarak teşvik edilmek istenen sektörlere verilecek kredilere daha düşük oranlarda faiz uygulanarak kaynakları yönlendirebilmektedir (Demirhan, 2007: 19).

1.6.3.1.1.3. Döviz Kuru Politikaları

Para politikalarından birini oluşturan döviz kuru politikaları da kriz dönemlerinde kullanılan önemli bir araçtır (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 359). Döviz kuru sistemleri, milli para birimleri arasındaki değişim oranını ya da bir yabancı paranın milli para cinsinden fiyatını belirleyerek ülkeler arasında fiyat ve maliyet karşılaştırmaları yapılmasına imkan sağlamaktadır (TSPKAB, 2012: 10).

Farklı ekonomik dönemlerde farklı döviz kuru politikaları uygulanabilmektedir. Serbest dalgalanma, gözetimli dalgalanma, aralık içinde dalgalanma, kaygan aralık, yönlendirilmiş sabit aralık, yönlendirilmiş sabit parite, ayarlanabilir sabit kur sistemi gibi çok çeşitli döviz kuru sistemleri bulunmaktadır (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 2-6).

Döviz kuru politikaları ülkede spekülâtif hareketleri azalttığı ve sermaye açısından güvenli bir piyasa sağladığı sürece oldukça önemli politiklardır. Ancak döviz kuru çıpası ulusal para için istikrar unsuru olarak görülmeye başlanırsa durum tam tersine döner ve bu durum döviz cinsinden borçlanmaya ve yüksek oranlarda döviz kuru riski almaya iter (Öztürk, 2003: 179).

1.6.3.1.2. Para Politikalarının Ekonomik Etkileri

Ekonomilerde meydana gelen gelişmeler para politikası amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak araçları etkilemektedir (Demirhan, 2007: 14). Aynı şekilde piyasadaki dengeleri yeniden sağlamak için uygulanan para politikalarının da ekonomi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Para politikası araçlarının etkisi doğrudan ve dolaylı araçlar açısından farklılık göstermektedir. Doğrudan araçlar, yapılan düzenlemelerle ya fiyatları ya da miktarları belirlerken, dolaylı para politikası araçları ise piyasadaki arz - talep koşullarını etkileyecek şekilde yürütülmektedir. Doğrudan araçlar piyasadaki kurumların bilançolarını hedef alırken doğrudan müdahale içerir, dolaylı araçlar piyasa bazlı araçlardan oluşup Merkez Bankası bilançosunu hedef alır (Önder, 2005: 55).

Para politikalarının etkinliği genişletici ve daraltıcı politikalar olarak da kendini göstermektedir. Örneğin; Ekonomide işsizliğin sorun olduğu dönemlerde genişletici para politikaları uygulanırken, enflasyon yaşandığı dönemlerde parasal büyüklüklerin kontrolüne yönelik daraltıcı politikalar dikkat çekmektedir (Demirhan, 2007: 14).

Merkez Bankası uyguladığı kısa vadeli nominal faiz oranları ile talebi kontrol noktasında da etkin olmaktadır. Böylece, yapışkan fiyatlar reel faiz oranlarını değiştirecek ve bu değişime bağlı olarak tüketim ve yatırım miktarları azalacaktır. Bu durum yurtiçi toplam talep düzeyinin azaltılmasını sağlayacaktır (Tokucu, 2010: 39).

Para politikalarının ekonomik büyüme üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Özellikle Merkez Bankası elindeki para politikası araçları ile istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecini sağlayabildiği ölçüde, bankacılık sektörü ve sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin düzenli faaliyet geliri elde etmeleri kolaylaşacaktır. Ancak bu noktada faizlerde dalgalanmalara da dikkat etmek gerekir (TSPAKB, 2012: 107). Bir başka para politikası aracı olan reel döviz kuru işlemleri ise dış rekabeti, zaman içinde cari açık yoluyla oluşacak tüketim ve tasarrufların gelişimini kısaca hem tüketicileri, hem de üreticileri etkilemektedir (İnandım, 2005: 29).

1.6.3.1.3. Para Politikalarının Ekonomik Krizlerde Uygulanabilirliği

Ekonomik krizlerin yarattığı etkiler açısından bu krizlere uygulanacak politikalar da farklılık gösterebilmektedir. Para politikaları ile kısa sürede sonuç alınırken, maliye politikaları uzun dönemde daha etkilidir (Çolak, 2009: 1). Örneğin; spekülatif atakları sınırlandırmak ve döviz rezervlerinin hızla düşmesini engellemek için genellikle sıkı para politikası uygulanır (Şimşek, 2008: 190).

Kriz dönemlerinde para politikalarını uygulamanın çeşitli yolları bulunmaktadır. Enflasyonist ortamlarda döviz kurunu sabit tutarak ya da yerli paranın yabancı paralar karşısında değerlenmesine izin verilerek paranın iç değerinin fazla düşmemesi sağlanmaya çalışılması bu yollardan biridir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 359). Bunun dışında belli dönemlerde gerçekleşen sermaye girişleri ve buna yönelik uygulanan para politikaları da oldukça önemlidir. Sermaye girişleri likiditeyi arttırdığı için yurtiçi nominal faiz oranları düşmekte bu da yurtiçi harcamaları arttırmaktadır. Ancak dış ticarete konu olan mallara yönelen harcamalar ile artan ticaret açığı ve sermaye girişlerinin neden olduğu istenmeyen kur değerlendirmeleri ekonomide enflasyonist baskıları tetikleyebilmektedir (Öztürk, 2003: 179).

Merkez Bankası'nın önceliğinde belirlenen zorunlu karşılık oranı, reeskont oranı, açık piyasa işlemleri, faiz oranı ve döviz piyasası işlemleri gibi araçlarda kriz dönemlerinde oldukça etkilidir. Bu araçların kriz dönemlerinde piyasa dalgalanmalarını engellemesi, GSMH'de reel büyüme sağlaması, enflasyonu en aza indirerek para arzı kontrolünü sağlaması oldukça önemlidir. Bu nedenle ekonominin en önemli karar alanlarından biri olduğunu söylemek mümkündür (Sarpkaya, 2009: 52).

Kriz dönemlerinde etkili olan bir araç da faiz oranlarıdır. Dışa açık ekonomilerde faiz oranlarındaki değişimler reel döviz kurunu etkilemekte, dolayısıyla ithalatı ve ihracatı etkilemektedir (Tokucu, 2010: 39). Merkez Bankası ise, faiz haddi silahını, gerçek ve tüzel kişilerin tasarruf-tüketim tercihlerini etkilemek için kullanır. Deflasyonist bir ortamda faiz haddini düşürerek, ekonominin aktörlerini daha fazla tüketime yönlendirirken, enflasyonist bir ortamda faiz haddini yükselterek ekonominin aktörlerini tasarruf etmeye teşvik etmektedir (TSPAKB, 2012: 107).

Geçici krizler dönemlerinde ise Merkez Bankası'nın mevduat kredi miktarının büyüklüğünü veya fiyatlarını kontrol edebilmek için dolaylı para politikası araçlarını etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir. Etkinlik için finansal piyasaların yeterince

gelişmesi veya Merkez Bankası'nın dolaylı para politikası araçlarını kullanmada teknik bakımdan yeterli olması önemlidir (Önder, 2005: 60).

Kriz dönemlerinde para politikalarının uygulanması konusunda genellikle sıkı para politikalarının kullanılması önerilmektedir. Ancak bu önlemler iyi analiz edilmediğinde kriz için çözüm olmak yerine krizin daha da derinleşmesi konusunda tehdit unsuru oluşturmaktadır (Şimşek ve Altay, 2008: 12).

1.6.3.2. Maliye Politikası

Maliye politikasını, kamu harcamaları, vergilendirme ve kamusal borçlanma araçları ile ekonominin işleyişine müdahale eden politikalar bütünü olarak tanımlamak mümkündür (Yanpar, 2008: 15).

1.6.3.2.1. Maliye Politikası Araçları

Maliye politikasının temel amacı toplumsal refahı maksimum etmektir (Yanpar, 2008: 15). Maliye politikası araçları devlet bütçesi ile ona ilişkin unsurların tümünü kapsamaktadır. Bu unsurların başında ise kamu gelirleri ve kamu harcamaları gelmekte olup bu araçlar maliye politikası amaçlarına ulaşmada kullanılacak en önemli araçlardır (Kuş, 2008: 87).

1.6.3.2.1.1. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu maliyesinin en önemli araçlarından biri kamu harcamalarıdır. Kamu harcamalarına ilişkin literatürde farklı ekonomik sınıflandırmalar yapılmakla birlikte, bütçe sistemimizde harcamalar; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak ele alınmaktadır (Özbaran, 2004: 117).

Yatırım ve cari harcamalar reel harcamalar olarak nitelendirilmektedir. Yatırım harcamaları ülke ekonomisinin üretim potansiyelini doğrudan arttırmaya yönelik harcamalardır. Ulaştırma, haberleşme, enerji alt yapımına yönelik yapılan harcamalar bu türden harcamalardır (Pehlivan, 2010: 79).

Cari harcamalar, nitelikleri itibarıyla her yıl tekrarlanan ve faydaları döneminde yok olan giderler olarak kabul edilirler. Personel giderleri, mal bedelleri, aydınlatma ve su giderleri, kırtasiye, kira, bakım ve küçük onarım vb. giderler cari harcama niteliğindedir (Özbaran, 2004: 118).

Transfer harcamaları ise, satın alma gücünün kişilere veya sosyal tabakalara karşılıksız olarak geçirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Devlet bu harcamaların

karşılığında herhangi bir mal, hizmet ya da üretim faktörü satın almaz. Sosyal, iktisadi ve mali nitelikli transferler bu kapsamda ele alınmaktadır (Demirbaş, 2007: 36).

1.6.3.2.1.2. Borçlanma Politikası

Günümüzde kamu görevinin ve devlete atfedilen anlamların değişmesiyle birlikte kamu finansmanında kullanılan kaynaklarda da değişiklikler yaşanmıştır. Kamu finansmanında normal sayılan vergi vb. gelirlerinin yetersiz kalması üzerine, kamu görevlerini yerine getirilebilmesi için borçlanma yoluna da gidilmektedir (Çataloluk, 2009: 241).

Devlet borçları vadesine ya da sağlandığı kaynağa göre çeşitli sınıflandırmalara tabi olup devletin borçlanmaya gitmesinin temel nedeni olarak vergi gelirlerinin yetmemesi görülmektedir. Bu yönüyle devlet borçları, devletin asli ve devamlı gelirleri yanında geçici bir kaynak niteliği taşımaktadır (Kocadağ, 2010: 58).

Devletin borçlanma imkânları, ülkenin sahip olduğu mevcut mali ve sermaye piyasası yapıları ile yakından ilgilidir. Ülkenin sahip olduğu ekonomik göstergeler, likidite ve yatırım eğiliminin yanı sıra mali kurumların etkinliği ve bu kurumların kullandıkları kredilerin çeşitliliği de devlet borçlanma imkânları açısından oldukça önemlidir (Çataloluk, 2009: 242).

1.6.3.2.1.3. Vergi Politikaları

Maliye politikası amaçlarına ulaşmakta kullanılan mali araçlardan biri de vergi politikalarıdır. Vergi, devletin, kamu harcamalarını karşılamak amacıyla egemenlik gücüne dayanarak, toplumu meydana getiren kişi ve kurumlardan ödeme güçlerine göre, karşılıksız ve zorla aldığı ekonomik değerlerdir (Kuş, 2008: 89).

Bireylerin kamu harcamalarına katılma payları olan vergiler, devlet olgusu ile birlikte ortaya çıkmıştır. Vergi ve vergileme, anayasal bir ödev ve yetki olup, ekonomik ve sosyal faaliyet ve hareketlerin odak noktasıdır (Demircan, 2003: 100). Ekonomik, mali, siyasi ve sosyal nedenlerle başvuru vergilere yönelik tepkiler verginin uygulama şekli, yönetimi ve yasal olarak yapılmış olan düzenlemelere göre değişiklik göstermektedir (Öztürk, 2007: 16).

Vergileri çok çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Uygulamada en çok görülen sınıflandırmalar dolaylı- dolaysız vergiler, spesifik- advalorem vergiler, kişisel- nesnel vergiler, gelir- servet- harcamalar üzerinden alınan vergiler şeklinde olmaktadır (Öztürk, 2007: 17).

1.6.3.2.2. Maliye Politikalarının Ekonomik Etkileri

Maliye politikalarının etkinliği zaman içinde değişiklik göstermiştir. Zira Klasik dönem maliye politikalarını incelediğimizde devlet, tüketici bir varlık olarak görülmüş, vergi ile harcamaların tarafsız olması fikri sonucunda maliye politikaları oldukça sınırlı kalmıştır (Avcı, 1988: 4). Ancak 1929 Buhranı sonrası John M. Keynes'in Genel Teorisi çerçevesinde, devlete ekonomik hayatı yönlendirme açısından önemli fonksiyonlar yüklenmiştir. Bu fonksiyonlar arasında ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, ekonomide istikrarın sağlanması ve adil gelir dağılımının sağlanması gibi önemli amaçlar yer almaktadır. Bu tarihten itibaren mali politikalar önem kazanmaya başlamıştır (Canbay, 2009: 83).

Bu görüşün aksine Neo-klasik yaklaşım maliye politikası araçlarının, ekonomik büyüme üzerinde uzun vadede bir etkisinin olmadığını öne sürmüş ve mali politikalarının kısıtlı olması gerektiğini savunmuştur. İçsel büyüme teorileri ise maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin olduğunu ifade etmiştir (Yanpar, 2005: 21).

Kuşkusuz konjonktürün gereklerine göre maliye politikalarına verilen önem de değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla maliye politikalarının ekonomi üzerindeki etkinliği uygulanabilirliği ölçüde değişiklik göstermiştir.

Mali araçların amaçları benzer olsa da ekonomiyi etkileme yolları birbirinden farklı olmaktadır. Maliye politikası, kamu yatırım harcamaları ve cari harcamaları ile kalkınmanın gerçekleştirilmesine yardımcı olurken, uygulayacağı borçlanma ve vergi politikası ile tasarruf hacmini etkileyebilmekte ve devlete gelir sağlamaktadır (Kocadağ, 2010: 53).

Çalışmada üzerinde durulan vergilerin ekonomi üzerindeki etkileri de birbirinden farklıdır. Bu nedenle vergilerin düzeyi kadar yapısı da bu noktada önem kazanmaktadır. Vergiler dolaylı ve dolaysız vergiler şeklinde sınıflandırıldığında dolaysız vergileri devletin faktör gelirleri ve servet üzerinden aldığı vergiler olarak tanımlamak mümkündür. Bunlar arasında gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergileri bulunmaktadır (Turhan, 2008: 18).

Kalkınmanın finansmanında kullanılan gelir vergilerinde devletin yapacağı bir artış bireylerin tasarruf ve yatırımları üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Bu etki genelde kendini satın alma gücünün daralmasıyla göstermektedir. Vergilerin arttırılması

ise sermaye birikimini daralması noktasında etkili olmaktadır (Demircan, 2003: 102). Vergiler genel olarak tüketime ayrılan fonlardan ödenmektedir; ancak vergi oranları arttırılır ya da aynı konu üzerinden yeni vergiler alınırsa kişiler özel tasarruflarından vergiyi ödeme yoluna gidecektir. Bu durum sermaye birikimi ve yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Kızılot ve Durmuş, 2001: 161). Dolayısıyla vergi oranları değiştirilirken mükelleflerde yaratacağı gelir ve tasarruf etkileri düşünülmelidir.

Zira vergi oranlarındaki artışlar, mükellefin, kullanılabilir gelirini azaltacağından, mükellef eski gelir düzeylerini korumak için boş zamanlarını değerlendirip, daha çok çalışmayı tercih edebilmektedir. Sonuçta mükelleflerin gelirleri artacağından, verginin bu etkisine gelir etkisi denmektedir. Ancak bazen mükellefler vergi artışı karşısında, çok çalışıp vergi ödemektense dinlenmeyi tercih edebilirler. Mükelleflerin çalışmak yerine dinlenmeyi tercih etmesine ise verginin ikame etkisi denilmektedir (Erkuş, 2007: 44).

Ayrıca bir ülkede ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için tasarruf oranlarının arttırılması gereklidir. Ancak faiz, kar payı ve sermaye kazancı gibi değerlerden vergi alınması tasarrufların maliyetini arttırdığı için, bireysel tercihleri de olumsuz etkilemektedir (Demircan, 2003: 105). Zira devletin bir mal, hizmet ya da faktör üzerinde vergi uygulaması piyasada oluşacak denge fiyatını etkileyecektir. Bu durumda üretici vergiyi bir maliyet artışı şeklinde algılayacak piyasa arz ve talebi buna göre değişecektir (TSPAKB, 2012: 71).

Tasarrufun maliyetini azaltan bir vergi indirimi sermaye birikimini hızlandırarak; üretim, milli gelir ve toplam talepte artışa yol açabilmektedir. Vergi indirimlerinin ekonomide oluşturacağı bazı önemli etkiler şu şekildedir (Demircan, 2003: 105).

- Kullanılabilir geliri arttırarak ve vergi tasarrufu sağlayarak yatırımın maliyetini düşürmek suretiyle yatırım karlılığını arttırır.
- Vergi için ayrılan fonların serbest kalmasını ve yatırıma dönüşmesini sağlayarak yatırımların finansmanını kolaylaştırır.
- Yatırımların hacmini genişletir.

Dolaysız vergilerin bir diğer türü olan kurumlar vergisinin de kısa ve uzun dönemde oldukça farklı etkileri bulunmaktadır. Kurumlar vergisinin etkisi sektörlerdeki yatırımların getirisini azaltıp arttırdığı noktada ortaya çıkmaktadır. Zira kurumlar vergisi

yatırımlarla ilgili karar saptırıcı bir etkiye sahiptir (Turhan, 2008: 19). Ancak son yıllarda küreselleşmeyle birlikte kurumlar vergisi başta olmak üzere ülkelerin vergi sistemlerinde önemli değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Nitekim sermaye ve yatırımların akışkanlığının artması ve finansal piyasadaki değişiklikler ülkeleri vergi oranlarını indirmeye ve vergi engellerini ortadan kaldırmaya zorlamaktadır. Yeni sistemle birlikte kurumlar vergisi yatırımların ülkeler arasında yön değiştirmesinde etkili olmaya başlamıştır (Canbay, 2009: 91). Bunlara ek olarak bir ülkenin vergi politikalarıyla yatırımları teşvik etmesi oldukça önemlidir. Örneğin, yatırım indirimleri, belli bir süre vergi muafiyeti ya da vergi indirimi, KDV istisnası ve ihracatçılara yönelik özel KDV iadesi gibi uygulamalar yatırımlarda dolayısıyla büyümede olumlu etkiler oluşturmaktadır (Kızılot ve Durmuş, 2001: 161).

Bir diğer vergi unsuru olan servet vergilerinin ekonomik kararlar üzerindeki etkisini, açıkça ortaya koymak zordur. Emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ile motorlu taşıtlar vergisinden oluşan servet vergilerinin her birinin ekonomideki etkileri birbirinden farklı olup diğer vergi grupları içindeki getirisi düşüktür (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 285).

Servet vergilerinin en önemli etkisi tasarrufların, gayrimenkullerin ve birikmiş sermayenin getirisini düşürmesi yönünde ortaya çıkmaktadır (Turhan, 2008: 19). Servet vergilerinin önemli bir özelliği de konjonktürel dalgalanmalardan hemen etkilenmiyor olmasıdır. Bu özelliği ekonomik kriz dönemlerinde büyük fayda sağlamakta ve kriz başlangıçlarında vergi hasılatının azalmasını önlemektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 283).

Dolaylı vergiler ise mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı vergiler mal ve hizmetlerin görece fiyatlarında değişikliğe neden olmakla birlikte fiyatların ekonomideki yol gösterici rolünü bozabilmekte ve kaynakların dağılımında etkisizlik oluşturabilmektedir (Turhan, 2008: 19).

Tablo 1. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Uygulama Alanları ve Etkileri

DOLAYLI VERGİLER	DOLAYSIZ VERGİLER
Yurtiçi sanayinin korunması; * Gümrük vergileri	Vergi indirimleri; * İstihdam artışı * Milli gelir artışı * Verimlilik ve üretim artışı * Yatırımların artışı * Tasarruf artışı * Arz artışı-enflasyonun önlenmesi
Tüketimin kısılması; * Dolaylı vergilerin artırılması * Lüks tüketimin azaltılması	Vergi sistemi ve idaresi; * Etkin vergi tahsilatı * Vergi gelirlerinde artış * Etkin vergi politikası
Tasarrufun teşviki; * Tüketimin kısılması * Harcamaların yatırımlara aktarımı	Vergisel teşvikler, * Üretim artışı * Yatırım ve tasarruflarda artış * Bölgesel eşitsizliklerin azaltılması
Döviz tasarrufu; * Yüksek ithalat vergileri	

Kaynak: Demircan, 2003: 113.

Tabloda görüldüğü gibi dolaylı vergiler yurtiçi sanayinin korunmasında, tüketimin kısılmasında, tasarrufların teşvik edilmesinde ve döviz tasarrufunda etkin bir araç olarak kullanılabilir. Dolaysız vergiler de yapılan uygulamalarla ekonomiyi yönlendirme noktasında kullanılabilir. Genel hatlarıyla bakıldığında vergi indirimleri istihdam, milli gelir, üretim, yatırım ve tasarruf üzerinde artış etkisi ortaya koyarken arz artışı ve enflasyonun önlenmesinde etkili olmaktadır. Vergi teşvikleri ise üretim, yatırım ve tasarruflarda oluşturduğu artış etkisinin yanı sıra bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında kullanılabilir.

1.6.3.2.3. Maliye Politikalarının Ekonomik Krizlerde Uygulanabilirliği

Maliye politikası araçları ekonomik kriz dönemlerinde etkin araçlar olarak kullanılabilir. Ancak maliye politikası krizlerle mücadelede tek başına etkili olmayabilir. Bu politikalar para politikası, fiyat, ücret ve dış ticaret politikalarıyla birlikte uygulandığı sürece daha etkin olmaktadır (Özbilen, 1998: 258).

Kriz dönemlerinde maliye politikası ile ek talep oluşturulabilir, tüketim ve yatırım harcamaları artırılarak ulusal gelir ve istihdamın yüksek seviyesi korunabilir. Mali politikaların kriz dönemlerindeki uygulanabilirliği şu şekilde sıralanabilmektedir (Karakurt, 2010: 169).

- Mali krize başarıyla cevap verebilmek sürdürülebilir büyüme ile mümkündür.
- Mali krizin çözümü daima makroekonomik problemlerin çözümüne örnek teşkil etmiştir.

- Mali kriz firmalar ve hanehalkının üzerine yayılmışsa mali teşvikler oldukça yararlıdır.
- Maliye politikası krizin belli özelliklerini dikkate alarak oluşturulmuşsa toplam talep üzerinde oldukça etkilidir.

Maliye politikası uygulamalarının finansal istikrarı sağlayabilmesi için belli düzenlemeler ve kurallar çerçevesinde belirlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler belirli şartlar altında vergi oranı değişikliğini, konjunktür karşıtı borçlanmayı azaltmayı ve finansal piyasalardaki kırılma noktalarını önlemeyi kapsayabilmelidir. Bu da maliye politikasının ekonomik krizler üzerindeki etkinliğini arttırmaktadır (Uyanık, 2009: 4).

Maliye Politikası iki şekilde uygulanabilmektedir:

1. Otomatik dengeleyicilerin kendiliğinden devreye girmesi
2. İsteğe bağlı politikaların uygulamaya koyulması

Ekonomilerde bazı otomatik dengeleyiciler vardır. Maliye politikasında yer alan otomatik dengeleyiciler artan oranlı vergiler ve işsizlik sigortasıdır. İsteğe bağlı politikalar ise kamu harcamaları, borçlanma ve vergi oranlarındaki değişikliklerdir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 349-350). Fakat 20. Yüzyılın sonlarına doğru uygulanan ihtiyari maliye politikalarına bakış açısı değişmeye başlamıştır. Yapılan incelemeler sonucunda müdahaleci şekilde kullanılan bu politikaların konjunktürel dalgalanmaların hızını arttırarak üretimde dalgalanmalara neden olduğu ve ekonomik büyümeyi yavaşlattığı sonucuna varılmıştır (Canbay, 2009: 88). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, konjunktür karşıtı ihtiyari maliye politikasının etkinliği oldukça zayıftır. Bu politikalar gecikmeler taşıdığı ve çöküşü önlemede uzun dönemde yetersiz kaldığı için etkin görülmemektedir (Karakurt, 2010: 169). Her ne kadar ihtiyari politikalar etkisiz görülse de son yıllarda sanayileşmiş ülkelerde yüksek borç birikimini azaltmada kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte yeniden önem kazanmış ve müdahaleci devlet anlayışı yeniden gündeme gelmiştir (Canbay, 2009: 88).

Daha önce de belirtildiği gibi maliye politikaları zaman içinde değişen konjunktürel yapıya göre farklı uygulama alanları bulmuştur. Gerek kamu harcamaları gerek borçlanma politikaları ve gerekse vergi politikaları iktisadi akımların devlete bakış açısına ve ekonomide yarattıkları etkilere göre şekillenmiştir. Burada önemli olan nokta ise ülkeleri yakından ilgilendiren ekonomik kriz dönemlerinde maliye politikası araçlarının ne oranda etkili olduğudur. Çalışmanın bu bölümünde vergi politikaları başta

olmak üzere diğerk maliye politikası araçlarının kriz dönemlerindeki uygulanabilirliğı ele alınacaktır.

1.6.3.2.3.1. Ekonomik Krizlere Yönelik Kamu Harcama Politikaları

Kamu harcamaları maliye politikasının önemli araçlarından biri olup kriz dönemlerinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğın, enflasyonist dönemlerde kamu harcamalarının kısılması, bütçe açıklarını önlemesi ve harcamaların neden olduğı talep artışının kısılması konusunda etkili olmaktadır (Pehlivan, 2010: 270).

Kamu harcamalarının düzeyi ve yöneldiğı alanlarla ilgili yapılan düzenlemeler ekonomik dengeler açısından önemlidir. Nasıl ki enflasyonist dönemlerde, talebi kısıyıcı, arzı arttırıcı harcamalara yön vererek, verimli harcamaların finans kaynaklarını dikkate alan politikalar uygulamak mümkünse, aynı şekilde deflasyonist dönemlerde de arz-talep dengesini etkilemek mümkündür (Kuş, 2008: 89).

Bunun dışında daraltıcı kamu harcama politikaları ile mali istikrarı sağlamak da mümkündür. Ancak denk bir bütçenin oluşturulması ve mali disiplinin sağlanması için kamu harcamalarının azaltılması etkili olmaktadır (Şimşek ve Altay, 2008: 12).

1.6.3.2.3.2. Ekonomik Krizlere Yönelik Borçlanma Politikaları

Enflasyonla mücadelede borçlanma politikası likidite fazlasının piyasadan çekilmesi temeline dayanmaktadır. Borç politikasının krizle mücadelede başarılı olmasını belirleyen bazı unsurlar vardır. Bunlar, borçlanmanın kimlere yapıldığı, ihraç edilecek borç senetlerinin tipi, borç kâğıtlarının vadesi, faiz oranları ve borç yönetimi idaresinin etkinliğıdir (Erkuş, 2007: 62).

Enflasyonist dönemlerde uygulanan borçlanma politikasıyla ekonomideki para şişkinliğı giderilerek, toplam talebi kısma yönünde bir etki yaratılmak istenmekte ve atıl duran fonların ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. Bunun yanında ekonomik konjonktürün gerileme döneminde borçlanma politikası, tüketimi genişletici yönde etkili olabilmektedir (Kocadağ, 2010: 58).

1.6.3.2.3.3. Ekonomik Krizlere Yönelik Vergi Politikaları

Maliye politikasının kriz dönemlerinde uygulayacağı önemli araçlarından biri de vergi politikalarıdır. Vergi, maliye politikasının bir aracı olmasının yanı sıra iktisadi sonuçlar da ortaya koymaktadır (Öztürk, 2007: 20).

Vergi politikaları ile krizler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Vergi politikası kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasında dolaylı olarak kriz üzerinde

etkide bulunurken, kendisi de krizden etkilenmektedir. Kriz sonrasında vergi yapısının değişerek dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının artması, vergi yükünün yükselmesi, hedeflenen ve gerçekleşen vergi tahsilat oranlarının düşmesi, gelir dağılımının bozulması ve vergi idaresinin yükünün artması gibi sorunlar yaşanmaktadır (Kocadağ, 2010: 57).

Vergi sistemi, vergi idaresini, vergi yasalarını ve yargısını kapsayan bir kavramdır. Sistemin iyi işleyebilmesi için unsurların tümünün birbiriyle ahenkli bir biçimde çalışması gerekmektedir. Bu itibarla, bir ülkede uygulanacak vergi politikasında bu üç unsurun aksayan yönlerinin giderilmesi, idari ve mali reformların yapılması krizlerin önlenmesi ya da giderilmesi için zorunludur (Can, 2004: 20). Özellikle, izlenen ekonomik politika ve tedbirlerin, dünyadaki gelişmelerle birlikte değerlendirilmesi uygulanacak vergi politikasının etkinliğini arttırmaktadır (Buyun, 2008: 108). Ekonomik krizlerin önlenmesi ve piyasalara yeniden işlerlik kazandırmak için vergi politikalarında yapılacak değişikliğin başında ‘vergi oranları’ gelmektedir. Vergilemede oranlamanın nasıl olması gerektiği, gerek vergi oranı ve tarifesi bakımından gerekse sosyo-ekonomik etkiler açısından farklılık taşımaktadır (Kızılot ve Durmuş, 2001: 162).

Kriz dönemlerinde bazı vergiler otomatik stabilizatör görevi görürken bazı vergiler isteğe bağlı olarak uygulanabilmektedir. Örneğin; artan oranlı tarifeye sahip vergiler otomatik stabilizatör görevi görürken bazı vergi oranlarında değişiklik yapılarak isteğe bağlı politikalar da etkili olabilmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 351-352).

Bir para krizi söz konusu olduğunda, mali otoriteler kamu bütçe kısıtlarını karşılaması için vergiyi ayarlamaya çalışırlar. Bu durumda enflasyonla mücadelede, fiyat istikrarının sağlanması için aktif bir para politikasına ihtiyaç vardır. Böylece bir yandan fiyat istikrarı sağlanırken bir yandan ilk aşamada oluşan kamu borcu fazlası kontrol altına alınıp bütçe dengesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Gedikli, 2009: 40). Enflasyonist dönemlerde uygulanması beklenen politika ise vergi oranlarının artırılmasıdır. Bu durum kullanılabilir gelir miktarını düşürecektir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 351-352).

Ekonomik kriz dönemlerinde vergileri arttırmak daha doğrusu gayrisafi vergi yükünü arttırmak, mükelleflerin kullanılabilir gelirini azaltmak ve bütçe fazlası oluşturmak adına doğru bir uygulamadır (Türk, 1997: 118). Ancak resesyonist

dönemlerde vergi oranlarını arttırmak yerine düşürmek daha uygun bir vergi politikasıdır. Çünkü azaltılan vergi oranları tüketim harcamalarının artmasında kendini gösterecektir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 351-352).

Ülkelerin kendi ülke politikalarına yönelik uyguladığı vergi politikalarının yanı sıra kriz dönemlerinde IMF destekli politikalar da ön plana çıkabilmektedir. Ancak IMF politikalarının vergi uygulamalarına yaklaşımı ülke politikalarının yaklaşımı ile her zaman uyuşmayabilir (Demiral, 2008: 118). IMF tipi programlar vergileri arttırarak, sübvansiyonları keserek ve kamusal mal ve hizmetlerin fiyatlarını arttırarak kamu sektörü gelirlerinde artış sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde, IMF tipi programlar toplam talebi düşürüp kamunun borçlanma gereğini azaltmayı hedeflemektedir (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 7). Ancak, IMF vergi oranlarının ekonomik büyüme üzerinde fazla bir etkisi olmadığı görüşüne sahiptir ve vergi oranları ne kadar yüksek olursa o kadar yüksek gelir elde edileceğini savunur (Demiral, 2008: 118).

Tüm bunların yanı sıra ekonomik istikrarı sağlamak için uygulanan vergi politikalarında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunların başında vergi mükelleflerinin vergi yüklerinin artması karşısında vereceği tepki ve iktisadi davranışlarında oluşacak değişiklikler gelmektedir. Bunların yanı sıra vergi sisteminde ne gibi yeniliklerin oluşacağı, krizin milli gelir dağılımında hangi sosyal tabakalar lehine değişeceği ve ağırlığın dolaylı mı yoksa dolaysız vergilere mi verileceği önemli konular arasındadır (Türk, 1997: 118).

Bu unsurlar göz önüne alındığında kriz dönemlerinde uygulanan vergi politikalarına yöneltilen birtakım eleştiriler de söz konusudur. Bunlar (Türk, 1997: 116);

- İş hayatı vergilerdeki değişimlerden etkilenebilir
- İdareye yetki devrinde bulunmaksızın vergi sistemini ayarlanabilir hale getirmekte politik güçlükler oluşabilir.
- Vergi sistemi üzerine değişiklikler, ayarlamalar, ahenkleştirmeler yapılırken seçilen zaman hatalı olabilir.
- Bütçe dengesinden uzaklaşılabilir.

Olumsuz eleştirilere rağmen vergi politikaları gerek mali istikrarı sağlamak gerekse kriz dönemlerinde uygulanmaya devam etmektedir. Vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanması vergi sisteminin etkinliğine bağlıdır.

Bununla birlikte küreselleşmeyle gerek vergi yapısında gerekse vergilerin ekonomideki etkinliğinde birtakım değişmeler yaşanmaktadır. Örneğin; küreselleşmeye paralel olarak, ticari ve sınai kârlar üzerinden alınan vergilerin önemini kaybedeceği, bunun yerine tüketim ve ücretler üzerinden alınan vergilerin artacağı uluslararası toplantıların da gündemine gelmeye başlamıştır (Kargı ve Karayılmazlar, 2009: 24). Kısaca vergi sisteminin konjonktürel hareketlere karşı esnek olması, yani vergi politikalarının ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde arz ve talebi dengeleyici bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir (Pehlivan, 2010: 269).

BÖLÜM II

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA 1990 SONRASI YAŞANAN EKONOMİK KRİZ ÖRNEKLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Dünya ekonomi tarihine baktığımızda çok sayıda ekonomik kriz döneminin atlatıldığı görülmektedir. Her ne kadar krizler yapıları, etki alanları ve sonuçları bakımından farklılık gösterse de bu unsurlar, ülkeler için hep bir tehdit oluşturmuştur.

Bir önceki bölümde aktarmaya çalıştığımız gibi krizler çok farklı nedenlerle ortaya çıkmakta, etki alanları ise çıktıkları piyasaya ya da konjonktüre göre değişme göstermektedir. 1990 sonrası yaşanan krizler incelendiğinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki krizlerin ortaya çıkışında küreselleşmenin ve serbest piyasa ekonomisine geçiş denemelerinin etkili olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ve/veya az gelişmiş ülkeler, ekonomik büyümelerini tamamlamak ve değişen ekonomik hayata uyum sağlamak adına, uyguladıkları politikalar sonrasında ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizlerin ortaya çıkmasında ülkelerin kendi yapısal sorunlarının yanında serbest piyasa ekonomisinin taşıdığı risklerin de etkisinin olduğu söylenebilir. Kuşkusuz ekonomik krizlerden etkilenen ülkeler yalnızca az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler değildir. Dünya ekonomisinde yaşanan son iki kriz incelendiğinde, bu krizlerde küresel etkilerin oldukça fazla olduğunu ve bu sebepten krizden etkilenen ülke sayısının bölgesel bir krize göre çok fazla olduğunu görülmektedir. Bu krizlerin diğer bir önemli noktası ise krizden etkilenen ülkeler arasında gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin de olmasıdır.

Çalışmanın bu bölümünde, dünya ekonomisinde 1990 sonrası yaşanan ekonomik krizlerin nedenlerine, etkilerine ve bu krizlere yönelik uygulanan vergi politikalarına yer verilmiştir. Temel çalışma alanı vergi politikaları olmakla birlikte ülkelerin kriz dönemlerinde uygulamaya koyduğu vergi politikaları türleri ve yapıları açısından farklılık göstermektedir. Kimi ülkeler krizlere daha çok para politikalarıyla çözüm ararken kimi ülkelerde her iki politika araçlarının da kullanılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Çalışmada ülkelerin kriz dönemlerinde vergi politikalarına ne oranda yer verdiği, vergilerin hangi ekonomik etkilerinin kullanılmaya çalışıldığı ve politikalardan

beklenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu kapsamda öncelikle 1997 yılında ortaya çıkan ve birden fazla ülkeye yayılan Asya krizi, ardından 1998 Rusya krizi ve küresel etkileri en yoğun olan 2008 ABD Mortgage krizi incelenecektir. Son olarak günümüzde etkileri devam eden ve en güçlü ekonomik birliklerden biri olan Avrupa Birliği üyeleri arasında yayılan Avrupa borç krizi ele alınacaktır.

2.1. 1997 ASYA KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Bu bölümde 1997 yılı itibariyle Asya’da yaşanan krizin oluşum nedenlerini anlamak için kriz öncesi bölgenin ekonomik durumu hakkında bilgi verilmiş ve krizin etkisi incelenmiştir. Ancak bu noktada en önemli husus, kriz dönemlerinde uygulanan politikalarlardır. Bu sebeple kriz dönemlerinde uygulanan vergi politikaları dikkatle incelenecektir.

2.1.1. Kriz Öncesi Asya Ülkelerinin Ekonomik Durumu

1990’lı yıllarda adlarından söz ettiren Doğu Asya ülkeleri arasında Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur gibi ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler aynı zamanda dünya ekonomisinde hızlı ve atak büyümeleri nedeniyle “Dört Kaplan” olarak da bilinmektedir. Bu ülkelerin dışında kısa sürede büyük refah artışı yaşayan diğer kaplan ekonomileri Japonya, Malezya, Endonezya ve Tayland’dır (Bilge, 2009: 68). Asya Kaplanları olarak anılmalarındaki temel neden ise; bu ülkelerin, yabancı yatırımları çekme ve bunları ekonominin verimli alanlarında kullanarak, yurt içi yatırımlar, istihdam, dış ticaret ve milli gelir düzeyleri üzerinde çok olumlu yükseliş sağlamalarıdır (Alp, 2002: 167).

Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra birçok Doğu Asya ülkesi askeri harcamalarını azaltarak sanayi, teşvik ve ihracat politikalarını benimsemişler, ucuz iş gücü ile hızlı bir ekonomik büyüme kaydetmişlerdir. Ekonomide rekabet güçlerini arttıran bu ülkeler Asya Mucizesinin temellerini oluşturmuşlardır (Elengir, 2005: 120).

Asya ülkelerinin kriz öncesi dönemi incelendiğinde, önemli sayılabilecek makroekonomik dengesizliklerin olmadığı görülür (Sarıgedik, 2008: 9). Aksine ekonomistler, Asya ülkelerinin çok kötü bir ekonomik durum ve yüksek düzeydeki yoksulluktan ortalama % 8-9’luk bir büyümeyle geldikleri noktayı şaşkınlıkla izlemişlerdir (Bilge, 2009: 68).

Asya ülkelerin hızlı büyümesinde önemli olan noktalardan biri de devlet desteğidir. Kriz öncesi dönemde bürokratlar belirli endüstrilerin geliştirilmesinde öncü rol oynamış, teşvik edilen sektörler vergi kolaylıkları tanınmış ve parasal teşvikler yapılmıştır (Bilge, 2009: 69). Bunların yanı sıra devlet desteğiyle bankaların özel kesime verdiği kredi oranları da artmıştır. Asya'da 1990-96 döneminde, özel kesime mevduat bankalarının verdikleri kredilerin GSYİH'ya oranı, Filipinler'de % 151, Tayland'da % 58, Malezya'da % 31, Endonezya % 10, Kore'de ise % 11 oranında gerçekleşmiştir (Balmumcu, 2006: 101). Her ne kadar özel sektöre açılan kredilerdeki hızlı artış bazı ekonomik verilerin yön değiştirmesi gerekliliğini ortaya çıkarmışsa da bu göstergeler önemli bir krizi önceden kestirmek için yeterli görülmemiştir. Bahsi geçen göstergeler özel sektörün bankalara olan borçlarının artması, reel anlamda ulusal para birimlerinin aşırı değerlenmesi, cari işlemler açığının yükselmesinden oluşmaktadır (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 116).

Krizden hemen önceki yıllarda Endonezya, Güney Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland gibi ülkelerin uğradıkları yoğun sermaye akımları ülkeleri yavaş yavaş krizin eşiğine getirmiştir. Dışa açılma süreci, öncelikli sektörler verilen izinlerle başlamış, bu da kısa dönem sermaye hareketlerinin artmasına neden olmuştur (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 11). Ancak finansal serbestleşme doğru sırayla yapılmadığında, özellikle de etkin bir denetleme sistemi olmadığında bu ülkelerde finansal kırılganlık giderek artmaktadır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 6). Nitekim paralarını büyük ölçüde ABD Dolarına sabitleyen bu ülkelere, hem Batı hem de Japon sermayesi akmış ve böylesi bir sermaye bolluğu önce mali sistemde spekülasyon ve manipülasyonlar ile verimliliğin düşüşüne, ardından gayrimenkullerin fiyatlarının aşırı şişmesine neden olmuştur (Akman, 2009: 49). Bu olumsuzların ardından 1997 Mayıs'ında Tayland'da ortaya çıkan ve kısa sürede tüm bölgeye yayılan finansal kriz, bu başarı hikayesinin bir anda bir toplumsal çöküş örneğine dönüşmesine neden olmuştur (Koyuncu ve Şenses, 2004: 6). Sermaye piyasalarına olan güvenin çökmesiyle başlayan kriz, ülke paralarının değer kaybetmeleriyle devam etmiş ve ülkeler ciddi bir finansal döviz kriziyle karşı karşıya kalmıştır (Şekil 1).

2.1.2. Asya Krizini Tetikleyen Nedenler Ve Krizin Gelişimi

Asya krizinin nedenlerini içsel ve dışsal nedenler olarak iki şekilde ele almak mümkündür. İçsel nedenler, ilgili ülkelerin mali piyasalarının serbest piyasa

mekanizması çerçevesinde etkin işleyecek ve piyasa katılımcılarına tam ve doğru bilgiyi zamanında ulaştıracak yapıdan uzak olması noktasında birleşmektedir. Dışsal nedenler ise, uluslararası finansal kurumların söz konusu ülke ekonomilerinin genel gidişatını gördükleri halde bu ülkelere yönelik fon transferlerine devam etmiş olmalarıdır (Alp, 2002: 167).

Güneydoğu Asya krizinin, esas itibarıyla makroekonomik dengesizliklerin sonucu olarak değil, büyük oranda finansal sistemdeki zaafların ve yönetim hatalarının sonucu olarak ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir (Öztürk, 2003: 172). Zira yaşanan krizin temel nedenlerinden biri olarak, finans sektöründeki yapısal zayıflıklar dikkat çekmektedir (Topallı, 2006: 149). Bütün bunlara ek olarak ülkelerde ihracat mallarının giderek pahalı hale gelmesiyle ihracatın azalması, cari işlemler dengesinin büyük açıklar vermesi ve bankaların kötü kredilerinin artması gibi sorunlar ülkelerin paralarını çok hızlı biçimde devalüe etmelerine neden olmuştur (Güloğlu ve Altunoğlu, 2002: 118).

Öyle ki, Güneydoğu Asya krizinin ilk tetikleyicisi olarak 1994'de Çin'in Yuan'ı % 30 oranında devalüe etmesini ve 1995'ten itibaren doların hızla değer kazanması sonucu söz konusu ülkelerin hızla rekabet güçlerini kaybetmeleri gösterilebilir (Yay, Yılmaz, vd, 2001: 112). Krizin patlak vermesi ise 2 Temmuz 1997'de Tayland Bahtı'nın devalüe edilmesiyle olmuştur. Spekülatif hareketler, daha sonra diğer ülkelere de yayılmış ve sırayla Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore de kriz ortamına sürüklenmiştir (Öztürk, 2003: 173-174).

Tüm paralar değer kaybetmeye başladığı sırada Tayland IMF'den 17 milyar dolarlık ilk kurtarma paketini 11 Ağustos'ta almış ancak krizin seyrini değiştiremeyen Tayland hükümeti 3 Kasım'da istifa etmiştir (Bilge, 2009: 72).

Krizin seyri diğer ülkeler için de pek farklı olmamıştır. Malezya Başbakanı Mahathir, spekülasyon George Soros'u resmen itham etmiştir. Bundan sonra başta Endonezya Rupisi olmak üzere çeşitli para birimleri fiilen devalüe edilmiş ve dalgalanmaya bırakılmıştır. Haziran sonunda G. Kore 5 bankanın faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. IMF bu kriz sırasında büyük bir kurtarma paketini hazırlamış ve sadece G. Kore, Tayland ve Endonezya için 114,2 milyar \$'lık kaynak temin etmiştir (Akman, 2010: 50). Ancak bazı ekonomistlere göre IMF'nin kredi politikası, ülkeleri ve özel kesimi daha fazla risk almaya teşvik etmiş ve mali disiplinsizliğe neden olmuştur.

Zira, IMF'nin borçlanma politikası, özel sektörü ve bu sektörün yatırım projelerini ölçüsüzlüğe itmiştir (Özbilen, 2001: 2).

Genel itibarıyla baktığımızda bölgede kriz unsurları birbirini yeniden besler bir hal almıştır. Yabancı fonların ülkelerden çekilmesiyle kendini gösteren panik, kurların değerinin düşmesiyle, bu ülkelerden fon çıkışını hızlandırmıştır. Fon çıkışlarıyla likidite sıkıntısı yaşanması, faiz oranlarını yükseltmiş; bu durum ise karlı birçok firmanın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Yay, Yılmaz, vd, 2001: 113).

Genel hatlarıyla baktığımızda küresel bir nitelik kazanarak yayılan Güneydoğu Asya krizinde ülke parasının aşırı değerlenmesi, döviz talebinin artması, yabancı sermayenin süratle ülkeyi terk etmesi ile mali piyasada yaşanan paniğin etkisi büyüktür (Can, 2004: 71).

2.1.3. Asya Krizinin Ekonomik Etkileri ve Ülkelerdeki Boyutu

Mali sektörde başlayan ve daha sonra diğer sektörlerle yayılan Asya krizi hemen her ülkede kendisini döviz kurları üzerindeki spekülasyon hareketleri şeklinde göstermiş ve kriz ilgili ülkelerin paralarının yabancı paralar karşısında ciddi kayıplara uğramasına neden olmuştur (Alp, 2002: 166). Aşağıdaki tabloda Asya ülkelerinin kriz sürecinde döviz kurları ve borsa endekslerindeki düşüş daha açık bir şekilde görülmektedir

Tablo 2. Krize Giren Asya Ülkelerinde Döviz Kurları ve Borsa Endekslerindeki Değer Kayıpları (30.06.1997 – 08.05.1998)

Ülkeler	Döviz Kurlarındaki Kümülatif Değişme	Borsa Endekslerindeki Kümülatif Değişme
Tayland	-36.0	-26.7
Malezya	-33.6	-46.2
Endonezya	-73.8	-40.0
Filipinler	-33.0	-21.3
Hong Kong	0.0	-33.8
G. Kore	-36.2	-50.0
Tayvan	-13.8	-9.1
Singapur	-11.6	-28.5

Kaynak: Alp, 2002: 166

Tabloda görüldüğü gibi döviz kurlarında değişme en şiddetli olarak -73,8 ile Endonezya'da yaşanmıştır. Onu % 30'luk değişimlerle G. Kore, Tayland, Malezya ve Filipinler takip etmektedir. Borsadaki eksilere dönen değişimde ilk üç sırayı ise G. Kore, Malezya ve Endonezya almaktadır.

Krizin patlak vermesini izleyen altı aylık dönemde, ülkelerin kredi notlarında büyük ve hızlı düşüşler yaşanmıştır. Üç büyük rating kuruluşunun verdiği notlar dikkate alındığında, Tayland'ın kredi notu 4, Endonezya'nın kredi notu yaklaşık 5, Güney Kore'nin kredi notu ise 9 kademenin üzerinde düşüş göstermiştir (Öztürk, 2003: 174).

1979 - 1996 arası ortalama büyüme oranı Endonezya için % 6,8, Malezya için % 7,4, G. Kore için % 8,4, Tayland için % 7,5 iken, 1998'de bu ülkeler sırasıyla % 15,5, % 4,7, % 6,5 ve % 7,0 oranında ciddi bir küçülme dönemine girmişlerdir (Akman, 2010: 50).

Ülke paralarının aşırı değerlenmesinin tetiklediği bir sorun da dış ticaret açığında yansımıştır. Ülkelerin dış ticaret açığını GSYİH oranı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Kriz Döneminde Ülkelerin Cari İşlemler Açığı/GSYİH (%) 1995-1997

	1995	1996	1997
Endonezya	-3,2	-3,4	-2,7
Güney Kore	-1,8	-4,8	-2,3
Malezya	-8,4	-5,0	-5,3
Singapur	-4,4	-4,7	-5,2
Tayland	-7,9	-7,9	-4,0

Kaynak: Karabulut, G. 2002: 121

Krizdeki ülkelerin cari işlemler açığı incelendiğinde en büyük açığın Malezya'da yaşandığı söylenebilir. 1995 yılında -8,4 gerçekleşen dış ticaret açığı kriz yılı olan 1997'de -5,3 oranında gerçekleşmiştir. 1997 yılı verilerini dikkate aldığımızda Malezya'dan sonra sırasıyla Singapur, Tayland, Endonezya ve Güney Kore gelmektedir.

Genel itibariyle bakıldığında, 1997 Temmuzunda patlak veren Asya krizi, özellikle krize giren ekonomilerde, ekonomilerin küçülmesine, borsaların çökmesine, işsizliğin artmasına, uluslararası alanda kredi akışının hızla düşmesine, şirketlerin ve bankaların iflas etmesine, ulusal ve uluslararası piyasalarda faiz oranlarının hızla yükselmesine ve uluslararası düzeyde ticaret hacminin düşmesine neden olmuştur (Özbilen, 2000: 1).

2.1.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

Krizden en çok etkilenen Güney Kore, Endonezya ve Tayland gibi ülkelere IMF tarafından finansal sektör reformlarına yönelik ortak programlar önerilmiştir. Programların yapısal reform kısmında; iflas etmiş finansal kurumların kapatılması, varlığını devam ettirebilecek olan finansal kurumların yeniden yapılandırılması, finansal denetim ve düzenlemelerin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Topallı, 2006: 150).

IMF'in Asya krizinin çözümü için makroekonomik dengesizliklerin düzeltilmesini amaçlayan önerileri genel olarak standart istikrar programından oluşmaktadır (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 10). IMF, öncelikli olarak mali disiplin sağlamaya yönelik politikalara yer vermiştir. Bu politikalar, bütçe açıklarının

kapatılması, kamu harcamalarının azaltılması ve vergilerin arttırılmasıdır (Demirgil, 2005: 137). Ancak IMF, genellikle fiyat sisteminde sapmalara neden olduğu için dolaysız vergilere geçilmesi önerilmesine rağmen, programlardan hızlı sonuç almak amacıyla dolaylı vergilere ağırlık vermiştir (Can, 2004: 71).

Vergi oranlarının arttırılmasının yanında krizle birlikte sermaye hareketlerinin yeniden gözden geçirilmesi de gündeme gelmiştir. Bu çerçevede mobil portföy yatırımlarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi öngörülmüştür (Can, 2004: 71).

Ayrıca programda finansal kurumların denetimlerle ve düzenlemelerle uluslararası standartlara kavuşturulması, hükümet ve iş kesimi arasındaki yakın ilişkilerin terk edilmesi gibi genel politikalar da yer almaktadır (Topallı, 2006: 150).

Asya krizi nedenleri ve etkileri açısından değerlendirildiğinde uygulanan vergi politikaları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo 4. Asya Krizi'ne Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
• Finansal Kriz / Döviz Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Ülkelerin liberal ekonomiye geçişte zayıf olması • Kontrolsüz devam eden sermaye transferleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Döviz kuru ve borsa endeksleri düşmüştür • Ülke paraları değer kaybetmiştir • Kredi notları düşürülmüştür • İşsizlik artmıştır • Ticaret hacmi daralmıştır 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkı vergi politikası uygulanmıştır • Dolaylı vergilere ağırlık verilmiştir • Sermaye hareketlerinin vergilendirilmesine yönelik yeni vergiler konulmuştur

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tabloda da görüldüğü gibi uygulanan vergi politikaları daha çok krizin kaynağına ve etkilerine yönelik olarak seçilmiştir. Özellikle krizin temel nedenlerinden birini oluşturan kontrolsüz sermaye akımlarına yönelik yeni vergilerin öngörülmesi dikkat çekmektedir.

2.2. 1998 RUSYA KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Rusya krizi de genel itibariyle kriz dönemlerinin etkisi ve uygulanması beklenen politikaların tecrübe edilmesi açısından gerekli öneme sahiptir. Bu nedenle 1998 yılında yaşanan Rusya krizi bu bölümde incelenmiştir.

2.2.1. Kriz Öncesi Rusya'nın Ekonomik Durumu

Dünya ekonomisinde, Güney Doğu Asya Krizi'nin şoku yaşanırken, 1998 yılı Ağustos ayında Rusya'da, Ruble'nin devalüe edilmesi ve moratoryum ilânı ile yeni bir finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır (Kımaytürk, 2006: 36).

Rusya'da 1998 yılında Rublenin çöküşüyle beliren ekonomik kriz, klasik bir döviz krizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu ve özel sektör harcamalarındaki sürdürülemez artışlar, döviz kurunun çökmesine neden olmuş ve Rusya 1994'te yaşadığı döviz krizinin ardından ikinci döviz kriziyle karşı karşıya kalmıştır (Özdemir, 2009: 133). Bu haliyle baktığımızda Rusya krizi birinci bölümde incelenen kriz türlerinden finansal kriz türüne girmektedir. Aynı zamanda döviz krizi ile birlikte bir borç krizi yaşadığı söylenebilir (Şekil 1).

Kriz öncesi ekonomik süreçte Rusya ekonomisinin ciddi bir yapısal ve siyasal dönüşüm içerisinde olduğu görülmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte başlayan liberalleşme ve demokratikleşme sürecinde önemli ekonomik reformlar gerçekleştirilmiş ancak ekonomik sistem tam olarak sağlıklı bir yapıya kavuşturulamamıştır (Aracı, 2010: 37). Zira 1991 yılında yaşanan kriz sırasında Rusya'da birçok fabrika ve küçük işletme kapanması, üretimde ve özellikle temel ihtiyaç mallarına yönelik kıtlığa neden olmuştur. Enflasyonist baskıların yanında yükselen zorunlu ithalat ile dış borçlarda da önemli artışlar yaşanmıştır (İşcan ve Hatipoğlu, 2009: 195). Dolayısıyla Rusya bu süreçte, hem var olan yapısal sorunlarla mücadele etmekte hem de yeni bir ekonomik sistem gerçekleştirmeye çalışmaktaydı.

1992 yılından itibaren, ekonomik sistemde başta kurlar ve faizler olmak üzere, tüm fiyatlar serbest bırakılmış, Rusya Ruble'si konvertible hale getirilmiş, bankacılık sisteminde özel sektörün faaliyet göstermesine ve yabancı yatırımcıların Rus mali piyasalarında işlem yapmasına izin verilmiştir (Topallı, 2006: 70). Piyasa ekonomisine geçiş sürecinin ikinci etabı ise devletin ekonomideki etkinliğini azaltmak olmuş ve özelleştirme çalışmaları başlatılmıştır. Özelleştirme sürecinin 1992 ve 1995 yıllarını kapsayan ilk aşamasında tarım, hizmet ve sanayi sektörlerindeki küçük ve orta ölçekli işletmeler özel girişimcilere verilirken, 1996 yılında başlayan ikinci aşamada devlet kontrolündeki bazı büyük ve karlı işletmelerin yönetimi, bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla, alınan krediler karşılığı bankalara satılmıştır. 1997 yılında başlayan üçüncü aşamada ise devlet kontrolündeki işletmeler belirli ön hazırlık aşamalarından sonra tek

tek satışa çıkarılmaya başlanmıştır (ekutup.dpt.gov.tr, 1, Erişim Tarihi: 22.02.2012). 1997 yılı sonu itibariyle Rusya'daki toplam işletmelerin yaklaşık yüzde 80'inin özel sektöre ait olduğu tahmin edilmektedir (İşcan ve Hatipoğlu, 2010: 197).

1992 yılından beri uygulanan politikaların en önemli başarısı yüksek enflasyon oranının düşürülmesi olmuştur. 1991 yılında yaşanan kriz sonrasında enflasyon oranı yıllık % 2500'lere kadar yükselmiştir. Ancak dış ticaretin serbestleştirilmesi ve uygulanan diğer ekonomi politikaları sonucu yıllık ortalama enflasyon oranı 1995 yılında % 131'e, 1996 yılında % 22'ye ve 1997 yılında % 10'lar civarına düşürülmüştür (ekutup.dpt.gov.tr, 2, Erişim Tarihi: 22.02.2012). Ne var ki kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, bütçe gelirlerinin düşüklüğü ve finansal yapının zayıflığı ciddi sorunlar olmaya devam etmiştir (Aracı, 2010: 37).

1995 yılında dönemin hükümeti IMF ile görüşmelere başlamış ve 1996 yılında stand-by anlaşması imzalanarak yapısal reformlarda IMF'nin desteği alınmıştır. Bu çerçevede belirlenen vergi gelirlerinin artırılması, enflasyonun azaltılması, sübvansiyonların azaltılması, mali açığın kapatılması gibi hedefler tutturulamamış ve açık iç borçlanmayla kapatılma yoluna gidilmiştir (Yay, Yılmaz vd, 2001: 40). Tüm bunların yanı sıra kriz öncesi dönemde yabancı yatırımcıların ellerinde olan hazine bonusu getirileri de hızlı bir düşüşe uğramıştır (Özdemir, 2009: 136). Rusya'nın finans kurumları da portföylerinde devlet tahvillerini arttırarak, dışarıdan döviz cinsinden borçlanma yoluna gitmiştir (Yay, Yılmaz vd, 2001: 40).

Kısaca kriz öncesi döneme bakıldığında Rusya ekonomisinde yaşanan yapısal değişimde ekonomi aktörlerinin yeterince etkin olamadıkları görülmektedir. Kuşkusuz bir yıl öncesinde yaşanan Asya krizinin etkileri de Rusya ekonomisinde spekülasyon atakları arttırmıştır.

2.2.2. Krizi Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi

Rusya'da 1997'lerde başlayan ekonomik sıkıntılar Temmuz 1998'de ağırlaşmaya başlamış ve 17 Ağustos 1998'de rublenin devalüe edilmesi, döviz üzerinden sermaye hareketlerinin sınırlandırılması ve 90 günlük moratoryum ilan edilmesi ekonomik krizin temellerini atmıştır (Kayarkaya, 2006: 66).

Oysa Rus hükümeti tüm olumsuzluklara rağmen Rublenin değerini korumak için direnmiş ve bu konuda demeçler vererek piyasalara güven vermeye çalışmıştır. Hatta 1997 başlarından itibaren, yaşanan çok büyük oranlardaki yabancı sermaye çıkışı

karşısında dahi MB, devlet tahvil faiz oranlarını yükselterek Ruble'nin çöküşünü önlemek istemiş ancak IMF, bu durumu ekonomik büyüme ve bütçe açığı için uygun bulmamıştır (Gedikli, 2009: 171).

Geçiş sürecinin yarattığı etkilerin yanı sıra Rusya'nın kendi iç dinamiğinden kaynaklanan birtakım sorunlar da krizi tetikleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunları ana başlıklar şu şekilde sıralanabilmektedir (Topallı, 2006: 71);

- Sovyetler Birliğinin dağılması,
- Enflasyon Oranı,
- Kayıt dışı ekonomi,
- Denetimsiz bankacılık sistemi,
- Etkin olmayan vergi sistemi,
- Dış ticaret ve cari işlemler dengesi.

İçsel sorunların yanında Asya krizi nedeni ile dünya emtia fiyatlarında yaşanan düşüşler petrol, kereste ve altın gibi Rusya'nın önemli gelir kaynaklarının da fiyatlarının düşmesine neden olmuş ve Rusya'ya çok ciddi gelir kayıpları yaşatmıştır (Aracı, 2010: 39). Rusya Krizi'nin mali problemlerinin kaynağında, vergi sistemindeki bozukluklar, vergi toplamadaki elverişsizlikler, kişilerin vergi kaçırma davranışlarının yanı sıra bütçe fonlarının kullanılmasındaki disiplin eksikliği ile yapısal uyum programları ve reformlarının yavaş yapılması yer almaktadır (Topallı, 2006: 71).

Rusya Yönetimi'nin bu yapısal sorunları çözmek ve piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak için gereken reformları zamanında yapamaması, döviz rezervlerinin düşük seviyede olması, iktisadi büyüme ve sanayi üretiminde artışı sağlayacak herhangi bir hükümet programının olmaması krizin şiddetini arttıran etmenler arasındadır (Sarıgedik, 2010: 4).

Tüm bu sorunların ardından finansal piyasalarda çalkantılar boy göstermeye başlamış, şirket ve banka iflasları art arda meydana gelmiştir. Rusya hükümetinin gümrük duvarlarını yükseltmesi ise ithalat miktarında büyük düşümlere yol açmıştır (Kayarkaya, 2006: 66). Ayrıca devalüasyon sonrasında, Rusya'nın ithalatı azaltmak için getirdiği kısıtlamaların, üretim ve yatırımları olumsuz yönde etkileyecek olması, işsizlik artışı gibi sosyal sorunlara yönelik kaygıları da arttırmıştır (Küçükçolak, Özer, vd, 1999: 36).

2.2.3. Krizin Ekonomik Etkileri ve Ülkedeki Boyutu

1998 yılında patlak veren kriz Rusya Federasyonunun gerek mali yapısında gerekse finans piyasalarında önemli etkiler yaratmıştır.

Bu dönemde Rusya'nın en önemli sorunlarından biri toplam borç yüküdür. Rusya'nın 140 milyar dolar civarında dış borç ve 70 milyar dolar civarında hazine bonusu olmak üzere toplam 200 milyar dolar civarında borcu bulunmaktaydı. Toplam borcun GSYİH'ye oranı ise % 42'ler seviyesinde olup, temel sorunun kısa vadeli borçların yüksek olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Genelde vadeleri 11 aya yayılan borçlar sebebiyle Rus hükümeti her ay yaklaşık 6 milyar dolarlık yeni borçlanma yapmak durumunda kalmaktaydı. Ayrıca bono stokunun yaklaşık 20 milyar dolarlık kısmının yabancı yatırımcıların elinde olduğu tahmin edilmektedir (ekutup.dpt.gov.tr, 4, Erişim Tarihi: 22.02.2012).

Kriz öncesi dönemde büyük sorun yaratan ve hükümeti en çok uğraştıran sorunlardan biri de enflasyon oranları olmuştur. Bununla birlikte ekonomik büyüme ve işsizlik oranları da krizden payını almıştır. Aşağıdaki tabloda Rusya Federasyonu'na ait 1994-1998 yılları büyüme ve enflasyon değerleri verilmiştir.

Tablo 5. Rusya Federasyonu Büyüme ve Enflasyon Değerleri (1994 - 1998)

	1994	1995	1996	1997	1998
Cari GSYİH (Milyar US\$)	277	357	440	450	434
Reel GSYİH (% Büyüme)	-12.6	-4.0	-2.8	0.8	-1.0
Enflasyon	224	131	22	11	6.8
İşsizlik Oranı	7.0	8.8	9.1	9.3	9.0

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf>, Erişim Tarihi: 22.02.2012.

Kriz öncesi dönemde ve kriz yılında Rusya'nın büyüme oranlarına bakıldığında büyümenin negatif yönlü olduğunu görülmektedir. Her geçen yıl kötüye giden bir diğer gösterge ise işsizlik oranıdır. 1994 yılında % 7 düzeyinde gerçekleşen işsizlik oranı, 1998 yılında % 9 civarında gerçekleşmiştir.

1991 yılında yaşanan kriz sırasında Rusya'da temel ihtiyaç maddelerinde kıtlık baş göstermiş ve 1992 yılı başında fiyatların serbest bırakılmasıyla beraber oranı yıllık % 2500'lere kadar yükselmiştir. Ancak dış ticaretin serbestleştirilmesi ve uygulan diğer ekonomik politikalar sonucu yıllık ortalama enflasyon oranı 1995 yılında % 131'e, 1996

yılında % 22'ye ve 1997 yılında % 10'lar civarına düşürülmüştür (<http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf>, Erişim Tarihi: 22.02.2012).

Her ne kadar Rusya'nın dünya ticareti ve ekonomisi içerisindeki payı Güneydoğu Asya Ülkelerine oranla daha düşük olsa da, kriz tüm gelişmiş ya da gelişmekte olan dünya ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Şüphesiz Rusya'nın nükleer güce sahip bir ülke olması ve krizin siyasi boyuta taşınması, başta Almanya ve ABD olmak üzere tüm batılı ülkeleri endişeye sevk etmiştir (Yürekli, 2004: 113).

2.2.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

Rusya Krizi'ne çözüm arayışları kapsamında, krizin aşılmasında mali ve finansal nitelikli politikalardan oluşan iki aşama öngörülmüştür. Planın mali ayağında şirketlerin borç ve vergilerini ödemeye zorlanması, yerel sanayici ve ihracatçıların desteklenmesi, % 20 oranında gelir vergisi uygulanması ve alkol sektöründe devlet monopolü oluşturulması yer almıştır (Küçükçolak, Özer, vd, 1999:35).

Bu temel önlemlerin yanı sıra mevcut vergi mevzuatının yapısı da kriz sürecinde önem arz etmektedir. Nitekim bazı firmalara doğrudan ya da dolaylı olarak gereğinden fazla muafiyetler ve indirimler sağlanmış, denetimlerin yetersiz olması ise birçok firmanın vergiden kaçınmasını kolaylaştırmıştır. Yapılan hesaplamalara göre Rusya'da tahakkuk edilen verginin sadece % 50'sinin toplanabiliyor olması sorunları açıkça göstermektedir (<http://www.belgeler.com/blg/11yc/finansal-krizlerde-erken-uyari-modelleri-ve-turkiye-uygulamasi-early-warning-models-in-financial-crisis-and-turkey-application>, Erişim Tarihi: 26.08.2011).

1990 yılından 1997 yılına kadar olan dönemde her yıl gerileyerek reel bazda % 53 küçülen Rusya ekonomisini yeniden canlandırmak isteyen hükümetler çareyi vergi oranlarını arttırmakta bulmuştur. Ancak vergi oranlarının % 13'den % 60'a yükseltilmesi beklenen etkiyi yaratamamış aksine ekonomi daha fazla kayıt dışına kaymış, vergi gelirleri hızla azalmıştır (İşcan ve Hatipoğlu, 2010: 195).

Aslında vergi sistemindeki sorunun, vergi oranlarındaki düşüklük olmadığı yapılan uygulamayla görülmektedir. Rusya'nın acil bir şekilde, vergi oranlarını düşüren, ancak hemen hemen tüm kesimleri kapsayacak yani vergi tabanını genişletecek, tüm mükelleflere tarafsız bir şekilde yaklaşacak ve bu sayede Rus ekonomisine en az yük getirecek yeni bir vergi sistemine ihtiyacı bulunmaktadır (belgeler.com, 56, Erişim Tarihi: 26.08.2011).

Tablo 6. Rusya’da Genel Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamalarının Milli Gelirdeki Oranı

Yıllar	Kamu Gelirleri %	Kamu Harcamaları %
1992	38.3	56.7
1994	34.6	45.1
1995	31.9	37.7
1996	32.1	41.6
1997	33.0	40.4

Kaynak: IMF World Economic Outlook, 1998.

Tabloda da görüldüğü gibi kriz öncesi dönemde Rusya’nın kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında ciddi bir fark oluşmaktadır. Bu durum bütçe açığının ülkede ne kadar önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Vergi gelirlerini artırmakta başarılı olamayan hükümet çareyi bu sefer harcamaları kısmak da bulmuştur. Bu sayede bütçe açıklarını kapatmayı uman Rusya finansman krizini aşabilmek amacıyla IMF ve Dünya Bankası gibi finansal kuruluşların yanı sıra diğer devletlerden de borçlanma yoluna gitmiştir (ekutup.gov.tr, 5, Erişim Tarihi: 22.02.2012).

Kriz'e yönelik uygulanan vergi politikalarında krizin nedenleri ve etkilerinin yanı sıra mali yapının içinde bulunduğu durumun da rol oynadığını söylemek mümkündür. Aşağıdaki tabloda kriz nedenleri, etkileri ve seçilen vergi politikalarıyla bir arada verilmiştir.

Tablo 7. Rusya Krizine Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
<ul style="list-style-type: none"> Döviz Krizi + Borç Krizi 	<ul style="list-style-type: none"> Geçiş sürecinin yarattığı etkiler Ruble’nin değerini korumak için uygulanan politikalar Mali ve siyasal sorunlar 	<ul style="list-style-type: none"> Borç yükü artmıştır İşsizlik artmıştır Enflasyonu önlemek ve büyümeyi sağlamak için uygulanan politikalar sekteye uğramıştır 	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır Şirketler vergi borçlarını ödemeye zorlanmıştır Gelir vergisi oranları değiştirilmiş, vergi oranları arttırılmıştır Vergi sistemini iyileştirici çalışmalar yapılmıştır

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tablodaki vergi politikaları incelendiğinde artan bütçe açığının ve borç yükünü kapatmaya yönelik sıkı vergi politikalarının yanı sıra mali yapının güçlendirilmesine ve

politikaların daha etkin hale getirilmesine yönelik vergi sistemini iyileştirici çalışmalar da yapılmıştır.

2.3. ABD MORTGAGE KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Amerika'nın ciddi bir şekilde etkilendiği kriz tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu süreçte yaşanan tüm aşamalar aktarılmaya çalışılmıştır. Zira Mortgage krizi tüm ülkeleri etkiler nitelikte olurken uygulanan politikalarından da ders çıkarmak faydalı olacaktır.

2.3.1. Kriz Öncesi Amerika'nın Ekonomik Durumu

2008 yılının ikinci yarısında küresel boyuta ulaşan krizin temelini ABD mortgage piyasasında yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. Emlak sektöründe yaşanan sorunlar, beş yıl önce bazı finansal kuruluşların kredibilitesi düşük olan kişilere kredi verilmesiyle başlamış ve finansal kesim üzerinde büyük bir risk oluşturmuştur (Susam ve Bakkal, 2008: 73).

Kriz öncesi döneme gelindiğinde Amerika'da finansal sistem hiç olmadığı kadar büyümüş durumdaydı. 2006 yılında Amerika'daki toplam şirket kârlarının % 40'ı finansal kuruluşlara intikal etmekteydi. Oysa bu oran altmış yıl önce sadece % 2 civarındaydı (Baratov, 2009: 10).

FED'in yaklaşık 5 yıl gibi süreyle faiz oranlarını düşük tutması ABD'deki konut balonu için uygun ortamı hazırlamıştır. Süreç içerisinde bankalar düşük faiz oranı üzerinden ve kısa vadeli borçlanarak bunları uzun vadeli kredi plasmanına özellikle de konut kredilerine aktarmıştır (Tokucu, 2010: 33).

Gelişmiş ülkelerin en önemli gayrimenkul finansman sistemi olan mortgage sistemi, kira öder gibi konut sahibi olmayı amaçlayan ve belirli bir gayrimenkulün uzun vadeli ve düşük faiz oranları ile alınan konutun ipotek gösterilmesiyle işleyen bir sistemdir. Eğer borç, belirlenen vadelerde ödenmez ise, kredi veren taraf ipotek konulan gayrimenkulü satma ve alacağını bu tutardan tahsil etme hakkına sahip olmaktadır (Aykon, 2011: 49).

Kriz öncesi yıllara bakıldığında dünya ekonomisinde ciddi bir küçülmenin yaşandığı görülmektedir. 2005 yılında % 4,4 oranında büyüyen dünya ekonomisi bu büyümeyi 2006 yılında da sürdürmüştü ancak 2007 yılından itibaren krizin etkisiyle küçülmeye başlamıştır (Yıldırım, 2010: 47).

2.3.2. Mortgage Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi

Küresel bazda ortaya çıkan krizin en önemli nedenlerinden biri olarak istikrarlı olmayan bankacılık sektörü gösterilmiştir. Bankacılık yoluyla finansal krize dönüşen, ardından da reel ekonomiyi doğrudan etkileyen gelişmeler bütün dünyada durgunluğa neden olmuştur (Ateş, 2011: 4). Finans piyasalarında başlayan kriz mal ve hizmet piyasalarına yayılarak dünya genelinde bir durgunluk krizine neden olmuştur. Genel itibariyle baktığımızda bir reel sektör krizi olduğu söylenebilir (Şekil 1).

2008 ABD krizinin başlıca nedenleri arasında mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uygunsuzlaşması, konut fiyatlarındaki şişmeler, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasaları alanının büyümesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar yer almaktadır (Çoşkun ve Balatan, 2009: 16).

Borsanın ve ipotekli konut piyasasının yükselmesiyle oluşan balonun patlaması ve ABD'nin cari açıklarının finansmanını karşılamak için dolarlı borç senetleri alan Çin, Japonya ile petrol ihracatçısı ülkelerin dolardan kaçmaları sonrasında bir kriz ortamı oluşmaya başlamıştır (Baratov, 2009: 11).

Bu süreçte kredi derecelendirme kuruluşlarının da çok büyük etkisi olmuştur. Derecelendirme kuruluşları, değerlendirme tahminlerinde geçmişteki yükselen konut fiyatlarını dikkate aldıkları için, sistemi desteklemeye devam etmişlerdir. Ancak bu durum bankaları parasal gücü olmayan müşterilere ev satın almaları için aşırı seviyelerde borç vermeyi teşvik etmiştir (Tokucu, 2010: 35-36). Bu düşünceyle hareket eden bankalar kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkarıp bunları piyasadaki benzerlerine göre daha yüksek faizle, ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek kârlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonlara satmışlardır. Ayrıca ipotekli gayrimenkuller üzerinden, emlak fiyatlarının artan kısmına yeni ipotekler yapılarak, yeni kredilerin alınması reel karşılığı olmayan kredi hacmini artırmıştır (Aykon, 2011: 49).

Aynı kredi derecelendirme kurumları, bu tahvillere yakın tarihlerde olumlu notlar verirken, bir anda notları indirimleri sistemin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. İkincil piyasalarda ani satış baskısıyla birlikte bu yatırım araçlarının fiyatları oldukça düşmüş ve milyarlarca dolarlık fonlar değerini kaybetmiş, bu durum likidite krizinin daha da derinleşmesine yol açmıştır (Çoşkun ve Balatan, 2009: 17).

Kriz sadece bankaların ve banka dışı finansal kesimin verdiği aşırı kredilerden dolayı gerçekleşmemiştir. Devletin uyguladığı bir takım politikalar ve uluslararası alanda yapılan düzenlemeler de bankalar ve banka dışı finansal kesim için hem daha fazla kredi vermeleri hem de yeni finansal teknikleri kullanmaları açısından gereken ortamı hazırlamıştır (Tokucu, 2010: 36).

2.3.3. Krizin Ekonomik Etkileri ve Ülkedeki Boyutu

Krizin etkisiyle bazı gelişmiş ülkelerin büyüme oranları eksiye dönmüş, gelişme yolundaki birçok ülkede büyüme yavaşlamış, uluslararası ticaret daralmış, işsizlik oranları artmış, krizin olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla devlet ekonomiyeye daha fazla müdahil olmaya başlamıştır (Ateş, 2011: 4).

2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel mali krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi çok hızlı ve yıkıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Artan belirsizlik ortamı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkanlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmasına neden olmuştur (Ezizov, 2010: 435).

Tablo 8. Dünya Ticaret Hacmi %

Yıllar	Dünya Ticaret Hacmi	İhracat		İthalat	
		Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler
2005	7,6	6,0	11,1	6,3	12,0
2006	9,3	8,4	11,0	7,5	14,7
2007	7,2	5,9	9,5	4,5	14,2
2008	2,6	-0,1	5,6	-2,2	7,2
2009	4,1	2,5	7,4	1,1	10,5

Kaynak: Yıldırım, 2010: 48.

Tabloda da görüldüğü gibi dünya ticaret hacmi 2007 yılından itibaren ciddi şekilde daralmıştır. Küçülmeyle paralel gerçekleşen bu daralma gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde hissedilmiş ve ihracat oranları her iki grupta da eksiye dönmüştür.

Krizin etkileri yalnızca ticaret hacmiyle sınırlı kalmamıştır. ABD’de 2008 başından 2009 Nisan ayına kadar işsizlik 4,9’dan 8,9’a fırlamış, işsiz sayısı Mayıs 2009’da en üst düzeye çıkarak 6,66 milyona ulaşmıştır. Mart 2009 itibariyle iflas ettiğini açıklayan firma sayısı ise 130.831 olarak açıklanmıştır. Bu rakam bir önceki yıl aynı dönemine göre % 46, 2007’ye göre ise % 81 artış anlamına gelmektedir. 2009 başından Nisan ayına kadar batan banka sayısı ise 25 iken, bu sayı Ocak 2010 itibariyle

168'dir (Güngör, 2010: 173). Bu veriler krizin yalnızca Amerika'da ne kadar ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir.

Finansal kriz, çevre ekonomileri 2008'in sonlarına doğru etkilemeye başlamıştır. Kriz ortamına dış denge, cari fazla ve ılımlı dış borç koşullarında giren çevre ekonomileri, sermaye hareketlerindeki durgunlaşmadan fazla etkilenmezken, batı ekonomilerindeki gerilemenin ihracatlarına yansması daha ciddi olmuştur. Bu da, bu ekonomilerde küçülmeye değil, büyüme hızlarının aşağı çekilmesine yol açmıştır (Baratov, 2009: 13).

2008 yılının ikinci yarısında ABD ekonomisi % 2,2 oranında büyüme göstermiş ancak bu yıldan itibaren ekonomik büyüme hızı yavaşlamaya başlamıştır. Ekonomik büyüme hızı yavaşlayan tek ülke Amerika olmamıştır. Gerek Avrupa bölgesindeki pek çok gelişmiş ülkenin gerekse gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ekonomik büyüme eksiğe dönmüştür (Susam ve Bakkal, 2008: 77).

2.3.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

Krizle birlikte birçok ülke, ekonomilerinin daralması sonucunda birtakım önlemler almaya başlamışlardır. Bu önlemlerden bazıları para politikalarından oluşurken bazıları da maliye politikalarından oluşmaktadır (Özkan, 2009: 40).

Merkez Bankaları'nın aldığı önlemlerin yanı sıra, özellikle gelişmiş ülke hükümetleri, vergi indirimleri ve kamu harcamalarını içeren kapsamlı mali paketleri uygulamaya koymuşlardır (Ezizov, 2010: 438).

Amerika ise ilk başta krizi faiz indirimleriyle aşmaya çalışmış, böylece bankacılık sektörünün borçlanma maliyetlerini düşürmeyi ve mortgage kredilerinden kaynaklanan sorunları hafifletmeye çalışmıştır. Ancak bu politikalardan istenen sonuçlar alınamayınca mali politikaları da içeren yeni paketler hazırlanmıştır. Paketler vergi indirimi, sosyal amaçlı harcamaların artırımı, altyapı projelerine girişim gibi mali önlemleri içermektedir (Akgüç, 2009: 8). Bu paketlerle Amerika'nın krizi sadece para politikalarıyla çözemeyeceğini anladığını ve maliye politikalarına da yöneldiği görülmektedir.

Amerika daha önce yaşadığı daralma dönemlerinde de maliye politikalarına başvurmuştur. 2001 yılında yayınlanan "Ekonomik Büyüme ve Vergi İndirimi Uzlaşma Yasası" ile uygulanan vergi indirimleri neticesinde kişisel gelirden artışlar yaşanmıştır. Sağlanan bu indirimler ile elde edilen gelirin harcamalara yansıtılması beklenmiştir.

Ancak Michigan Üniversitesi tarafından yapılan araştırmalara göre vergi indirimleri kişisel gelirden %1,9 artış sağlamış, buna karşın kişisel harcamalar sadece %0,2 düzeyinde artmıştır (Karakurt, 2010: 171).

Bu politikalardan yaklaşık bir 7-8 sene sonra Amerika Birleşik Devletleri krizle birlikte yeni vergi tedbirleri almak zorunda kalmıştır. Öncelikle çeşitli ÖTV oranları ile gelir vergisinde indirimlere veya mevcut bulunan indirim tutarlarının artırılması yoluna başvurmuştur (Yılayaz, 2011: 55). Bu doğrultuda hayata geçirilen vergi indirimleriyle ilk önce kişinin harcanabilir gelirinin artırılması amaçlanmış ve dolaysız vergi oranları indirilmiş, daha sonra bu indirimi dolaylı vergi oranlarındaki düşüşler ile yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri izlemiştir (Şimşek ve Altay, 2008: 11-23). Tedbirlerle birlikte bu grupların vergiden sonra ellerinde kalacak net kullanılabilir gelirlerinin artışı hedeflenmiş ve bu gelirlerin özel tüketime yönlendirilmesi öngörülmüştür (Hiç, 2009: 25).

Krizden çıkış yolu olarak mali politikalara yönelme gerekliliği özellikle IMF tarafından da vurgulanmıştır. Zira finansal kriz para aktarım mekanizmalarını daraltmış, birçok ülke parasal genişleme imkanlarını zaten kullanmış, merkez bankalarının ise faiz indirimleri konusundaki hareket alanı oldukça daralmıştır. Bu noktada başvurulabilecek tek politika mali politikalar olarak görülmektedir (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009: 76). Zira ekonomik krizlerin en önemli nedenlerinden biri piyasaların sıkışması ise, tüketici piyasaları genişletmenin yolu tüketici gelirini yükseltmek olmalıdır. Tüketici gelirinin yükseltilmesi ise, asgarî ücretin yükseltilmesi, ücret ve düşük gelirliler üzerindeki verginin hafifletilmesi vb. gibi önlemlerle olanaklıdır (Önder, 2005: 19).

Ekonomik kriz nedeniyle ABD yönetimi kurumlara ve bireylere yönelik toplam 342 milyar dolarlık bir vergi indirimi paketi hazırlamıştır. Bu pakete göre yıllık geliri 200.000 doların altında olan bekar işçilere 500 dolar, evlilere ise 1000 dolar tutarında vergi indirimleri yapılmıştır (Kantar, 2010: 150).

Tüketiciler için yapılan indirimde ise yıllık brüt geliri 75.000 doların altında olan bireyler ile 150.000 doların altında olan evli çiftler esas alınmıştır. Bu kesimlere % 10 oranında vergi indirimi uygulanmıştır. Bireyler gelirlerinin ilk 6000 doları ve evli çiftler gelirlerinin ilk 12000 doları için % 10 vergi indiriminden yararlanmıştır. Diğer yandan vergi indirimi kapsamına giren evli çiftlere her çocuk başına 300 dolarlık vergi indirimi uygulanmıştır (Şimşek ve Altay, 2008: 18).

Yine kurumlar vergisinde de çeşitli indirimlere gidilmiş veya indirim tutarları artırılmış ve çeşitli istisna ve muafiyetler getirilmiş, zararların geleceğe dönük mahsup süreleri uzatılmıştır (Yılayaz, 2011: 55). Ayrıca şirketlerin geçmiş yıl zararlarının devir süresi 2 yıldan 5 yıla çıkarılmış, kırsal kesimlerdeki internet alt yapılarına ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlara vergi teşvikleri getirilmiştir (Kantar, 2010: 150). Burada temel amaç yeni yatırım imkanları oluşturmak ve işsizliği azaltmak olarak belirlenmiş ve bu amaçla yıl içinde alınan ekipmanların da % 50'si vergi indirimine tabi tutulmuştur (Şimşek ve Altay, 2008: 18).

Birey ve işletmelere sunulan vergi paketlerinde bulunan diğer uygulamalar ise şu şekilde sıralanmaktadır (Kantar, 2010: 150-151);

- İşsizlik maaşından kesilen verginin ilk 2400 dolarlık kısmı geçici süreyle kaldırılmıştır.
- En az üç çocuk sahibi olan ailelere ve eğitim harcamalarına ilişkin vergisel teşvikler getirilmiştir.
- 1 Ocak–1 Temmuz 2009 tarihinde konut alacaklar için 7500 dolarlık vergi indirimi öngörülmüştür.
- 2009 Yılına kadar, 5 yıldan fazla süreyle elde tutulan küçük ölçekli işletme hisselerinin satışından elde edilen karın % 50'si vergiden istisna tutulurken, bu oran % 75'e çıkarılmıştır

Seçim sonrasında da krizle mücadelede vergi politikalarına önem verilmiş ve öncelikli bazı hedefler ortaya konulmuştur. Bu hedefler arasında; düşük ve orta gelirli için yeni vergi muafiyetlerinin sağlanması, yıllık brüt geliri 75.000 doların altında olan evli çiftlerin emeklilik fonlarına devlet tarafından katkı yapılması, yeni çalışan istihdam eden her şirkete 2009-2010 döneminde 3.000 dolarlık vergi avantajı sağlanması ve işsizlik sigortası üzerindeki vergilerin tamamen kaldırılması yer almaktadır (Şimşek ve Altay, 2008: 18).

Kriz sonrası vergi politikalarına başvuran ülke sadece Amerika olmamıştır. Tüketicilere yönelik mali desteğin sağlanması konusunda Kanada, Fransa'da uygulandığı şekilde doğrudan gelir vergisi indirimi yoluyla olabildiği gibi, Brezilya, Hindistan ve Türkiye'nin de uyguladığı belli bazı ürünleri (otomotiv, elektrik, gıda maddeleri, vb.) satış vergilerinin indirilmesi şeklinde bazı vergi politikalarına başvurulmuştur (Yılayaz, 2011: 55).

Tüm bu vergi tedbirlerinin yanı sıra dünyada finansal piyasaları istikrara kavuşturmak ve ekonomik büyümeyi desteklemek için daha geniş kapsamlı politikaların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için (Çoşkun ve Balatan, 2009: 21):

- Finansal piyasaları istikrara kavuşturmak için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik çabalar sürdürülmelidir.
- İç talebi güçlendirmek için maliye araçları kullanılmalı ve para politikası desteği unutulmamalıdır.

Nitekim devletin öne çıkarak, büyük firmalara destek vermesi, piyasaya para sürerek finansal işlemlerin aksamadan devamını sağlaması ve finansal işlemleri görece denetim altına alarak para akımlarının ülkeler arasında aşırı derecede hızlanmasını önlemesi, krizin finansal alanda tutulmasına ve reel alana sıçramasını önlemeye yöneliktir (Önder, 2005: 18).

Kriz sürecinde öngörülen vergi politikaları incelendiğinde piyasalarda yaşanan durgunluğu gidermeye yönelik politikaların seçildiği görülmektedir. Özellikle daralan ticaret hacmini genişletmek, toplam talebi arttırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak için genişletici vergi politikalarına yer verilmiştir.

Tablo 9. ABD Mortgage Krizine Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
• Reel Sektör Krizi/ Durgunluk Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • İstikrarlı olmayan bankacılık sektörü • Mortgage kredilerinin yapısının bozulması • Konut fiyatlarındaki şişmeler • Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası ticaret hacmi daralmıştır • Büyüme oranları düşmüştür • Toplam talep daralmıştır • İşsizlik artmıştır • Piyasalara güven azalmıştır 	<ul style="list-style-type: none"> • Genişletici vergi politikası uygulanmıştır • Tüketim vergilerinin oranları indirilmiştir • Muafiyet ve istisnalar genişletilmiştir • Vergi teşvikleri arttırılmıştır • Dar gelirli gruplara özel vergi indirimleri yapılmıştır

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

ABD hükümetinin uygulamış olduğu mali politikalar ve sunduğu paketler, mali sektörleri tam olarak istikrara kavuşturamamış olsa dahi piyasaların tamamen çökmesini engellemiştir (Hiç, 2009: 21).

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Avrupa Birliği ekonomik krizi de etki alanı olarak oldukça geniştir. Zira Avrupa Birliği üye ülkeleri krizden etkilenmişlerdir. Bu sebeple kriz öncesi ve sonrası vergi politikaları bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

2.4.1. Kriz Öncesi Avrupa Birliği Ülkelerinin Ekonomik Durumu

Amerika'da 2008 yılının ikinci yarısında finans sektöründe ortaya çıkan kriz, tüm dünyaya yayılarak büyük bir mali ve reel sektör krizine dönüşmüştür. Küresel kriz sonrası mali sistemde ortaya çıkan sorunlar ve artan belirsizlik ortamı, yatırımcı ve tüketicilerin güvenini olumsuz yönde etkilemiş, kredi piyasasındaki kaynak akışının durması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde iktisadi faaliyetlerin yavaşlamasına neden olmuştur (Oskay, 2010: 65).

Kuşkusuz kriz, Avrupa Birliği'ni de olumsuz yönde etkilemiş ve Avrupa Birliği 2009 yılında % 4,1'lik küçülmeye ciddi bir daralma sürecine girmiştir. Örneğin, AB'nin güçlü ekonomilerin de dahi 2009'un ilk çeyreğinde GSMH bir önceki dönemle karşılaştırıldığında Almanya'da % -3,8, İtalya'da % -2,4, İngiltere'de % -1,9 ve Fransa'da % -1,2 düzeyinde küçülmüştür (Güngör, 2010: 173).

Ekonomik küçülmelerine ek olarak AB ülkelerinde bütçe açıkları da aşırı artış göstermiştir. AB ülkelerinde krizin etkilerini azaltmaya yönelik alınan önlemler nedeniyle bir taraftan kamu harcamaları artmış, diğer taraftan piyasalardaki durgunluğa bağlı olarak vergi gelirlerinde azalmalar yaşanmıştır. Bu durum ise bütçe açıklarının ve borçlanmanın artmasına neden olmuştur (Oskay, 2010: 69). Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İtalya, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Slovenya ve Slovakya bütçeleri açık vermeye başlayan ilk ülkeler arasındadır. Krizden en fazla etkilenen ülke ise Yunanistan olmuştur (Güngör, 2010: 175).

Mali kriz ile birlikte yaşanan konjonktürel daralma, beraberinde vergi tabanını küçülterek hedeflenen vergi gelirlerine ulaşılmasını engellemesinin yanı sıra artan işsizlik oranları sosyal nitelikli transfer harcamalarının yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca, bazı Euro Bölgesi ülkelerinde vergi indirimlerine gidilmiş olması ve alınan diğer konjonktürel tedbirler kamu gelirlerini azaltmıştır. Bunlara ek olarak, bazı üye ülkelerde kamu harcamaları artış hızının GSYİH artış hızından daha yüksek bir seviyede seyrettiği gözlenmiştir (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 155). Oysa AB Maastricht

Anlaşmasına göre üye ülkelerin bütçe açıklarının GSMH'ye oranını % 3 olması gerekmektedir; ancak yukarıdaki ülkeler kriz döneminde bu ilkeyi ihlal etmişlerdir (Güngör, 2010: 175).

Krizin etkileri yalnızca kamu harcamaları ve gelirleri üzerinde olmamıştır. Birçok Avrupa bankası portföylerinde ABD finansal sektörü hisse senedi ve türevi bulundurmaktaydı. Bunların krizle birlikte değerlerinin düşmesi hatta bazılarının tamamen sıfıra inmesi, bu ülke bankalarını ciddi bir finansal kriz içine sokmuştur (Hiç, 2009: 17).

Dünyayı saran krize karşı bütün ülkeler acil tedbirler listesi açıklamış ve derhal müdahale yoluna gitmiştir. Bu süreçte toplanan G20 zirvesinin gündeminde ise krize karşı alınacak tedbirler yer almıştır. Zirvede krize yönelik öngörülen tedbirlerden bazıları şunlardır (Özsoylu, 2011: 132);

- Mali sistemi reformdan geçirmek ve kalkınmayı sağlamak
- Muhasebe kayıtlarının tam şeffaf ve uyumlu hale getirilmesi
- Piyasaları güçlendirirken, sistemle ilgili risklerin azaltılması ve şirketlerin yöneticilerinin maaşlarının gözden geçirilmesi
- IMF ve Dünya Bankasının işleyişini hızlandırmak

Kasım 2008 ve Nisan 2009'da yapılan toplantılarda her ülkenin kendi koşullarına uygun politikalar uygulaması öngörülmüş ve desteklenmiştir. Bu kapsamda finans piyasalarını yönelik para politikalarının yanı sıra kamu maliyesine yönelik tedbirler de alınmıştır. Neredeyse bütün ülkeler sosyal güvenlik programları, konut desteği ve alt yapı yatırımlarına yönelik harcamalarını arttırırken, gelir yönlü tedbirlerde de vergi indirimleri, muafiyet ve teşviklere yer vermiştir (Özsoylu: 2011: 133).

Birçok Avrupa ülkesi de karşılaştıkları finansal krizi önlemek, en azından hafifletmek için çeşitli tedbirler almıştır. Bankacılık sektörüne yönelik mevduat garantisinin yükseltilmesi, yardım fonlarının oluşturulması ve devletleştirme gibi tedbirler alınırken, yaşanan durgunluğu gidermek için ise tüketimi uyaracak vergi tedbirlerinin yanı sıra sosyal nitelikli harcamalar ve kamu yatırımlarında artış yoluna gidilmiştir (Hiç, 2009: 26).

Bu noktada Avrupa ülkeleri genelinde de krizin etkilerini bertaraf edebilmek için özellikle sürdürülebilir kamu maliyesi politikalarına ağırlık verdiklerini söyleyebiliriz. Örneğin, Portekiz hükümeti söz konusu plan çerçevesinde gelir vergisi, kurumlar

vergesi, katma değer vergileri ve sermaye kazançları vergileri oranlarının 2010'un ortasından itibaren yükseltilmesine karar vermiştir, İrlanda hükümeti ise tutturulamayan vergi gelirlerine yönelik tedbirler alma yoluna gitmiştir (Danışman ve Çelebi 2010: 4-5).

Alınan ve uygulanmaya çalışan politikalara rağmen bazı ülkelerde krizin etkileri derinden hissedilmeye başlanmıştır. Krizden en fazla etkilenen ülkeler ise İzlanda, İrlanda ve Yunanistan olup bunların yanı sıra İtalya, Estonya, Macaristan, Letonya ve Litvanya gibi ülkelerin kredi notları düşürülmüş ve yatırımcılar açısından risk taşıyan ülkeler listesine alınmıştır (Özsoylu, 2011: 133).

2.4.1.1. Yunanistan ve Ekonomik Kriz Süreci

Yunanistan'da uzun süredir gündemde olan yapısal reformların bir türlü hayata geçirilememesi ve dış borçlanmayla sağlanan mali kaynakların doğru kullanılmaması gibi hususlar küresel krizin yarattığı olumsuz etkilerle birleşmiş ve Yunan ekonomisinin ciddi ölçekli bir krize sürüklenmesine yol açmıştır (abgs.gov.tr, Erişim Tarihi:10.03.2012).

2009 yılının Kasım ayında, Yunanistan'da seçimle iktidara gelen yeni hükümetin mali verilerin çarpıtıldığını açıklaması, Yunanistan'ın ekonomik krizinin resmi başlangıcı sayılabilir (Köse ve Karabacak, 2011: 291).

2009 yılı sonbaharında başa gelen yeni hükümet bütçe açığının milli gelire oranının % 12,7'yi bulduğunu açıklayarak AB yetkililerini ve piyasaları şoke etmiştir. Çünkü bu oran bir önceki hükümetin belirttiği bütçe açığının yaklaşık iki katı civarında gerçekleşmiştir (Eralp, 2010: 3). Bütçe açığının bu kadar ciddi boyuta ulaşmasında ise ekonomik büyümenin dış borç kaynaklı olması yatmaktadır. Son on yılda % 100 bir artış göstererek 300 milyar Euro civarında oluşan kamu borç stokuna karşılık milli geliri aynı oranda artış göstermemiş aksine vergi gelirleri 2009 yılında GSMH'nin %19'una kadar gerilemiştir (abgs.gov.tr, Erişim Tarihi:10.03.2012). Bunun sonucunda Yunanistan'da toplam kamu borcu, ülkenin milli gelirinin yaklaşık % 125'ine ulaşmıştır (Eralp, 2010: 3).

Yunanistan'ın 2006 - 2010 yıllarında gerçekleşen ekonomik göstergeleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. Yunanistan'ın Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme	5,2	4,3	1,0	-2,0	-4,5
Kamu Borcu/GSMH	106,1	105,4	110,7	127,1	142,8
Bütçe Açığı/GSMH	-5,7	-6,4	-9,8	-15,4	-10,5
Faiz Oranı	4,07	4,5	4,8	5,17	9,09

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 2012, Erişim Tarihi: 15.04.2012.

Tabloda da görüldüğü gibi Yunanistan son yıllarda AB üyeliği için gerekli olan Maastricht Kriterlerini önemli ölçüde ihlal etmiştir. Ekonomideki bu düşüş 2011 ve 2012 yıllarında da devam etmektedir. Geçtiğimiz günlerde yayınlanan IMF bildirgesine göre Yunanistan'ın ekonomik anlamda düze çıkması en erken 2013 yılında mümkün olacağı öngörülmektedir (Küçüközmen, 2012: 7).

Yaşanan ekonomik sıkıntılarla birlikte krizin temeline ilişkin bir yandan da cevap arayışları devam etmektedir. Kouretas'a göre Yunanistan'ın bütçe açığındaki bu önemli sapma başlıca üç nedenden kaynaklanmaktadır:

- Ekonomik gerilemeden ve reel GSYH'de beklenenden daha büyük bir düşüşten kaynaklanan “ekonomik döngü” etkisi,
- Gelir toplama mekanizmalarının gevşekliğinden ve harcamaların yüksekliğinden kaynaklanan “seçim veya politik döngü” etkisi,
- Vergileri toplama, harcamaları kontrol etme ve verileri kaydetmeye ilişkin yaygın yapısal yetersizliklerden ve eksikliklerden kaynaklanan “yapısal” etki.

Yunanistan'da son yıllarda yaşanan mali gevşeklik, yapılması planlanan yapısal reformların bir türlü yerine getirilememesi ve GSMH' da ki beklenmedik düşüş krizin daha şiddetli hissedilmesine neden olmuştur.

Her ne kadar istatistiki veriler ile durum gizlenmeye çalışılsa da ülkedeki mali politikaların sürdürülemez hale gelmesi, esnek olmayan istihdam ve mal piyasaları, rekabet gücünün azalması, artan dış borç yükü gibi sorunlar nedeniyle Yunanistan hükümeti uluslararası mali yardım talebinde bulunmak zorunda kalmıştır (İleri, 2011: 2).

AB'nin ve Euro Bölgesi'nin en büyük ekonomisi Almanya, Yunanistan başta olmak üzere bütçe disiplinine bağlı kalmayan “savurgan üyelere” kaynak aktarımını tasvip etmemekle birlikte, Yunanistan'ın AB tarafından kurtarılması halinde benzer özellikler gösteren İrlanda, Portekiz ve İspanya'nın da aynı yardımı talep edeceğini belirtmiştir. Ayrıca söz konusu ülkelerin yardım garantisiyle bütçe disiplininden

uzaklaşmalarından çekinilmektedir (Çapanoğlu, 2010: 3). Zira Yunanistan'ın bütçe açığı ve kamu borç stoku yüksekliği nedeniyle borç krizi yaşaması, kredi ilişkisi içinde olduğu İspanya, Portekiz ve İrlanda gibi ekonomileri nispeten zayıf ülkeleri de etkilemiş ve kriz Avrupa Birliği'nin gündemine oturmuştur (Oskay, 2010: 70).

Almanya'nın tutumuna karşılık, 2 Mayıs 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası ile toplam 110 milyon Euro finansal destek paketi üzerinde uzlaştıklarını ve bu kapsamda IMF ile Yunanistan'ın 30 milyon Euro'luk bir stand-by anlaşması yaptıklarını kamuoyuna duyurmuştur. Bu uzlaşma ile Yunanistan ekonomisinin istikrara kavuşturulması, rekabet gücünün artırılması ve piyasaya olan güvenin yeniden sağlanarak 2014 yılında kamu bütçe açığının GSMH'ye oranının % 3 düzeyine düşürülmesi hedeflenmiştir (Dağdelen, 2011: 3).

Yunanistan'ın Euro Alanı üyesi olarak Maastricht Kriterlerine tabi olması nedeniyle borç yükünün azaltılmasında para birimini devalüe etme ya da faiz oranlarını düşürme gibi yollara başvurması mümkün değildir. Yunanistan'ın Avrupa Birliği ile uyumlu bir şekilde uygulayacağı sıkı para ve maliye politikası ile ekonomiyi rayına oturtması kolay olmamakla birlikte alınacak önlemlerin kamuoyunun tepkisini çekmesi ve sosyal huzursuzluklar yaratması riski de ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Çapanoğlu, 2010: 3).

Yunanistan krizle sürecinde ekonomik sıkıntı yaşamının yanı sıra sosyal bunalımlar da yaşamaktadır. Yunanistan ekonomisinin kötüye gitmesine ve Başbakan Yorgo Papandreu'nun, bütçe açığını azaltmaya yönelik kemer sıkma önlemlerine karşı sendikaların, grev ve protesto gösterileriyle karşılık vermesi, krizin sosyal bunalıma ulaştıracak boyuta taşındığını göstermektedir (Bacni, 2010: 30).

Ekonomik ve sosyal sıkıntılarla baş etmek zorunda olan Yunanistan krize yönelik yeni tedbir paketleri açıklamakta ve krizden çıkış yolları aramaktadır. Bu noktada AB ve IMF'nin 110 milyar Euro tutarındaki desteğini alan Yunanistan kriz kapsamında öncelikli olarak dolaylı vergilerin artırılması (benzin, tütün, alkol vb. ürünlerde KDV artışı gibi) ve kamu çalışanların ücretlerinin kesintisi veya dondurulması yoluna gitmiştir (Danışman ve Çelebi 2010: 3).

2.4.1.2. İrlanda ve Ekonomik Kriz Süreci

Yunanistan'ın ardından İrlanda'nın 2010 yılı sonbahar aylarında borçlarını ödeyememe riski ortaya çıkmıştır. 2008 mali krizi başlamadan önce bütçe fazlası veren İrlanda, krizle birlikte düşen emlak fiyatları batık kredilerin artmasına yol açmış ve bu batık kredilerde ülkeden hızlı bir sermaye çıkışına neden olmuştur (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 160). Krizle birlikte konut piyasasında yaşanan sorunların bankacılık sistemini sarsması, 2000'lerden itibaren ülkenin işgücü fiyatlarındaki avantajını yitirmesi ve büyümenin sürdürülmesine odaklı vergi sistemi neticesinde İrlanda ekonomisindeki kötüye gidiş devam etmiştir (İleri, 2011: 3).

2010 yılı sonlarında yüksek bütçe açıkları, bankacılık sektöründe yaşanan kayıplar ve güçlü mevduat çıkışlarından sonra piyasalara duyulan güvenin azalmasının ardından İrlanda otoriteleri Avrupa Birliği ve IMF'den yardım talep etmiştir (abgs.gov.tr, Erişim Tarihi:10.03.2012). İrlanda'nın yardım talebi doğrultusunda toplam 85 milyar Euro tutarındaki mali yardımın 50 milyar Euro olan kısmının bütçe açığını 2015 yılına kadar % 3 limitine indirmek için kullanılması, kalan 35 milyar Euro'nun ise bankacılık sektörüne yönlendirileceği konusunda anlaşarak bir kurtarma paketi öngörülmüştür (İleri, 2011: 3).

İrlanda'nın 2006 ve 2010 yılları arasında değişen ekonomik yapısı ve krizin etkileri aşağıdaki tabloda daha net görülmektedir.

Tablo 11. İrlanda'nın Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme	5,3	5,6	-3,5	-7,6	-1,0
Kamu Borcu/GSMH	5,3	5,6	-3,5	-7,6	-1,0
Bütçe Açığı/GSMH	2,9	0,1	-7,3	-14,3	-32,4
Faiz Oranı	3,76	4,31	4,53	5,23	5,74

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 2012, Erişim Tarihi: 15.04.2012.

Tabloda görüldüğü gibi İrlanda da tıpkı Yunanistan gibi Maastricht Kriterlerinden gittikçe uzaklaşmaktadır. Krizin ilk yıllarında AB ve IMF yardımlarını kabul etmeyen İrlanda hükümeti sonunda krizin üstesinden tek başına gelemeyeceğini anlamış ve 2010 yılında yardım talebinde bulunmuştur. Hazırlanan kurtarma paketi ile İrlanda krizle mücadelesine devam etmektedir.

2.4.1.3. Portekiz ve Ekonomik Kriz Süreci

Portekiz'de kamu maliyesine ilişkin problemler, Yunanistan ve İrlanda'daki kadar ciddi boyutlarda olmamakla birlikte, uzun süredir devam etmektedir. Portekiz

ekonomisinde uzun zamandır yaşanmakta olan durgunluk, kamu maliyesinin iyileştirilmesini daha da zor hale getirmiştir.

Tablo 12. Portekiz'in Ekonomik Göstergeleri (2006-2010)

	2006	2007	2008	2009	2010
Büyüme	1,4	2,4	0,0	-2,5	1,3
Kamu Borcu/GSMH	63,9	68,3	71,6	83,0	93,0
Bütçe Açığı/GSMH	-4,1	-3,1	-3,5	-10,1	-9,1
Faiz Oranı	3,91	4,42	4,52	4,21	5,40

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, 2012, Erişim Tarihi: 15.04.2012.

Portekiz'in tabloda yer alan verileri incelendiğinde Yunanistan ve İrlanda'ya nazaran ekonomik durumunun daha iyi olduğu söylenebilir. Ancak Portekiz de diğer ülkeler gibi Avrupa Birliği Maastricht Kriterlerini ihlal etmiştir. Portekiz'de diğer ülkeler gibi yardım talebinde bulunmuş ve bütçe açıklarını azaltmaya yönelik politikalar uygulamıştır (abgs.gov.tr, Erişim Tarih: 10.03.2012).

Ekonomik krizden etkilenen ülkeler bu ülkelerle sınırlı olmamakla birlikte krizin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki etkisi de birbirinden farklı olmuştur. Zira mali disipline sahip ülkeler krizi daha hafif atlattırken, bu disiplini sağlayamayan ülkelerde kriz daha derinden hissedilmektedir.

Krizden en fazla etkilenen ülkelerden biri de şüphesiz İzlanda olmuştur. Krizin etkisiyle, banka iflaslarının yaşanmasının ardından, İzlanda hükümeti istifa etmiş ve siyasi istikrarsızlık ortamı güven eksikliğini de beraberinde getirmiştir. Bu da kriz ortamında yaşanabilecek en ağır şartların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Bacni, 2010: 28).

Küresel krizden en çok etkilenen ülkelere biri de İspanya olmuştur. Hem borç stoku hem de bütçe açıkları yönünden sıkıntı yaşayan İspanya hükümeti de bir dizi önlemler almıştır bu önlemler daha çok bütçe açığının kapanması ve mali disiplinin sağlanması yönünde olmuştur (Danışman ve Çelebi 2010: 3).

2.4.2. Krizin Gelişimi ve Ekonomik Etkileri

Yunanistan'ın ve diğer bazı üyelerin yaşadığı borç krizleri kuşkusuz Avrupa Birliği'nde de derinden hissedilmektedir. En başta Yunanistan'da 2009 yılı itibarıyla kamu borcunun yaklaşık % 90'ını çoğu Avrupalı olmak üzere yabancı bankalardan alınan borçlar oluşturmuştur. Kamu borç yükünün içinde Fransız bankaları % 36, Alman bankaları % 21 ve diğer Avrupa bankaları % 32'lik bir paya sahiptir. Avrupa merkezli olmayan bankaların payı ise % 11'dir. Dolayısıyla ödenemeyen ya da geciken

borç ödemeleri borç veren AB ülkelerinin bankacılık sistemini olumsuz etkileyecektir (Köse ve Karabacak, 2011: 300).

Bütün bunların yanı sıra, Yunanistan'ın Euro bölgesi üyesi olabilmek için gerekli makroekonomik göstergeleri AB makamlarına bildirirken biraz "tutumlu" davranması, Euro bölgesinin güvenilirliğini önemli ölçüde sarsmış ve Euro, Dolara karşı değer kaybetmeye başlamıştır (Eralp, 2010: 3). Paranın değer kaybetmesinin yanında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle mali piyasalarda da önemli düşüşler olmuştur. Almanya, İngiltere ve Fransa borsalarında ana endeksler yüzde bir civarında düşmüş ve piyasalara olan güven azalmıştır (bbc.co.uk, Erişim Tarihi: 01.04.2012).

Yunanistan'ın yaşadığı borç kriziyle birlikte diğer üye ülkelerde de benzer sorunlar baş göstermeye başlamış ve bütçe açıkları her geçen gün artarak olması gereken % 3'lük oranın üstüne çıkmıştır. Oysa Avrupa Birliği ülkelerdeki ekonomik kriterleri sağlamak ve korumak adına birtakım politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar önleme ve caydırma stratejileri olup kaynağı İstikrar ve Büyüme Pakti'nda öngörülen kurallara dayanmaktadır (ikv.org, Erişim Tarihi: 03.04.2012). Önleme Stratejisinde üye ülkelerin bütçe açıkları GSYİH'nin % 3'ü sınırının üzerine çıkmadan önce bütçedeki sapmaları belirleyip düzeltmek amacıyla önleyici tedbirler ortaya koymaktır. Caydırma stratejisinde ise üye ülkelerin % 3 sınırını ihlal etmekten kaçınmalarını veya ihlal ettiklerinde durumu ivedilikle düzeltmelerini sağlamak için düzeltici tedbirler alınır (Çapanoğlu, 2010: 2). Ancak birçok ülke için erken uyarı prosedürü ve aşırı açık prosedürü çeşitli kereler işletilmiş olsa da, Yunanistan dâhil öngörülen sınırları defalarca tutturamayan ülkelerden hiçbiri herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Oysa Avrupa Birliği'nin yetkili organları gerekli yaptırımları daha önceden uygulamış olsaydı belki de Yunanistan borç krizi derinleşmeden bir dizi tedbirler almaya yönelebilecekti (Dağdelen, 2011: 13).

Euro Bölgesi ülkeleri, sadece finans piyasalarının denetimi konusunda değil, kriz esnasında uyguladıkları diğer politikalar açısından da beklenen performansı gösterememişlerdir. Özellikle Yunanistan'ın yaşadığı devlet borçlanma krizinde, Euro Bölgesi tarafından bütçe açıklarının kontrol edilmesi konusunda uzun süre yetersiz kalınması bunun önemli bir göstergesidir. Ayrıca Portekiz ve İtalya gibi ülkeler yüksek kamu borçlarıyla mücadele etmek zorunda iken, bazı üye ülkeler ise sıkı bütçe politikalarının ötesinde ücretlerde düzeltme yapmak, verimliliğin artırılması gibi

uygulamaları gündeme getirmişlerdir (Şanlıoğlu ve Bilginoğlu, 2010: 156). Bu durum birlik içinde uygulanan politikalarda koordinasyonun olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla krizin etkileri de her ülkede farklı olmuştur.

Avrupa Birliği ülkelerinde ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında 2006 yılına kadar var olan büyümenin 2007 yılı itibariyle düşüş eğiliminde olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği genelindeki en büyük düşüş ise -4,3 ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. Gerçekten de 2009 yılı AB ülkeleri açısından büyümenin eksilere döndüğü ve krizin en derinden hissedildiği yıl olmuştur.

Tablo 13. Avrupa Birliği Ülkelerinde Bir Önceki Yıla Göre Büyüme Oranları % (2005-2011)

Ülke/Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avrupa Birliği	2	3,3	3,2	0,3	-4,3	2	1,5
Belçika	1,7	2,7	2,9	1	-2,8	2,3	1,9
Bulgaristan	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,7
Çek Cumhuriyeti	6,8	7	5,7	3,1	-4,7	2,7	1,7
Danimarka	2,4	3,4	1,6	-0,8	-5,8	1,3	1
Almanya	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,1	3,7	3
İrlanda	5,3	5,3	5,2	-3	-7	-0,4	0,7
Yunanistan	2,3	5,5	3	-0,2	-3,3	-3,5	-6,9
İspanya	3,6	4,1	3,5	0,9	-3,7	-0,1	0,7
Fransa	1,8	2,5	2,3	-0,1	-2,7	1,5	1,7
İtalya	0,9	2,2	1,7	-1,2	-5,5	1,8	0,4
Hollanda	2	3,4	3,9	1,8	-3,5	1,7	1,2
Avusturya	2,4	3,7	3,7	1,4	-3,8	2,3	3,1
Polonya	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3
Portekiz	0,8	1,4	2,4	0	-2,9	1,4	-1,6
Romanya	4,2	7,9	6,3	7,3	-6,6	-1,6	2,5
Finlandiya	2,9	4,4	5,3	0,3	-8,4	3,7	2,9
İsveç	3,2	4,3	3,3	-0,6	-5	6,1	3,9
İngiltere	2,1	2,6	3,5	-1,1	-4,4	2,1	0,7
İzlanda	7,2	4,7	6	1,3	-6,8	-4	3,1

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, Erişim Tarihi: 15.04.2012.

Kamu maliyesine ilişkin eldeki verilere göre, 2012 yılında ekonomik büyüme tahminleri aşağı çekilmesine rağmen, AB ve Euro Bölgesi bütçe sonuçları genel olarak sonbahar tahmini paralelinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Genel itibarıyla kamu maliyesindeki görünümün değişmemiş olması, ekonomik yavaşlama ve mali performans düşüklüğünün bütçe üzerindeki olumsuz etkisinin, sonbahar tahmini sonrasında bazı üye ülkelerde alınan ilave bütçe tedbirleri ile telafi edilmesinden kaynaklandığını belirtmek mümkündür (http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/aratahmin_subat2012.pdf, Erişim Tarihi: 13.09.2012).

Ekonomik krizlerin ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden biri de işgücü yapısında yaşanan değişimlerdir. AB ülkelerinin birçoğunda krizle birlikte işsizlik oranları artmış istihdam oranlarında ise azalmalar yaşanmıştır. Aşağıdaki tabloda ise AB ülkelerinin 2005-2011 yıllarındaki işsizlik oranlarındaki değişimler yer almaktadır. Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde işgücü piyasalarının krizden etkilendiğini söylemek güç; ancak nispeten zayıf ülkelerin işsizlik oranlarına baktığımızda son 3 yılda önemli bir artışın yaşandığını söyleyebiliriz. 2011 yılı itibariyle işsizlik oranı İspanya’da % 21’e Yunanistan’da % 17’ye, İrlanda, Portekiz, Bulgaristan ve Macaristan’da %10’un üstüne çıkmıştır.

Tablo 14. Avrupa Birliği Ülkelerinde İşsizlik Oranları % (2005-2011)

Ülke/Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avrupa Birliği	9	8,3	7,2	7,1	9	9,7	9,7
Belçika	8,5	8,3	7,5	7	7,9	8,3	7,2
Bulgaristan	10,1	9	6,9	5,6	6,8	10,2	11,2
Çek Cumhuriyeti	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7
Danimarka	4,8	3,9	3,8	3,4	6	7,5	7,6
Almanya	11,3	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9
İrlanda	4,4	4,5	4,6	6,3	11,9	13,7	14,4
Yunanistan	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7
İspanya	9,2	8,5	8,3	11,3	18	20,1	21,7
Fransa	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,8	9,7
İtalya	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4
Macaristan	7,2	7,5	7,4	7,8	10	11,2	10,9
Hollanda	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4
Avusturya	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2
Polonya	17,8	13,9	9,6	7,1	8,2	9,6	9,7
Portekiz	8,6	8,6	8,9	8,5	10,6	12	12,9
Romanya	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4
Finlandiya	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8
İsveç	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,4	7,5
İngiltere	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8
İzlanda	2,6	2,9	2,3	3	7,2	7,6	7,1

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, Erişim Tarihi:15.04.2012.

Enflasyondaki değişme oranlarına bakıldığında ise gelişmiş ülkeler dahil Avrupa genelinde enflasyon oranları artmıştır. 2008 yılı itibariyle enflasyonist baskıları en yoğun hisseden ülkeler ise İzlanda, Romanya, Polonya ve Yunanistan olmuştur. 2011 yılında ise birçok ülkenin enflasyon oranı bir önceki yıla göre artmıştır.

2011 yılının ilk yarısında petrol fiyatlarında yaşanan artışın gecikmeli etkisi, AB ve Euro Bölgesindeki enflasyonun sonbahar dönemi tahmininde öngörülenden daha dirençli olmasına yol açmıştır. Euro Bölgesi enflasyonu 2011 yılı oranı % 2,7 seviyesinde gerçekleşirken, AB’de ise 2011 yılında yıllık enflasyon % 3,1 olarak gerçekleşmiştir (http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/aratahmin_subat2012.pdf, Erişim Tarihi: 13.09.2012).

Tablo 15. Avrupa Birliği Ülkelerinde Enflasyondaki Yıllık Değişme Oranları (2005-2011)

Ülke/Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avrupa Birliği	2,2	2,2	2,3	3,7	1	2,1	3,1
Belçika	2,5	2,3	1,8	4,5	0	2,3	3,5
Bulgaristan	6	7,4	7,6	12	2,5	3	3,4
Çek Cumhuriyeti	1,6	2,1	3	6,3	0,6	1,2	2,1
Danimarka	1,7	1,9	1,7	3,6	1,1	2,2	2,7
Almanya	1,9	1,8	2,3	2,8	0,2	1,2	2,5
İrlanda	2,2	2,7	2,9	3,1	-1,7	-1,6	1,2
Yunanistan	3,5	3,3	3	4,2	1,3	4,7	3,1
İspanya	3,4	3,6	2,8	4,1	-0,2	2	3,1
Fransa	1,9	1,9	1,6	3,2	0,1	1,7	2,3
İtalya	2,2	2,2	2	3,5	0,8	1,6	2,9
Hollanda	1,5	1,7	1,6	2,2	1	0,9	2,5
Avusturya	2,1	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7	3,6
Polonya	2,2	1,3	2,6	4,2	4	2,7	3,9
Portekiz	2,1	3	2,4	2,7	-0,9	1,4	3,6
Romanya	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8
Finlandiya	0,8	1,3	1,6	3,9	1,6	1,7	3,3
İsveç	0,8	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4
İngiltere	2,1	2,3	2,3	3,6	2,2	3,3	4,5
İzlanda	1,4	4,6	3,6	12,8	16,3	7,5	4,2

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, Erişim Tarihi:15.04.2012.

Ekonomik krizin en önemli etkilerinden biri de hiç kuşkusuz vergi gelirleri üzerinde olmuştur. Krizin kamu harcamaları üzerinde meydana getirdiği baskı bu harcamaların GSYH’ye oranını artırmasının yanı sıra vergi gelirlerinde de belirgin azalmalara neden olmuştur. Örneğin AB’nin en yüksek gelirli ülkelerinden birisi olan ve krizden ciddi düzeyde etkilenen İrlanda’da temel üç verginin (gelir vergisi, katma değer vergisi ve ÖTV) oranı 2006’daki % 30 seviyesinden 2007’de % 27’ye ve 2008’de % 20’ye inmiştir. Yine İrlanda’da 2008 içerisinde vergi gelirlerinde yaklaşık olarak % 14 düşüş yaşanmıştır (abgs.gov.tr, Erişim Tarihi:10.03.2012).

Aşağıdaki tabloda Avrupa Birliği ülkelerinin vergi gelirlerinin son yıllardaki değişim oranı yer almaktadır. Tabloda yer alan toplam vergi gelirlerinin GSMH’ye oranına bakıldığında AB genelinde % 40 civarında olan gelir düzeyi 2009 yılında % 39

düzeyine inmiştir. Ancak İrlanda, Yunanistan, İspanya, İngiltere, Portekiz, Polonya ve İzlanda gibi ülkelerde bu düşüş daha belirgin gerçekleşmiştir. 2011 yılına bakıldığında ise ülkelerin birçoğunun vergi gelirlerinde az da olsa bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. Bunda krizle birlikte uygulamaya konan vergi politikalarının etkili olduğunu söylenebilir.

Tablo 16. Avrupa Birliği Ülkelerinde Vergi Gelirlerinin GSMH'ye Oranı % (2005 - 2010)

Ülke/Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Avrupa Birliği	40,2	40,7	40,6	40,4	39,7	39,6
Belçika	47,0	46,7	46,1	46,6	45,9	46,4
Bulgaristan	31,3	30,7	33,3	32,3	29,0	27,4
Çek Cumhuriyeti	35,7	35,4	35,9	34,5	33,6	33,8
Danimarka	51,7	50,5	49,8	48,6	48,6	48,5
Almanya	39,7	40,0	40,0	40,2	40,7	39,5
İrlanda	31,8	33,3	32,7	31,1	29,8	29,8
Yunanistan	34,4	33,4	34,4	34,2	32,8	33,2
İspanya	36,7	37,6	38,0	33,9	31,6	32,9
Fransa	45,6	45,9	45,2	45,0	44,0	44,5
İtalya	40,3	42,0	43,0	43,0	43,1	42,6
Avusturya	43,6	43,0	43,2	44,2	44,3	43,7
Polonya	32,8	33,8	34,8	34,3	31,8	31,8
Portekiz	35,0	35,7	35,9	35,9	34,4	34,8
Romanya	28,5	29,2	29,8	28,8	27,7	28,1
Finlandiya	44,1	43,9	43,1	43,0	42,7	42,3
İsveç	49,3	48,7	47,8	46,9	47,3	46,3
İngiltere	37,6	38,3	37,9	39,5	36,6	37,4
İzlanda	40,6	41,4	40,5	36,6	33,8	35,0
Norveç	43,3	43,5	43,0	42,1	42,5	42,9
İsviçre	29,3	29,2	29,0	29,3	29,7	29,4

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, Erişim Tarihi: 15.04.2012.

Gerçekten de kriz vergi gelirleri üzerinde aşındırıcı bir etki yaratmaktadır. Geçtiğimiz on yılda vergi gelirlerinin gelişimine bakıldığında, finansal ve ekonomik krizlerin vergi gelirlerine etkileri 2007'den bu yana dikkat çekici ölçüde olmuştur. EU-27'de 2006'dan bu yana vergi gelirlerinin GSMH'ye oranı % 1 azalarak % 39,6'ya düşerken, EA-17'de de aynı oran % 41,2'den % 40,2'ye gerilemiştir. Bu durum göstermektedir ki hem Avrupa bölgesinde hem de Avrupa Birliği'nde vergi gelirleri son yıllardaki en düşük seviyede gerçekleşmiştir (Eurostat, Erişim Tarihi: 15.04.2012).

2.4.3. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

Avrupa para ve maliye politikalarının uyumlaştırılması sürecine bakıldığında ortak gümrük politikalarında belli ölçüde başarı sağlanmış, parasal birlikle para politikası Avrupa Merkez Bankasının yetkisine alınmıştır. Ancak hükümetlere bırakılan mali politikalar birleşme sürecinin yumuşak karnı olarak nitelendirilmektedir. Hükümetler maliye politikalarını politik hedeflerine hizmet edecek şekilde oluştursalar da birleşme sürecinin verdiği güvenle mali disiplinden uzaklaşmaya başlamışlar ve durum kendini 2008 küresel kriziyle göstermiştir (Öztürk ve Aras, 2011: 145).

Kriz dönemlerinde para ve maliye politikalarının uygulanması konusunda genellikle sıkı para ve maliye politikalarının kullanılması önerilmektedir. Özellikle enflasyonist dönemlerde vergilerin artırılması, kamu harcamalarının kısılması ve likiditenin daraltılması bu önlemlerin temelini oluşturmaktadır (Şimşek ve Altay, 2008: 12).

Bu kapsamda AB Komisyonu'nun vergi gelirlerine ilişkin aldığı tedbirlerden bazıları şu şekildedir (Köse ve Karabacak, 2011: 10).

- Genel KDV oranının % 21'den % 23'e çıkarılması, indirilmiş KDV oranının % 10'dan % 11'e çıkarılması
- Düşük KDV oranına tabi kamu kurumları, restoran ve otellerde genel KDV oranına geçilmesi
- Benzin, sigara ve tütün mamullerinde özel tüketim vergisinin artırılması ve AB müktesebatı ile uyumlu bir oran yapısının elde edilmesi
- Gayrimenkullerin daha yüksek oranlarda değerlendirilmesi, kârlılığı yüksek firmalara geçici bir kriz vergisi konulması
- Ruhsatsız bina ve kurumlara vergi ve harçlar konulması
- Şans oyunları işletmelerine ve lisans ücretlerine yönelik vergi artışları yapılması

Ülkelerin bu süreçte uyguladığı vergi politikalarının genel özelliklerine bakıldığında, vergi oranlarında değişikliğe giden önlemlerden çok, vergi tabanını etkileyen önlemleri tercih ettikleri görülmektedir. Bu durumda gelir ve kurumlar vergisinde indirimle gidilirken, KDV ve ÖTV oranlarında artışlar öngörülmüştür (Ecer, 2010: 3).

Kuşkusuz vergisel tedbirler ABD'de Yaşanan Mortgage krizinden itibaren daha da önem kazanmıştır. Birçok ülke bu süreçte krize yönelik ihtiyaçları doğrultusunda

mali politikalar uygulamaya başlamışlardır. Yunanistan ise bu süreçte krize karşı yürüttüğü bütçe politikasında, gider politikasından çok gelir politikası tercih etmiş ve tüketim vergilerini artırmak yerine, kriz vergisi adı altında yeni bir vergi düzenlemesini öngörmüştür. Bu kriz vergisinin yüksek gelir grubuna sahip mükellefleri etkilemesi amaçlanmakla birlikte, vergiden yaklaşık 250 milyon Euro gelir sağlanması hedeflenmiştir (Özkan, 2009: 40). Vergi politikalarının önemli bir yer tuttuğu kriz sürecinde yeni vergilerin yanı sıra vergi oranlarının değiştirilmesi ve mali önlemlerin alınması da gündeme gelmiştir. Bu noktada Avrupa Komisyonu'nun Yunanistan'ın 5 Mart 2010 tarihinde 4,8 milyar Euro tasarruf etmesi için hazırlanan pakette yer alan vergi politikaları şu şekildedir (abgs.gov.tr, Erişim Tarih:10.03.2012);

- KDV oranı % 21'e çıkarılacak
- Akaryakıt, sigara ve alkollü ürünlerden alınan vergiler artırılabacak
- Vergi kaçağı sorununun üstesinden gelmeyi ve yüksek gelirlilerden daha fazla vergi alınmasını amaçlayan bir vergi reformu yasası çıkartılacak

Vergiye ilişkin alınan mali tedbirlerin ekonomik krizin etkilerini azaltmasının yanı sıra GSMH'de de olumlu etki yaratması beklenmektedir. 2010 yılında IMF'nin hazırladığı rapor doğrultusunda Yunanistan'da krize yönelik alınan vergi tedbirlerinin GSMH'de yaratması beklenen artış aşağıdaki gibidir.

Tablo 17. Yunanistan'da Vergi Gelirlerinin GSMH'deki Payı % (2010-2013)

	2010	2011	2012	2013	Toplam
Toplam	2,5	4,1	2,5	2,0	11,1
Gelir	0,5	3,0	0,8	-0,3	4,0
ÖTV	0,2	0,3	0,1		0,6
KDV	0,3	0,9	0,2		1,5
Gelir Vergisi		0,2	0,0		0,2
Kurumlar Vergisi		0,4			0,4
Emlak Vergisi		0,8	0,1	0,0	0,9
Diğer		0,4	0,3	-0,3	0,4

Kaynak: Köse ve Karabacak, 2011: 298.

Tabloda görüldüğü gibi 2013 yılında vergilerden sağlanan gelirin GSMH'nin % 11,1'ini oluşturulması öngörülmektedir. Zaman zaman azalışlar olsa da uygulanacak diğer mali politikalarla birlikte vergi gelirlerinin ekonomik büyümede etkili olacağını söylemek mümkündür.

Yaşanan ekonomik kriz ile beraber AB Üye Devletleri vergilendirme politikalarını bir kez daha gözden geçirmişlerdir. Bu süreç alternatif maliye

politikalarının gündeme gelmesine neden olmuştur. Bir tarafta artan mali borçlar, diğer tarafta ise tüketimin teşvik edilmesi olgusu ile karşı karşıya olan ülkeler vergi sistemlerini hem GSYİH’ de büyümeye katkı sağlayacak, hem de ekonomik istikrarı sağlayacak şekilde düzenleme çabası içindedirler (Ecer, 2010: 3).

Burada dikkat edilmesi gereken konulardan biri ülkelerin uygulayacağı maliye politikalarının etki alanlarının belirlenmesidir. Çünkü hükümetler tarafından uygulamaya koyulmaya çalışılan “kemer sıkma programları” vergi artışları ve harcama azalışlarını içereceğinden sosyal tepkileri ve kısa dönemde resesyonist etkileri de beraberinde getirmekte ve mevcut durgunluğu daha da derinleştirme tehlikesini taşımaktadır (Kibritçioğlu, 2011: 13).

Krize yönelik sıkı vergi politikalarının seçilmesinde gelir getirici tedbirlere ihtiyaç duyulmasının büyük etkisi olmuştur. Krizin temelini oluşturan borç yükü ve bütçe açıkları kemer sıkma programlarını gerekli kılmış, vergi politikaları da bu çerçevede şekillenmiştir.

Tablo 18. Avrupa Birliği Krizine Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
Borç Krizi	<ul style="list-style-type: none"> ABD Mortgage krizinin etkileri Kredi piyasalarındaki durgunluk Dış borç yükü Bütçe açıkları 	<ul style="list-style-type: none"> Bankacılık sistemi olumsuz etkilenmiştir Piyasalara duyulan güven azalmıştır Euro değer kaybetmiştir 	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır Vergi tabanını genişletmeye yönelik politikalar öngörülmüştür Tüketim vergilerinin oranları arttırılmıştır Ek ve geçici servet vergileri konulmuştur Vergi kaçagını önleyici reformlar alınmıştır

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tüm bunlara karşın kriz etkisini sürdürmeye devam ederken AB Komisyonu Yunanistan için 130 milyar Euro değerinde ikinci kurtarma paketini de Aralık 2012 itibariyle onaylamıştır (<http://neo-ekonomi.com/yunanistanda-yasanan-borc-krizi-ve-kurtarma-paketleri/>, Erişim Tarihi:12.02.2013). Avrupa Birliği’nden beklediği yardımı alan Yunanistan, kurtarma paketi çerçevesinde söz verdiği gibi vergileri artıran yasayı onaylamış ve böylece yeni vergilerle devletin kasasına 2,5 milyar Euro ek gelir gireceği

öngörölmüştür. Söz konusu yasa, birçok vergi muafiyeti uygulamasına son verirken, şirketlerin ve ortalamanın üzerinde geliri olanların ödediği vergi oranlarının arttırılmasını içermektedir. Ayrıca geçici olarak getirilen acil durum emlak vergisinin alınmaya devam edileceği kararlaştırılmıştır

(<http://tr.euronews.com/2013/01/12/yunanistan-da-vergi-zammi/>, Erişim Tarihi:12.03.2013).

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE YAŞANAN EKONOMİK KRİZLER

VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI (1994-2001)

Türkiye ekonomisinin geçirdiği süreç incelendiğinde, 1980 kararlarının Türkiye için dönüm noktası niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Alınan kararlarla birlikte Türkiye, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ilk adımı atmıştır. Bu nedenle çalışmada özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan ve Türkiye ekonomisinde önemli etkiler bırakan kriz dönemleri ele alınacaktır.

Türkiye de diğer ülkelerde olduğu gibi zaman zaman ekonomik kriz dönemlerini atlattır. Krizlerin en önemli noktası ise çok kısa aralıklarla ortaya çıkmış olmalarıdır. Bu durum, ekonominin toparlanmadan yeni sorunlarla mücadele etmesine ve uygulamaya konulan politikaların işlerliğini kaybetmesine neden olmuştur. Burada önemli olan nokta krizlerin iyi irdelenmiş olması ve uygun görülen politikaların istikrarlı bir şekilde sürdürülmesini sağlamaktır. Nitekim güçlü ekonomiye geçiş çalışmaları günümüzde Türkiye’de sonuç vermiş; gerek mali piyasalar, gerek bankacılık sistemi ve gerekse para piyasaları güvenli ve dengeli bir yapıya kavuşturulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ekonomisi açısından önemli olan 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi nedenlerine, etkilerine ve krize yönelik uygulanan vergi politikalarına yer verilecektir. Çalışmada, Türkiye’de vergilerin uygulama alanının ve bu politikaların krizlerdeki etkinliği istatistiki veriler baz alınarak incelenecektir.

3.1. 1994 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler 1994 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz ile birlikte değerlendirilmeye başlanacaktır. Türkiye’deki ekonomik krizlerin incelendiği bu bölümde 1994 krizinin etkileri ve ülkede uygulanan vergi politikalarından söz edilmek istenmiştir.

3.1.1. 1994 Krizi Öncesi Ekonomik Durum

Türkiye’de yaşanan krizlerle gelişmekte olan diğer ülkelerin deneyimleri arasında büyük bir paralellik vardır. Türkiye’de mali liberalleşmenin tamamlanmasından sonraki dönemde mali krizler sık aralıklarla ortaya çıkmaya

başlamıştır (Hepaktan ve Çınar, 2008: 158). 1990'lı yıllarda birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Türkiye'de 1994 yılı itibariyle krizler yaşamaya başlamıştır. Türkiye'nin yaşamış olduğu bu krizlerin en önemli özelliklerinden biri, krizlerin dış finansal serbestlik ortamında ortaya çıkmış olmalarıdır (Balmumcu, 2006: 116).

Liberalleşme ile birlikte artan faizler, reel kurdaki gelişmeler ve sermaye hareketlerine ilişkin mevzuat değişiklikleri 1989 sonrasında Türkiye'ye yönelik sermaye girişlerini arttırıcı yönde etkilemiştir (Seyidoğlu, 2003: 146). Bu tarihten itibaren sermayenin serbest dolaşımının sonucu gelen sıcak para, ithalat ve tüketimi kamçılanmıştır (Fırat, 2006: 167).

1989-90 döneminde reel olarak paranın % 20'den fazla değer kazanmasıyla birlikte ithalatta ve dış ticaret bilançosunda ciddi açıklar da oluşmaya başlamıştır. Paranın reel olarak değerlendirilmesi ve yüksek reel işgücü maliyetleri ekonominin rekabet gücünü azaltmıştır. 1989-1993 arasında kamu sektörü gelir ve gider dengesinin bozulması, kamu sektörü borçlanma oranının ve faiz yükünün artmasının yanı sıra kamu harcamalarının artması kriz öncesi dönemi açıkça göstermektedir (Erkekoğlu ve Bilgili, 2005: 25 - 26). Kamu artışlarının temelinde ise KİT açıkları, altyapı yatırımları, ücret ve maaşlardaki hızlı artışlar, tarımsal transferler, Körfez savaşı ve terörle mücadele maliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca yüksek enflasyon, yüksek cari işlemler ve bütçe açıkları gibi iç ve dış dengesizliklerin TL'ye olan güveni azaltması, TL'den kaçışı hızlandırmıştır (Aykon, 2011: 50).

Kamu açıklarındaki hızlı artış, ithalat ağırlıklı tüketime dayalı büyümenin getirdiği bir dizi sorunlar ve mali piyasalarda yaşanan istikrarsızlıklar, ülkede ekonomik dengelerin derin bir şekilde sarsılmasına neden olmuştur (Fırat, 2006: 167). Ayrıca kriz öncesinde kamu borcunun yanlış yönetilmesi, bütçe açıklarının ucuz finansmanı sağlamak için yurtiçi faiz oranlarının denge faiz oranları altında tutma çabası krizi tetikleyen temel faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Işık, Duman vd, 2004: 51).

3.1.2. 1994 Krizinin Nedenleri ve Gelişimi

1994 Krizi'nin nedenlerini, mali ve yapısal nedenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Krizin yapısal nedenlerinin başında, hükümetin borçlanamaz durumda olması gelmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış giderek iç borç yönetimi sorunu haline dönüşmüştür (Hepaktan ve Çınar, 2008: 159). Kamu borçlanma gereği, iç

faizlerle dış faizler arasındaki farkı açarak kısa vadeli sermaye girişlerini özendirici etki yapmıştır. Bu durum sermaye hareketlerinin girişini hızlandırırsa da; piyasa aktörlerinin uygulanan politikalara olan güvenini koruyamamıştır. Sonuç olarak, iktisat yazınında ikiz açık olarak nitelendirilen bütçe açıkları ile dış açıklar Türkiye’de 1994 yılında finansal krizine neden olmuştur (Işık, Duman vd, 2004: 51).

Bütün bu nedenlerle, 1994 bunalımı sadece parasal veya finansal değil, ekonominin tüm sektörlerinin tıkanıdığı bir bunalım olarak tanımlanabilir (Kocadağ, 2010: 93).

3.1.3. 1994 Krizinin Etkileri ve Ekonomik Boyutu

Türkiye kriz sürecine 1990 yılında yaşanan Körfez Krizi, 1991 yılında yapılan erken seçimlerin etkisi altında girmiştir. Bu süreçte Türkiye artan kamu kesimi açıkları, yetersiz vergi gelirleri ve karşılanamayan iç borçlarla karşı karşıya kalmıştır (Kınaytürk, 2006: 43). Kriz öncesi ve sonrası dönemde bazı ekonomik göstergelerdeki değişimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler (1992-1993)

Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996
Büyüme Hızı Gsyh	5,98	8,04	-5,45	7,19	7,00
Gsyh *	1.469.755	2.664.116	5.200.119	10.434.647	19.857.343
Ort. Dolar Kuru	0,007	0,011	0,030	0,046	0,081
Yılsonu Dolar Kuru	0,009	0,014	0,038	0,061	0,108
İthalat	22.871	29.428	23.270	35.709	43.627
İhracat	14.715	15.345	18.106	21.636	23.225
İhracat/ İthalat	64,3	52,1	77,8	60,6	53,2
İhracat-İthalat	-8.156	-14.083	-5.164	-14.073	-20.402
Cari İşlemler Dengesi**	-9.74	-6.433	2.631	-2.339	-2.437
Net Uluslararası Rezerv.**	15.252	17.761	16.514	23.317	24.966

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*1998 sonrası veriler 98 bazlı

**Merkez Bankası verileri

1994 krizinin ekonomide yarattığı etkiler incelendiğinde tüm değerlerde önemli değişimler olduğu görülmektedir. Özellikle kriz yılı olan 1994 yılında ekonomik büyüme hızı eksiğe dönmüş ve -5,45 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama ve yılsonu dolar kuru ise oldukça yükselmiş ve bu yükseliş kriz sonrası yıllarda da devam etmiştir. Kriz öncesi yıllara bakıldığında bazı ekonomik göstergelerin kriz yolunda sinyaller verdiği söylenebilir. Cari işlemler dengesi, ihracatın ithalatı karşılama oranı gerek kriz öncesi

gerek kriz sonrası negatif yönde seyrederken büyüme hızının kriz sonrası biraz olsun iyileştiğini söylemek mümkündür.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra 1994 yılında yatırımların durma noktasına gelmesi ve şirketlerin kapanması işsizlik oranını arttırmıştır. 1993 yılında % 7,6 olan işsizlik oranı, 1994'te % 10,5'e yükselmiştir. Kapanan şirket sayısı ise 1994 yılında 662 olarak gerçekleşmiştir ve bu rakam 1993 yılına göre % 203,7'lik bir artış anlamına gelmektedir (Kımaytürk, 2006: 50 - 51).

Ekonomik krizin önemli etkilerinden biri de enflasyon değerleri üzerinde olmuştur. Özellikle kriz yılında enflasyon üç haneli rakamlara ulaşarak krizin şiddetini arttırmıştır. Enflasyon oranlarında yaşanan değişimler aşağıdaki tabloda daha net bir şekilde görülmektedir.

Tablo 20. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Enflasyon Değişimleri (1992 - 1996)

Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996
Tüfe 12 Aylık Ortalama	70,1	66,1	106,3	89,1	80,4
Tüfe Yılsonu	66,0	71,1	125,5	76,0	79,8
Üfe 12 Aylık Ortalama	62,1	58,4	120,7	86,0	75,9
Üfe Yılsonu	61,4	60,3	149,6	65,6	84,9

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

Tabloda görüldüğü gibi tüketici fiyat endeksi yılsonu değeri 1994 yılında % 125,5 olarak gerçekleşirken üretici fiyat endeksi yılsonu değeri % 149,6 olarak gerçekleşmiştir. Kriz sonrası enflasyon oranları iki haneli rakamlara inmişse de bu oranların yüksek değerlerde seyrettiği görülmektedir. 1994 ekonomik krizi öncesi ve sonrası bütçe gerçekleştirmeleri ise aşağıdaki şekilde olmuştur.

Tablo 21. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrası Bütçe Gerçekleşmeleri (1992 - 1996)

Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996
Kons. Bütçe Giderleri	225.398	490.438	902.454	1.724.194	3.961.308
Kons. Bütçe Gelirleri	178.070	357.333	751.615	1.409.250	2.727.958
Vergi Gelirleri	141.602	264.273	587.760	1.084.350	2.244.094
Faiz Dışı Fazla	-7.030	-16.635	147.445	261.172	264.051
İç Borç Stoku (Merkezi Yönetim)*	194	357	799	1.361	3.149
KKBG/GSYH	7,9	7,7	4,6	3,7	6,5

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*Hazine Müsteşarlığı

Kriz öncesi ve sonrası bütçe gerçekleştirmeleri incelendiğinde kamu gelir gider arasındaki farkın her geçen yıl arttığı görülmektedir. Konsolide bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri de bütçe giderlerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu dönemde giderek artan borç stoku ise gelirlerin bölünmesine neden olmuş ve faiz dışı fazla kriz sonrası artmaya başlamıştır. Ayrıca yüksek reel faizler kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını daha da artırmış ve her gün Türkiye'yi daha zor bir duruma götüren bir borç-faiz kısır döngüsünü ortaya çıkarmıştır. (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, Erişim Tarihi:09.10.2012).

Tablo 22. 1994 Krizi Öncesi ve Sonrasında Faiz Oranları Değişimi (1992 - 1996)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı Faiz Oranı %	TCMB Reeskont Faiz Oranı %	İnterbank Gecelik Faiz Oranı %
1992	74,2	48,0	67,8
1993	74,8	48,0	69,9
1994	95,6	55,0	92,1
1995	92,3	50,0	106,6
1996	93,8	50,0	74,3

Kaynak:<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676>, Erişim Tarihi:10.12.2012.

1994 krizinin en önemli tetikleyicilerinden biri olan faiz oranları özellikle kriz yılından itibaren ciddi artışlar göstermektedir. Kriz yılında tasarruf mevduatı sigorta fonu % 95,6 düzeyine çıkarken, TCMB reeskont faiz oranı % 55'e çıkmış, gecelik faiz oranı ise % 92,1 olarak gerçekleşmiştir. İnterbank gecelik faiz oranlarındaki artış bir sonraki yılda devam ederek % 106,6 düzeyine çıkmıştır.

Ekonomik krizin en önemli etkilerinden biri de borç anapara ve faiz ödemeleri üzerinde olmuştur. 1994 yılı itibarıyla borç anapara ve faiz ödemelerinin vergi gelirleri üzerindeki yükü aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 23. Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri ve Borç İlişkisi (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Borç anapara ödemeleri/vergi gelirleri (Yüzde değişme)	Borç faiz ödemeleri/vergi gelirleri (Yüzde değişme)	Borç anapara ödemeleri + faiz ödemeleri/vergi gelirleri (Yüzde değişme)
1993	79,0	44,1	123,0
1994	99,8	50,7	150,5
1995	122,3	53,1	175,4
1996	142,4	66,7	209,1
1997	68,2	48,0	116,2
1998	100,0	66,9	166,9
1999	110,5	72,4	182,9
2000	75,9	77,1	153,1
2001	160,4	103,3	263,7
2002	146,2	87,0	233,2
2003	138,0	69,5	207,5
2004	137,9	56,9	194,8
2005	124,6	39,0	163,6

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676>, Erişim Tarihi:10.12.2012.

Borç anapara ve faiz ödemelerinin vergi gelirlerine olan oranı incelendiğinde vergi gelirlerinin borç ödemelerini karşılama oranının çok da yüksek olmadığı görülmektedir. Ancak bu durum kriz yılında ve kriz yılının sonrasında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1994 yılında gerek borç anapara ödemelerinde gerekse faiz ödemelerinde ciddi sıkıntıların yaşandığı söylenebilir. Oranların bu kadar yükselmesinde krizin vergi gelirleri üzerindeki azaltıcı etkisinin de payı olduğu görülmektedir. Krizden sonraki yıllarda da bu artış devam etmiş 1996 yılına gelindiğinde borç anapara ödemelerinin vergi gelirlerine oranı % 142,4, faiz ödemelerinin oranı % 66,7, borç anapara ve faiz ödemelerinin toplamdaki oranı ise % 209,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu olumsuz tablo 1997 yılı itibariyle bir azalış eğilimine girmiş ve 2001 krizine kadar ortalama bir düzeyde devam etmiştir.

Örneğin, 1990 yılında toplanan her 100 liralık vergi gelirinin 32 lirası faiz ödemek için kullanılırken, 1999 yılında bu rakam 72 liraya yükselmiştir. Bu gelişmeler sonucunda devlet eğitim, sağlık, adalet gibi asli fonksiyonlarına yeterli kaynak ayıramaz hale gelmiştir (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, Erişim Tarihi:09.10.2012.). Bu tablo borçlanmanın vergi gelirleri üzerinde nasıl bir yük oluşturduğunu net bir şekilde göstermektedir.

Vergi gelirlerini etkileyen tek unsur borç anapara ya da faiz ödemeleri değildir. Enflasyonun da vergi gelirleri üzerinde zaman zaman aşındırıcı etkisi olmaktadır. Kriz

öncesi ve sonrası yıllarda vergi gelirleri ile enflasyon oranları arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24. Vergi Gelirlerinin Toptan Fiyat Endeksi İle Karşılaştırılması (1992 - 1996)

Yıllar	Toptan Eşya Fiyat Endeksi (Tefe) Artışı %		Vergi Gelirleri Tahsilat Artışı İle Tefe Arasındaki Fark %	
	Geçen Yılın Aynı Ayına Göre Artış	On iki Aylık Ortalama Artış	Geçen Yılın Aynı Ayına Göre Artış	On iki Aylık Ortalama Artış
1992	61,4	62,1	18,7	18,0
1993	60,3	58,4	26,3	28,2
1994 ¹	149,6	120,7	-47,2	-18,3
1994 ²	149,6	120,7	-27,2	1,7
1995 ¹	64,9	86,0	37,8	16,7
1995 ²	64,9	86,0	19,6	-1,5
1996	84,9	75,9	22,1	31,1

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_9.xls.htm, Erişim Tarihi: 13.11.2012.

1. EDV, NAV VE EMTV HARİÇ
2. EDV, NAV VE EMTV DAHİL

Tablodaki veriler incelendiğinde enflasyon oranlarının kriz döneminde ciddi bir artış yaşadığı gözlenmektedir. 1994 yılında enflasyon oranı bir önceki yılın aynı ayına göre % 149,6 oranında artış gösterirken, on iki aylık ortalama artış oranı % 120,7 olarak gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda enflasyon oranı iki haneli rakamlara inerse de oranın yüksek oranlarda seyrettiği görülmektedir. Vergi gelirlerindeki artışa bakıldığında vergi gelirlerinin krizden kötü etkilendiğini söylemek mümkündür. Vergi gelirlerindeki artış ivmesi 1994 kriziyle birlikte eksiye dönmüş ve geçen yılın aynı ayıyla karşılaştırıldığında 1994 yılında % -47,2 düzeyinde on iki aylık ortalaması ise % -18,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu azalışta enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki aşındırıcı etkisinin olduğu söylenebilir.

3.1.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

1990'lı yılların başında kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması kamu kesimi borçlanma gereğini arttırmış, bütçe açığının yanında sosyal güvenlik kuruluşları da açık vermeye başlamıştır. TL'nin değer kazanması ise enflasyonist baskıları arttırmıştır (Can, 2004: 73). Bu süreçte enflasyon üç rakamlı haneleri görmüş ve yıllık faiz oranları % 400'ler gibi inanılmaz düzeylere ulaşmıştır. Ekonomideki istikrarı

yeniden sağlamak için 5 Nisan 1994'te bir dizi önlemler paketi açıklanmak zorunda kalınmıştır (Karabıçak, 2010: 256).

Türkiye 5 Nisan kararları ile istikrar tedbirlerini uygulamaya koymuş ve bu doğrultuda çalışmalara hız vermiştir. Programın esas çerçevesi aşağıdaki gibidir (Erkuş, 2007: 72).

- Bu kararların öncelikli hedefi mali piyasalarda istikrarı sağlamaktır, TL'den kaçışı durdurmak ve borsada düşüşü önlemek için döviz kurlarındaki yükseliş beklentisini ortadan kaldırmak,
- Piyasalara istikrar kazandırmak için fiyat artışlarının durması,
- Kamu kesimi gelir – gider dengesinin kurulması ve devletin borçlanma ihtiyacının düşürülmesi,
- Ödemeler bilançosu açıklarının daraltılması,
- KİT'lerin özelleştirilmesi gibi öncelikler belirlenmiştir.

Alınan bu önlemler bir yandan döviz girişlerini artırırken, diğer yandan da dolarizasyonu körükleyerek kriz öncesi etkili olan dengesizliklerin devam etmesine engel olamamıştır (Karabıçak, 2010: 256).

Bütçe dengesini sağlamak adına gelirleri artırmaya yönelik birtakım vergi politikaları öngörülmüştür. Öncelikle petrol ürünleri fiyatları artırılmış, akaryakıt tüketim vergisinden bütçeye aktarılan pay % 50'den % 70'e çıkarılmıştır. 1994 yılında ücretliler dışındaki vergi mükellefleri beyan ettikleri matrahlar üzerinden ek vergi ödemişlerdir. Bir defaya mahsus olmak üzere ek emlak vergisi ile net servet üzerinden düşük oranlı bir vergi alınmıştır (Dolu, 2009: 77).

Dengesizliklerin devam ettiği süreçte Türkiye IMF ile yeni bir istikrar paketi üzerinde çalışmalara başlamış ve 8 Temmuz 1994'te yeni bir Stand-by düzenlemesi yapılmıştır. Ne var ki bu anlaşma 26 Eylül 1995'te sona ermiş ama ekonomideki dengesizlikler giderilememiştir. 4 yıllık aradan sonra 1999-2002 döneminde 17. Stand-by düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir (Erdoğan, 2007: 8). Anlaşmanın yapılmasında 17 Ağustos Depremi sonucu dengesizliklerin daha da büyümüş olması etkili olmuştur (Karabıçak, 2010: 256).

Bu programla birlikte 2000 yılı hedeflerine ulaşmak için gelirler politikasında da bir dizi önlemler alınmıştır. 26 Kasım 1999'da TBMM'de onaylanan ek vergi yasası ile

bütçe hedeflerine ulaşmanın daha kolay olacağı belirlenmektedir. Deprem vergileri olarak da bilinen vergi paketi (Sarak, 2006: 26);

- Ek gelir ve kurumlar vergisi ödemelerinden,
- Ek yıllık motorlu taşıtlar vergisi ödemelerinden,
- Ek emlak vergisi ödemelerinden,
- Cep telefonu konuşmalarından,
- İMKB, SPK, RTÜK gibi kurulların yaratacakları gelir fazlalarının

yapılan aktarmalardan alınacak ek vergilerden oluşmaktadır.

Onaylanan bu vergi paketi ile belirlenen hedeflerin tutturulması yönünde olumlu bir beklenti oluşmuştur. Vergi paketine ek olarak, 1 Aralık 1999 tarihinden önce çıkartılmış kamu kağıtları üzerine stopaj vergisi konulmuştur. Önlemler ile gelirlerin 2000 yılında GSMH'nin % 2'si oranında artacağı hedeflenmiştir. Ayrıca, aşağıdaki gelir tedbirlerinin uygulamaya konulacağı öngörülmüştür (IMF Niyet Mektubu, 1999):

- *“Gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerine uygulanan stopajın % 15'ten % 20'ye çıkartılması, faiz ve repo gelirlerine uygulanan stopaj oranının % 2 puan artırılması ve ücret ve maaş kazananların vergi dilimleri ve özel istisna miktarlarının artışının hedeflenen enflasyon oranıyla sınırlandırılması yoluyla doğrudan vergi gelirleri GSMH'nin % 0,3'ü oranında artırılacaktır.*

- *Dolaylı vergilere ilişkin olarak standart % 15 olan oranı ile diğer Avrupa ülkelerine nazaran çok düşük kalan KDV oranı GSMH'nin % 0,5'i oranında gelir yaratması amaçlanarak % 2 puan oranında artırılacaktır. Ek olarak, 2000 yılında akaryakıt fiyatlarının belirlenmesinde Hazine onayı gerekli olacak ve harçlar, akaryakıt fiyatlarının hareketi ne olursa olsun bütçede hedeflenen tasarrufların (GSMH'nin yaklaşık % 0,4'ü) tutturulmasını sağlamak üzere akaryakıt fiyatlarındaki değişikliğe bağlı olarak otomatik olarak ayarlanacaktır.*

- *Tütün ve alkollü içecekler üzerindeki ek KDV oranının, eğitim kesintileri, ücretler ve harçların artırılmasını içeren diğer tedbirlerin GSMH'nin % 0,4'ü oranında bir gelir sağlaması beklenmektedir”.*

Son olarak, Marmara depreminden etkilenen bölgeler için sağlanan vergi kolaylığı sadece son artçı şoklardan en çok etkilenen Bolu ve Sakarya için 31 Aralık 1999 sonrasına uzatılmıştır (IMF Niyet Mektubu, 1999).

1994 krizi sonrası ekonomik dengelerin yeniden sağlanamaması vergi politikalarının istikrarlı ve kararlı bir şekilde uygulanması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ancak krizin etkileri giderilmeye çalışılırken yaşanan deprem yeni vergi politikalarını da gündeme getirmiştir. Krizi bir bütün halinde incelediğimizde ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Tablo 25. 1994 Krizine Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
Döviz Krizi + Borç Krizi	<ul style="list-style-type: none"> Kamu kesimi borçlanma gereğindeki artışlar İç ve dış faizlerdeki dengesizlik İthalata dayalı büyümenin getirdiği sorunlar Kamu açıklarının artması 	<ul style="list-style-type: none"> Büyüme eksiye dönmüş Gecelik faiz oranları yükselmiş Enflasyon üç haneli rakamlara ulaşmış Kapanan şirket sayısı ve işsizlik artmış 	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır KDV-ÖTV gibi tüketim vergilerinin oranları arttırılmıştır ATV'den bütçeye ayrılan pay arttırılmıştır Deprem vergileri adı altında ek ve geçici vergiler konulmuştur Bazı vergilerde stopaj oranları arttırılmıştır

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tabloda da görüldüğü gibi KKBG' deki ve bütçedeki açıklar, aynı anda yaşanan döviz ve borç krizinin oluşturduğu etkiler sıkı vergi politikalarını gerekli kılmıştır.

Gerek hükümet programlarıyla gerekse IMF politikalarıyla krize yönelik bir dizi önlemler alınmış, özellikle bütçe açığını kapatmaya yönelik gelir artırıcı tedbirlere öncelik verilmiştir. Ele alınan vergi politikalarıyla vergi gelirlerinin toplam kamu gelirleri içindeki payının daha da arttırılması hedeflenmiştir. Kriz öncesi ve sonrası dönem incelendiğinde vergi gelirlerinin toplam kamu gelirleri içindeki payının değiştiği görülmektedir.

Tablo 26. Türkiye’de 1992 - 1996 Yılları Arası Kamu Gelirleri (Bin TL - %)

Yıllar	Genel Bütçe Gelirleri		Vergi Gelirleri		Vergi Dışı Gelirler		Özel Gelirler ve Fonlar	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1992	174.150.046	100	141.602.094	81	7.648.647	4	24.899.305	14
1993	350.845.430	100	264.272.936	75	17.636.112	5	68.936.381	20
1994	742.499.135	100	587.760.248	79	48.365.288	7	106.373.599	14
1995	1.387.759.990	100	1.084.350.504	78	86.043.516	6	217.365.971	16
1996	2.684.968.310	100	2.244.093.830	84	159.990.519	6	280.883.961	10

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_1.xls.htm,
Erişim Tarihi: 13.11.2012.

Tablodan da görüldüğü vergi gelirlerinin 1992 yılındaki payı % 81 olarak gerçekleşmiştir. Ne var ki 1993 yılında bu oran % 75 düzeyine inmiştir. Özellikle 1993 yılında yoğunlaşmaya başlayan ekonomik istikrarsızlıklar vergi gelirleri üzerinde azaltıcı bir etki yaratmıştır ve bu etki 1994 ve 1995 yıllarında da devam etmiştir. 1996 yılı itibariyle ise vergi gelirlerinin payı yeniden % 80'lere ulaşmış ve 1996 yılında % 84 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta kriz sonrası alınan vergi tedbirlerinin etkisi olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

1990'lı yıllarda Türkiye’de vergi oranları yükseltilmiş; fakat vergi gelirleri yeterince arttırılamamıştır. Vergi gelirlerinin düşük kalmasının nedeni Türkiye’de vergi mükelleflerinin sistem dışında kalma eğilimlerinin artmasıdır. Bu eğilim sebebiyle vergi tabanı genişletilememiş, vergi oranlarındaki artışa kıyasla vergi tahsilatı yetersiz kalmış ve vergi yükü adaletsiz bir şekilde dağılmıştır (Dolu, 2009: 93).

Tablo 27. Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1990-1996)

Yıllar	Vergi gelirleri tahsilatı	Gelir vergisi tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %	Kurumlar vergisi tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %	KDV tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %
1990	45.399	18.609	41,0	4.637	10,2	12.371	27,2
1991	78.643	33.355	42,4	7.063	9,0	22.832	29,0
1992	141.602	60.056	42,4	10.078	7,1	42.088	29,7
1993	264.273	106.661	40,4	19.132	7,2	81.877	31,0
1994 ¹	534.888	181.884	34,0	43.976	8,2	176.742	33,0
1994 ²	587.760	181.884	30,9	43.976	7,5	176.742	30,1
1995	1.084.350	329.795	30,4	103.241	9,5	354.980	32,7
1996	2.244.094	676.017	30,1	189.338	8,4	743.026	33,1

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_57.xls.htm,

Erişim Tarihi:13.11.2012.

1. EDV. NAV. VE EMTV. HARIÇ
2. EDV. NAV. VE EMTV. DAHİL

Tabloda görüldüğü 90'lı yılların başında vergi gelirleri içindeki en büyük pay % 41,0 ile gelir vergisine aittir. İkinci büyük pay % 27,2 ile KDV'ye aitken kurumlar vergisi % 10,2'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Kriz yılı olan 1994 yılında gelir ve kurumlar vergisinin payının azaldığı, buna rağmen KDV oranının arttığı görülmektedir. Bu süreçte vergi yüklerindeki ağırlığın dolaysız vergilerden dolayı vergilere geçtiği söylenebilir. Kriz yılında vergi oranlarına yönelik yapılan düzenlemelerin dolaylı vergiler üzerine yoğunlaştığını ve bu tür vergilerde uygulamaların daha kolay yapılabildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'de dolaylı vergilerin ağırlıklı olmasının da beyana dayalı vergi sisteminin oturtulamaması, vergi istisna, muafiyet ve vergi harcamalarının yaygın olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca kayıt dışı ekonominin yüksek düzeylerde olması vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasına engel olmuştur (Buyun, 2009: 122).

3.2. KASIM 2000 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Türkiye 1999 yılına Rusya krizinin etkileri içinde girmiş, artan dış ticaret açığı ve borç stoku yeni bir krizi tetiklemiştir. Kasım 2000 yılında ortaya çıkan mali kriz Türkiye ekonomisinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında Türkiye'nin yaşadığı krizlerden bir diğeri olan Kasım 2000 krizi ele alınacaktır.

3.2.1. Kasım 2000 Krizi Öncesi Ekonomik Durum

Türkiye 1999 yılına, Asya krizinin olumsuz etkilerinin devam ettiği ve önemli ticaret ortağımız olan Rusya'daki krizin derinleştiği bir ortamda girmiştir. Rusya krizi

sonrası yükselen faiz oranlarının yanı sıra, erken seçim kararının getirdiği belirsizlik ortamı, artan talep ve üretimdeki daralma 1999 yılının öncelikli sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır (ekutup.dpt.gov.tr/program/2000/b.doc Erişim Tarih:10.12.2012).

Dönemin hükümeti, bu sorunlara yönelik IMF ve Dünya Bankası destekli bir program hazırlamıştır. Aralık 1999'da hazırlanan program 9 ay içinde geniş halk kitlelerinin güvenini sağlamış ve olumlu bir seyir izlemiştir (Berikol, 2012: 9).

1999 yılının ikinci çeyreğinde ekonomi toparlanmaya başlamış, özel tüketimdeki daralma durmuş, sanayi üretimi sınırlı da olsa artış kaydetmiştir. Ancak, Marmara bölgesinde yaşanan deprem ekonomideki toparlanmayı olumsuz yönde etkilemiş ve sanayi üretimi, bir önceki yılın aynı ayına göre Ağustos ayında % 12,7, Eylül ayında da % 9,7 oranında azalma kaydetmiştir (ekutup.dpt.gov.tr/program/2000/b.doc Erişim Tarih:10.12.2012).

2000'li yıllara gelindiğinde ekonomide yeniden istikrar ve büyüme sağlamak için uygulanan program çerçevesinde GSMH'de reel fiyatlarla ilk çeyrekte % 5,6 ikinci çeyrekte % 5,8 üçüncü çeyrekte de % 7,4'lük büyüme kaydedilmiştir (Sarak, 2006: 34).

3.2.2. Kasım 2000 Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi

Kasım ayının son günlerinde ortaya çıkan likidite krizinde bir dizi sorunlar etkili olmuştur. Bu sorunların başında bankacılık sistemindeki aksaklıklar, özelleştirmedeki gecikmeler, piyasalara karşı olan güvensizlik gelmektedir. Hatta bu sebeple bir Alman bankası ve bir ABD bankasının bir gecede 7 milyar doları aşan bir meblağı çekmeleri krizde etkili olmuştur (Berikol, 2012: 9).

Krizin ilk iki gününde TCMB'den 3 milyar \$ çekilmesi ise piyasalarda TL sıkıntısına yol açmış, bankalar arası para piyasasında gecelik repo faizi % 200'e yükselmiş, bankalar likidite sıkıntısına girmiştir. O kadar ki 1 Aralık'ta Türkiye'nin mali tarihinde ilk kez gecelik repo faizi % 1700'e yükselmiş, İMKB endeksi ise % 26 oranında düşerek, 7,977'ye inmiştir (Doğan ve Özekicioğlu, 2005: 155).

TCMB, sadece döviz karşılığında TL verebileceğini ilan etmiş ve döviz sıkıntısını aşmak için IMF'den yardım istemiş ancak beklenen yardım zamanında gelmemiştir. Türkiye'nin özel sermayeli beşinci büyük bankasının dahi fon yetersizliği nedeniyle BDDK tarafından TMSF'ye devredilmesi krizin boyutlarını açıkça göstermektedir (Doğan ve Özekicioğlu, 2005: 155).

Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 krizinin bankacılık sektörünün kırılgan yapısından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Bankacılık sisteminin artan açık pozisyonları ile kamu bankacılığının artan görev zararları, faiz oranlarının artmasına neden olmuş ve borçların sürdürülebilirliği üzerindeki kuşkuları arttırmıştır (Işık, Duman vd, 2004: 52). Şekil 1’de incelediğimiz kriz türlerini baz alındığında 2000 yılında yaşanan krizin finansal sektör krizi olan bankacılık krizi olduğu söylenebilir.

3.2.3. Krizin Etkileri ve Ekonomik Boyutu

Türkiye yaşadığı likidite darboğazından kurtulmak için 18 Aralık 2000 tarihinde gelir, harcama, para ve özelleştirme politikalarını içeren yapısal reformlara ilişkin önlemlerin yer aldığı yeni bir niyet mektubu vererek IMF ile anlaşma yoluna gitmiştir (Erdoğan, 2007: 8). Kasım ayında yaşanan kriz nedeniyle uluslararası kredi değerlendirme kuruluşları Moody’s daha sonra da S&P, Türkiye’nin kredi notunu aynı noktada tutma kararı vermiş, yani bir bakıma beklemeye almıştır. Oysa kriz olmasa da bu iki kuruluşun Türkiye’nin kredi notlarının yükseltmesi bekleniyordu. Ancak kriz bu beklentileri boşa çıkarmıştır (Sarak, 2006: 41).

Esasen 2000 krizi öncesi Türkiye’de ekonomik dengeler 1999 yılında yaşanan ekonomik ve toplumsal kriz nedeniyle önemli ölçüde değişmiştir. Çok kısa aralıklarla iki kriz dönemini arka arkaya yaşayan Türkiye’de 2000 krizi öncesi bazı ekonomik göstergelerdeki değişimler şu şekildedir:

Tablo 28. 2000 Krizi Öncesi ve Kriz Yılında Bazı Ekonomik Göstergeler (1997 - 2000)

Yıllar	1997	1998	1999	2000
Büyüme Hızı Gsyh	7,52	3,09	-3,36	6,77
Gsyh	38.762.506	70.203.147	104.595.916	166.658.021
Ort. Dolar Kuru	0,152	0,261	0,420	0,624
Yılsonu Dolar Kuru	0,205	0,313	0,540	0,672
İthalat	48.559	45.922	40.671	54.503
İhracat	26.261	26.973	26.587	27.775
İhracat/ İthalat	54,1	58,7	65,4	51,0
İhracat-İthalat	-22.298	-18.949	-14.084	-26.728
Cari İşlemler Dengesi*	-2.638	2.000	-9,25	-9.920
Net Uluslar Arası Rezerv*	27.138	29.499	33.751	34.159

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012).

*Merkez Bankası

Tabloda görüldüğü gibi 1998 yılı itibariyle büyüme hızı yavaşlama dönemine girmiş ve 1999 yılında -3,36 olarak gerçekleşmiştir. Krizle birlikte değişen önemli göstergelerden biri de döviz kurudur. Gerek ortalama dolar kurunda gerekse yılsonu

dolar kurunda ciddi artışlar yaşanmıştır. Bu artışın yanı sıra ithalat ve ihracat düzeyi de krizden olumsuz etkilenmiş; 1999 yılında ithalat azalırken ihracatta belirgin bir değişiklik olmamıştır. 2000 yılında ise ithalatın ciddi düzeyde arttığını; ancak ihracatın aynı artışı göstermediğini söylemek mümkündür. Bu durum ihracat ve ithalat arasındaki farkın büyümesine cari işlemler açığının daha da belirginleşmesine neden olmuştur.

1994 krizinden itibaren bir türlü düşürülemeyen ve ekonomi üzerinde önemli bir sorun teşkil eden enflasyon oranı 2000 krizi sürecinde de etkisini sürdürmüştür. Uygulamaya konulan politikaların temel sebeplerinden biri haline gelen enflasyona ilişkin oranlar 2000 krizi öncesi aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Tablo 29. 2000 Krizi ve Öncesinde Enflasyondaki Değişmeler (1997 - 2000)

Yıllar	1997	1998	1999	2000
Tüfe 12 Aylık Ortalama	85,7	84,6	64,9	54,9
Tüfe Yılısonu	99,1	69,7	68,8	39,0
Üfe 12 Aylık Ortalama	81,8	71,8	53,1	51,4
Üfe Yılısonu	91,0	54,3	62,9	32,7

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

2000 krizi öncesi enflasyon oranları 1997, 1998, 1999 yıllarında gerek TÜFE'nin gerekse ÜFE'nin yılısonu ortalamaları oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise enflasyon oranlarında belirgin bir düşüşün yaşandığı ama kriz dönemi göz önüne alındığında oranların yine yüksek olduğu söylenebilir.

1999 yılı itibariyle uygulamaya konulan Ekonomik Katılım Programı'nda enflasyonist beklentileri aşağı çekmek ve reel faiz oranlarını düşürmek için, döviz kuru çapası seçilmiştir. Bu çerçevede, 1 ABD Doları + 0.77 Euro'dan oluşan döviz kuru sepetinin günlük değerleri, enflasyon hedefi ile tutarlı olarak ilan edilmiştir. Bu politika ekonominin canlanmasını ve GSMH oranlarında iyileşmeyi sağlamıştır (<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC7B45682F7E194702>, Erişim Tarihi:10.12.2012).

2000 krizi ve öncesinde bütçe gerçekleştirmeleri incelendiğinde kamu açıklarının her geçen yıl arttığını ve kamu kesimi borçlanma gereğinin özellikle son iki yılda arttığı görülmektedir. Diğer bütçe gerçekleştirmeleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 30. 2000 Krizi ve Öncesinde Bütçe Gerçekleşmeleri (1997 – 1999)

Yıllar	1997	1998	1999	2000
Kons. Bütçe Giderleri	8.050.252	15.614.441	28.084.685	46.705.028
Kons. Bütçe Gelirleri	5.815.099	11.811.065	18.933.065	33.440.143
Vergi Gelirleri	4.745.484	9.228.596	14.802.280	26.503.698
Faiz Dışı Fazla	42.764	2.373.219	1.569.220	7.174.977
İç Borç Stoku (Merkezi Yönetim)*	6.283	11.613	22.920	36.421
KKBG/GSYH	5,8	7,1	11,6	8,9

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012

*Hazine Müsteşarlığı

Tabloda da görüldüğü gibi kriz yılı olan 2000 yılında faiz dışı fazla oranı 7.174.977 TL civarına ulaşmıştır. Bu durum iç borç stokunun kriz yılında attığını ve borç faiz ödemelerinin her geçen yıl arttığını ve bütçe gelirlerinin büyük kısmının borç anapara ve faiz ödemelerine aktarıldığını göstermektedir.

Krizde en büyük dalgalanmalardan biri faiz oranlarında yaşanmıştır. Gerek kriz öncesi gerekse kriz sonrası faiz oranlarında meydana gelen istikrarsızlık hem krizin ortaya çıkmasında etkili olmuş hem de kriz sürecinin daha sancılı geçmesine neden olmuştur. Aşağıdaki tabloda 1997 ve 2001 yılları arasında faiz oranları üzerinde meydana gelen değişimler gösterilmektedir.

Tablo 31. 1997 - 2001 Yılları Arasında Gerçekleşen Faiz Oranları

Yıllar	Tasarruf Mevduatı Faiz Oranı	TCMB Reeskont Faiz Oranı	İnterbank Gecelik Faiz Oranı
1997	96,6	67,0	77,9
1998	95,5	67,0	79,0
1999	46,7	60,0	69,9
2000	45,6	60,0	199,0
2001	62,5	60,0	59,0

Kaynak:<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676>, Erişim Tarihi:10.12.2012.

Faiz oranlarındaki değişimleri incelendiğinde 1997 ve 1998 yıllarında oldukça yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Krizden bir önceki yılda oranlarda bir azalış olsa da 2000 yılında özellikle gecelik faiz oranlarında ciddi bir artış yaşanmış ve interbank gecelik faiz oranı % 199,0 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

Krizle birlikte belirginleşen ekonomik dengesizlikleri gidermek ve enflasyonu kalıcı bir biçimde düşürmek için üç yıllık bir program uygulamaya konulmuştur (Can, 2004: 75).

Program kapsamında sıkı maliye politikası tercih edilirken, kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesi ve enflasyon beklentisinin aşağıya çekilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bunun için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış, para politikası ise likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlanmıştır (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, Erişim Tarihi:09.10.2012).

Uygulamaya konan programa rağmen Türkiye’de çalışma alanları azalmış, milli gelir paylaşımı giderek bozulmuştur. Enflasyonda beklenen düşüş yavaş yavaş gerçekleşmiş ancak döviz kuru çıpasında gerekli düzeltmeler yapılamamıştır. Aşırı değerlenen TL ithalatı ihracattan daha cazip hale getirmiştir (Fırat, 2006: 204).

Programla, bütçe açıklarının finansman yönteminin de ekonomik değerlere uyarlanması için çalışmalar yapılmıştır (Buyun, 2009: 110). Zira 2000 yılında rekor dış ticaret açığı ve cari ödemeler açığı gerçekleşmiş, dış borçlarda artışlar olmuştur. İç borçların dış borçlarla ikame edilmesi ise reel faizlerin negatife dönüşmesine neden olmuş ve bütçe açığı giderek artmıştır (Fırat, 2006: 204).

Kasım 2000’in ortasında, likidite darboğazından doğan kriz sonrası IMF’ye 18.12.2000 tarihli bir “Ek Niyet Mektubu” verilmiştir (Can, 2004: 76). IMF’ye gönderilen niyet mektubunda Eylül 2000 tarihinde uygulamaya konan ve yıllık bazda GSMH'nin % 1/4'ü kadar tasarruf sağlaması beklenen önlemlere ek olarak özellikle vergi alanında uygulanması öngörülen politikalar detaylı olarak belirtilmiştir (IMF Niyet Mektubu, 2000);

- *“Dolaysız vergilerle ilgili olarak, peşin kurumlar vergisi oranını % 20'den % 25'e çıkararak, gelir ve kurumlar vergisinin üçer aylık dönemlerle peşin ödenmesi sistemi 2001'e uzatılacak; mevduat, repo ve yatırım ödenekleri üzerindeki stopaj oranları artırılacak; gelir vergisi dilimlerinin hedeflenen enflasyona endekslenmesi sürdürülecek; peşin gelir vergisi yeniden uygulanacaktır (hayat standartları temeline dayanarak). Deprem bölgelerindeki vergi ertelenmesinin son bulmasını da dikkate alarak, bu tedbirlerin GSMH'nin % 1,2'si kadar bir gelir getirmesi beklenmektedir.*

- *Dolaylı vergilere gelince, özel iletişim ve özel işlem vergilerinin süresi, özel işlem vergisinin oranı iki katına çıkartılarak, 2001 - 2002 yıllarını da kapsayacak şekilde uzatılacaktır; telefon hizmetleri ve doğal gazdaki KDV oranları artırılacak;*

motorlu taşıtlar üzerindeki vergi oranları ve düzeyleri artırılacak, diğer harçlarla beraber LPG kullanan araçlar üzerindeki vergiler artırılacaktır. Bu tedbirlerin GSMH'nin % 1,2'si kadar gelir getirmesi beklenmektedir. Buna ilaveten, akaryakıt tüketim vergisi aylık artış oranı en az hedeflenen TÜFE enflasyonuna eşit olacak şekilde belirlenecektir.

- Vergi dışı gelirlerde ise, eğitime katkı payı 2001 - 2002'ye uzatılacak; İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve diğer kurullardan alınan katkı payları yenilenecek ve yurtiçi ve ithalat kredileri üzerindeki harçlar da artırılacaktır (Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu). Bu tedbirlerin GSMH'nin % 0,7'si kadar gelir getirmesi beklenmektedir”.

2000 yılında gönderilen niyet mektubunda yer alan vergi tedbirlerine bakıldığında alınacak olan tedbirlerle vergi gelirlerinin düzenli olarak attırılması hedeflendiği söylenebilir. Ayrıca uygulamaya konması öngörülen bu politikaların geçici olmadığı 2001 ve 2002 yıllarına kadar uzatılmasının planlandığı ve konjonktürün ihtiyaçlarına göre revize edilebileceğinin mesajları verilmiştir.

Bu çerçevede uygulanmaya başlanan vergi politikalarının kriz sonrasında vergi tahsilatlarında ne oranda değişiklik yarattığı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 32. Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1997 - 2003)

Yıllar	Vergi gelirleri tahsilatı	Gelir vergisi tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %	Kurumlar vergisi tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %	KDV tahsilatı	Vergi gelirleri içindeki payı %
1997	4.745.484	1.500.245	31,6	396.238	8,3	1.561.562	32,9
1998	9.228.596	3.481.752	37,7	748.383	8,1	2.725.083	29,5
1999	14.802.280	4.936.551	33,3	1.549.525	10,5	4.164.334	28,1
2000	26.503.698	6.212.977	23,4	2.356.787	8,9	8.379.554	31,6
2001	39.735.928	11.579.424	29,1	3.675.665	9,3	12.438.860	31,3
2002	59.631.868	13.717.660	23,0	5.575.495	9,3	20.400.201	34,2
2003	84.316.169	17.063.761	20,2	8.645.345	10,3	27.031.099	32,1

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_57.xls.htm, Erişim Tarihi: 13.11.2012.

Kriz sürecinde çeşitli vergi tedbirleri alınmakla birlikte vergi oranlarında yaşanan en büyük artışlar dolaylı vergiler üzerinde gerçekleşmiştir. Alınan bu tedbirler neticesinde özellikle 2000 yılı itibariyle dolaylı vergilerinin payının vergi gelirleri içindeki payının dolaysız vergilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. 1998 ve 1999 yıllarında genel vergi gelirlerindeki azalışta yüksek enflasyonun etkisi olduğunu ve bu süreçte yaşanan krizin ve depremin vergi gelirlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Her

ne kadar 2000 vergi gelirleri tahsilatı düşük düzeylerde kalsa da bu dönemde alınan vergi tedbirleriyle daha sonraki yıllarda vergi gelirleri tahsilat oranlarının az da olsa arttığı görülmektedir. Ne var ki çok kısa aralıklarla yaşanan ekonomik krizler vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Nitekim Türkiye 1994 yılı itibariyle arka arkaya kriz dönemleri atlatmış vergi politikaları da bu noktada değişmiştir. Krizin türü, nedenleri farklılık taşısa da uygulanması öngörülen genel politika değişmemiş, bu kriz sürecinde de sıkı vergi politikası uygulanmıştır.

Tablo 33. Kasım 2000 Krizine Genel bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
Finansal Kriz/ Bankacılık Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Bankacılık sisteminin artan açık pozisyonları • Kamu bankalarının artan görev zararları • Özelleştirmelerin yavaş ilerlemesi • Yüklü miktarda ülkeden çıkan sıcak para 	<ul style="list-style-type: none"> • Dış ticaret açığı büyümüş • Enflasyonist baskılar devam etmiş • Bankacılık sistemi çökmüştür 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkı vergi politikası uygulanmıştır • Peşin ödenen KV oranı arttırılmıştır • Gelir vergisi dilimleri enflasyona endekslenmiştir • Tüketim vergilerinin oranları yükseltilmiştir • MTV dilimleri yeniden düzenlenerek oranları arttırılmıştır

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tablodaki vergi politikalarına bakıldığında uygulamanın tüm vergi türlerinde esas alındığı görülmektedir. Kriz sürecinde verginin üç unsurunu oluşturan gelir, servet ve harcama vergilerine yönelik gelir arttırıcı tedbirlere öncelik verildiği söylenebilir.

3.3. ŞUBAT 2001 EKONOMİK KRİZİ, ETKİLERİ VE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARI

Bu bölümde de Şubat 2001 krizi ele alınmıştır. Yine Türkiye'nin etkisi altına girdiği diğer bir kriz olan Şubat 2001 krizi ve etkileri detaylıca incelenmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Şubat 2001 Krizi Öncesi Ekonomik Durum

Türkiye Kasım 2000'de yaşadığı krizi yüksek faiz oranları, önemli döviz rezervi kayıpları ve 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile atlatmıştır. Ancak daha sonra oluşabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştır (Uygur, 2001: 23).

Kasım krizinin başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında meydana getirdiği hasarlar, sistemin kırılabilirliğini artırmıştır. Faiz oranının döviz kuru sepetindeki artışa göre oldukça yüksek kalması da mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmuştur (Doğan ve Özekicioğlu, 2005: 156).

2000 yılında uygulamaya giren program faiz oranlarını düşürmüştü ancak bu düşüş bireylerin tüketim talebinin artmasına neden olmuştur. Artan bu tüketim talebi ithalatı tetikleyerek dış ticaret açıklarını büyütmüş, aynı zamanda da enflasyonu körüklemiştir (Karabıçak, 2010: 256).

Bu gelişmeler iç borç çevriminin sürdürülebilirliğini de güçleştirmiştir. Yükselen borç stoku, düşmeyen enflasyon oranı, TL'nin aşırı değerlenmesi kur çapasının sürdürülemez hale gelmesi 2001 krizi öncesi yaşanan ekonomik gelişmeler arasında yer almaktadır (Kayarkaya, 2006: 97).

3.3.2. Şubat 2001 Krizini Tetikleyen Nedenler ve Krizin Gelişimi

Şubat ayı sonlarında, Hazine ihalesi öncesinde ortaya çıkan olaylar, devamlı tedirginlik içinde olan piyasalarda panik ortamı yaratmış ve sisteme olan güveni sarsmıştır. TCMB'nin likiditeyi kısıması ise kamu bankalarının ödemeler sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler karşısında, TCMB döviz rezervi yaklaşık 6 milyar \$ civarında gerilemiştir. 21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz % 6200'e kadar çıkmış ve ortalama % 4000 seviyesinde seyretmiştir (Doğan ve Özekiciler, 2005: 156).

Kasım krizi aşıldı derken, tam üç ay sonra 19 Şubat 2001'de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırısını başlatmış ve bu kez döviz krizi başlamıştır (Uygur, 2001: 23). Kur üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla 2001 Temmuz'unda geçilecek olan bant uygulamasının erkene alınması gündeme gelmiş; fakat zamanın ekonomi yönetimi ve siyasi otoritesi, böyle bir girişimin hem hükümete hem de programa olan güveni daha da zedeleyeceği endişesiyle bu alternatifte sıcak bakmamıştır (Çakmak, 2007: 88).

Şubat krizinde önemli olan bir konu da bankacılık sektörüdür. Şubat 2001'deki krizi oluşturan temel aktörlerin başında kamu bankaları gelmektedir. Şubat krizinin kamu bankalarının yeniden yapılandırılmalarında gecikme yaşanması sebebiyle, durumlarının daha da kötüleşmesi ve döviz talebinde bulunmaları sonucunda oluştuğu söyleyebilir (Kiriş, Keskin vd, 2006: 56).

Yapısal reformların tamamlanamaması, düzeltici kur ayarlamalarında geç kalınması, kısa süreli sermaye girişlerine engel olunamaması, bankacılık sektöründe yapılması gereken düzenlemelerin gecikmesi, bu programı başarısızlığa götüren başlıca unsurlar olarak düşünülmektedir (Karabıçak, 2010: 256).

Şubat krizinin nedenlerini genel olarak toparlayacak olursak kamu borç yükünün ağır olması, yüksek enflasyon rakamları, Merkez Bankasının ve bankacılık sektörünün krizler karşısında hazırlıksız ve zayıf olması, dış ticaret açığı ile siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık sayılabilir.

3.3.3. Şubat 2001 Krizinin Etkileri ve Ekonomik Boyutu

1999 yılı sonrası gerek hükümet programlarında gerekse IMF'ye sunulan istikrar politikalarında krizin etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler birtakım iyileşmeler sağlasa da 2001 krizinin çıkmasına engel olamamıştır.

2001 krizinin ekonomide yarattığı ve sonrasında devam eden etkiler bazı ekonomik göstergeler üzerinde şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 34. 2001 Krizi ve Sonrasında Bazı Ekonomik Göstergeler (2001 - 2004)

Yıllar	2001	2002	2003	2004
Büyüme Hızı Gsyh	-5,69	6,16	5,26	9,36
Gsyh	240.224.083	350.476.089	454.780.659	559.033.026
Ort. Dolar Kuru	1,225	1,506	1,493	1,422
Yılsonu Dolar Kuru	1,440	1,635	1,396	1,342
İthalat	41.399	51.554	69.340	97.540
İhracat	31.334	36.059	47.253	63.167
İhracat/ İthalat	75,7	69,9	68,1	64,8
İhracat-İthalat	-10.065	-15.495	-22.087	-34.373
Cari İşlemler Dengesi*	3.760	-626	-7.515	-14.431
Net Uluslar Arası Rezerv*	30.192	38.051	44.957	53.785

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*Merkez Bankası

Tabloda da görüldüğü üzere 2001 krizi kendini en çok ekonomik büyüme hızında ve GSYH tutarında göstermiştir. Ekonomik büyüme hızı 2001 yılında -5,69 düzeyinde gerçekleşmiş ancak daha sonraki yıllarda belirgin bir yükselişe geçmiştir. Bu dönemde GSYH tutarı tablodaki dört yıllık süreçte en düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Kriz sonrası yıllarda ise en belirgin etkiler ihracat-ithalat karşılaşama oranında ve cari işlemler dengesinde yaşanmıştır.

1990'lı yıllardan itibaren en önemli sorunlardan biri olan enflasyon oranları ise 2001 yılı sonrasında azalış yönünde bir seyir izlemeye başlamıştır. 2001 krizi ve sonrasındaki üç yılda gerçekleşen enflasyon oranları aşağıdaki gibidir.

Tablo 35. 2001 Krizi ve Sonrasında Enflasyon Oranlarındaki Değişmeler

Yıllar	2001	2002	2003	2004
Tüfe 12 Aylık Ort.	54,4	45,0	25,3	8,6
Tüfe Yılsonu	68,5	29,7	18,4	9,4
Üfe 12 Aylık Ort.	61,6	50,1	25,6	11,1
Üfe Yıl Sonu	88,6	30,8	13,9	15,4

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin faizler ve borçlanma vadeleri üzerinde yarattığı olumsuz etkiler iç borç stokunu arttırmıştır. Bunda TMSF kapsamına alınan bankalara ve görev zararları biriken kamu bankalarına aktarılan özel tertip iç borçlanma senetlerinin katkısı büyüktür (Yavuz, 2009: 211).

Tablo 36. 2001 Krizi ve Sonrasında Bütçe Gerçekleşmeleri

Yıllar	2001	2002	2003	2004
Kons. Bütçe Giderleri	80.579.065	115.682.350	140.454.842	141.020.860
Kons. Bütçe Gelirleri	51.542.970	75.592.324	100.250.427	110.720.859
Vergi Gelirleri	39.735.928	59.631.868	84.316.169	90.076.861
Faiz Dışı Fazla	12.026.131	11.780.633	18.404.748	26.188.489
İç Borç Stoku (Merkezi Yönetim)*	122.157	149.870	194.387	224.483
Dış Borç Stoku (Merkezi Yönetim)*	55.754	92.795	88.420	92.046
KKBG/GSYH	12,1	10,0	7,3	3,6

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*Hazine Müsteşarlığı

2001 krizi ve sonrasında bütçe gerçekleştirmelerini incelediğimizde en dikkati çeken değer kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH'ye oranıdır. Bu oran 2001 yılında % 12,1 düzeyinde gerçekleşmiş olup bütçe açığının da önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. 2002 yılı itibarıyla bu oran azalmaya başlamış ve 2004 yılında % 3,6'ya kadar inmiştir. Dört yıllık süreçte önemli bir adım da vergi gelirleri konusunda atılmıştır. 2001 yılında 39 milyon TL civarında olan vergi gelirleri 2004 yılında 90 milyon TL'ye kadar artış göstermiştir.

3.3.4. Krize Yönelik Uygulanan Vergi Politikaları

2001 yılı sonrasında dünya çapında kabul görmeye başlayan yeni ekonomik anlayışa göre sıkı para ve maliye politikalarına önem verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda maliye politikalarında da bazı düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha fazla arttırılması ve harcamaların kısılması ve özelleştirmelerin hızlandırılmasını içeren düzenlemeler gündeme gelmiştir (Şişman, 2006: 16).

2001 yılında kamu harcamaları ve kamu gelirleri en üst seviyesine ulaşmış ve daha sonra ılımlı bir azalış trendine girmiştir. Kamu gelirlerinin artışını daha çok kriz dönemlerinde geçici süreyle konulmuş bazı vergilerin daha sonra kalıcı hale getirilmesi ve özellikle hükümetlerce daha kolay uygulanabilir olan dolaylı vergilerde sürekli artışların sağlanması ile açıklamak mümkündür (Akçağlayan ve Kayıran, 2010: 133).

Krizden ciddi zarar gören bankaların yeniden yapılandırılması önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Bu kapsamda düzenlenecek tüm kağıtlar, kıymetli evrak, sözleşmeler, alınan teminatlara ilişkin işlemler vergi, resim, harç ve fonlardan istisna tutularak banka ve firmalara vergisel avantajlar sağlanmıştır (Erdönmez, 2002: 77).

57. Hükümetin ekonomik krizin mahiyetine ilişkin tespiti ve vergi politikasına ilişkin tedbirleri ise şu şekilde olmuştur. 57. Hükümet göre Krizin Mahiyeti: *“Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”* olarak nitelendirilen ve yalnızca *“istikrar değil yeniden yapılanma”* için gerektiği ifade edilen Ekonomik Programda krizin başlıca nedenleri iki ana sebebe dayandırılmış bulunmaktadır (Buyun, 2009: 104):

- Sürdürülemez bir iç borç dinamizminin oluşması,
- Başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olmasıdır.

2001 Krizi sonrası hayata geçirilen ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ kapsamında vergi politikalarına ilişkin bazı önemli kararlar alınmıştır. Program kapsamında vergi gecikme zammı ve vergi kimlik numarası kullanımına yönelik yeni düzenlemeler yer alırken, banka kredilerine ve akaryakıtla ilişkin vergi oranlarında değişiklikler yapılmıştır (Fırat, 2006: 233 - 234).

14.04.2001 Tarihli Ekonomik Programda vergi alanında öngörülen tedbirler şu şekilde sıralanmaktadır (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, Erişim Tarihi:09.10.2012).

- Vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik olarak 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin uygulanmasına devam edilecektir
- Akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve Akaryakıt Tüketim Vergisi en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak ve ATV tahsilatının GSMG içindeki payı % 2,8 olacaktır
- Vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı genişletilecektir
- Vergi kayıp ve kaçığının en aza indirilmesi amacıyla vergi denetimleri arttırılacaktır
- Vergi tahsilatının arttırılması için vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir şekilde arttırılacaktır
- Bireysel yatırımcıların kamu kağıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması suretiyle kamu kağıtlarına olan bireysel talep arttırılacaktır.

Bu tedbirlerin dışında vergi sistemi basitleştirilerek daha kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmiş, etkin bir oto-kontrol mekanizması geliştirilmiştir. 2001 yılı için hedeflenen faiz dışı fazlaya ulaşabilmek amacıyla hükümet aşağıdaki önlemleri uygulamaya koymuştur (DPT, Katılım Öncesi Ekonomik Programı);

- Gelir ve kurumlar vergisi için söz konusu olan peşin vergi uygulamasında, 2000 yılının ikinci yarısında olduğu gibi beyanname döneminin 6 aydan 3 aya indirilmesi
- Peşin vergide kurumlar vergisi oranının % 20'den % 25'e yükseltilmesi
- Gelir vergisi dilimlerindeki yükseltmenin hedeflenen enflasyona bağlanması
- Gelir vergisi kapsamında hayat standardı uygulamasının tekrar getirilmesi
- Özel iletişim ve özel işlem vergilerinin 2002 yılı sonuna kadar uzatılması ve özel işlem vergisi oranlarının iki katına çıkarılması
- Telefon hizmetleri ve doğal gaz KDV oranlarının arttırılması
- Motorlu taşıtlar vergisinin oran ve düzeylerinin yükseltilmesi, LPG yakıtı kullanan araçların vergilerinin arttırılması

Kalkınmada Öncelikli Bölgelerde istihdam yaratmak ve yatırımları teşvik etmek amacıyla, en az 10 kişi çalıştıran işletmelere, istihdamı desteklemek üzere bazı avantajlar verilmiştir. Bu avantajlar, gelir ve kurumlar vergisinden muafiyet, sigorta primlerinin işveren payının devlet tarafından ödenmesi, çalıştırılan işçilere ait gelir ve

damga vergisinin ertelenmesi, vergi, resim ve harçlardan muafiyet ile hazineye ait arazilerin yatırımcılara bedelsiz olarak tahsisini kapsamaktadır (Buyun, 2009: 1).

Şubat 2001 krizinde uygulanması öngörülen vergi politikaları incelendiğinde diğer krizlere göre farklı bir yapıda olduğu söylenebilir. Şöyle ki, Türkiye bu süreçte hem krizin etkilerini azaltmayı, hem 2000 krizi sonrası belirlenen vergi politikalarını sürdürmeyi hem de geleceğe yönelik yapılanmanın ilk oluşumlarını gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu kapsamda 2001 krizinde yer alan vergi politikaları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo 37. Şubat 2001 Krizine Genel Bir Bakış

Kriz Türü	Nedenleri	Etkileri	Vergi Politikaları
• Finansal Kriz/ Döviz Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Piyasalara duyulan güvensizlik • TCMB'nin likiditeyi kısmasının kamu bankalarının ödemeler sistemini etkilemesi • Siyasi krizin spekülatif atakları tetiklemesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Büyüme hızı düşmüş • Enflasyonist baskılar artmış • Faiz oranları yükselmiş • Piyasalara olan güven daha da azalmış 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkı vergi politikası uygulanmıştır • Vergi tabanını genişletici tedbirler alınmıştır • Vergi kimlik numarası taşınması yaygınlaştırılmıştır • Banka ve firmalara özel istisnalar tanınmıştır • Dolaylı vergi oranları artırılmıştır • Vergi gecikme faizi ve zammı oranları değiştirilmiştir

Kaynak: Konunun bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

2001 krizi sonrası uygulanması öngörülen vergi politikalarının, istikrarın sağlanmasının ötesinde ekonominin yeniden yapılandırılması amacını taşıması en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Bu yönüyle hedeflenen vergi politikaları ile gelecekte oluşabilecek mali/ekonomik sorunların önüne geçmek ve/veya etkilerini minimize etmek adına adımlar atılmıştır. Belirlenen hedeflerin daha iyi değerlendirilmesi için bir sonraki bölümde son on yılda ortaya çıkan küresel krizlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ve uygulanan vergi politikaları ele alınacaktır.

3.4. SON ON YILDA YAŞANAN KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE

Son olarak da Türkiye'nin bire bir yaşadığı krizlerin dışında etkilendiği krizlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kısımda Türkiye'nin çeşitli küresel krizlerden az ya da çok etkilendiği görülecektir.

3.4.1. Mortgage Krizi ve Türkiye'ye Etkileri

Türkiye Ekonomisi, 2008 krizinden temelde dört farklı kanaldan etkilenmiştir. Bu kanallar dış talepte azalma, dış kredi azalması, iç kredi daralması, ekonomiye duyulan güvenin azalması şeklinde kendini göstermiştir (Aras, 2010: 99). Aşağıdaki tabloda küresel kriz öncesi ve sonrası bazı ekonomik göstergelerde yaşanan değişimler yer almaktadır.

Tablo 38. Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler (2005 - 2009)

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009
Büyüme Hızı Gsyh	8,40	6,89	4,66	0,65	-4,82
Gsyh *	648.931.712	758.390.785	843.178.421	950.534.251	952.558.579
Ort. Dolar Kuru	1,341	1,431	1,302	1,293	1,547
Yılsonu Dolar Kuru	1,343	1,413	1,165	1,512	1,506
İthalat	116.774	139.576	170.063	201.964	140.929
İhracat	73.476	85.535	107.272	132.028	102.143
İhracat/ İthalat	62,9	61,3	63,1	65,4	72,5
İhracat-İthalat	-43.298	-54.041	-62.791	-69.936	-38.786
Cari İşlemler Dengesi**	-22.309	-32.249	-38.434	-41.959	-13.991
Net Uluslar Arası Rezerv**	68.744	90.824	108.258	114.611	109.212

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*2008 Yılından İtibaren Merkezi Bütçe Kullanılmıştır.

** Merkez Bankası

Küresel kriz süreci incelendiğinde Türkiye'de özellikle ekonomik büyüme hızında ve dış ticaret hacminde belirgin bir düşüşün yaşandığı söylenebilir. 2005 yılında büyüme hızı % 8,40 iken, 2009 yılında % -4,82 civarında gerçekleşmiştir. Cari işlemler dengesi ise en büyük açığı -41,959 ile 2008 yılında yaşamıştır. Ancak krizden bir sonraki yıl cari işlemler dengesi -13,991 düzeyinde gerçekleşmiştir. Küresel krizin enflasyon ve bütçe gerçekleştirmeleri üzerindeki etkisi ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 39. Küresel Kriz Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Bazı Ekonomik Göstergeler

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009
Tüfe 12 Ayl. Ort.	8,2	9,6	8,8	10,4	6,3
Tüfe Yılsonu	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5
Üfe 12 Ayl. Ort.	5,9	9,3	6,3	12,7	1,2
Üfe Yılsonu	2,7	11,6	5,9	8,1	5,9
Kons. Bütçe Gid.*	146.097.573	178.126.033	204.067.683	227.030.562	268.219.185
Kons. Bütçe. Gel.*	137.980.944	173.483.430	190.359.773	209.598.472	215.458.341
Vergi Gelirleri*	106.929.227	137.480.292	152.835.111	168.108.960	172.440.423
Faiz Dışı Fazla*	37.562.903	41.320.106	35.044.981	33.229.215	440.050
İç Borç Stoku (Merkezi Yönetim)**	244.782	251.470	255.310	274.827	330.005
Dış Borç Stoku (Merkezi Yönetim)**	86.738	93.580	78.175	105.493	111.503
Kamu Kes. Borç. Ger./Gsyh	-0,1	-1,9	0,1	1,6	5,1

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*2008 Yılından İtibaren Merkezi Bütçe Kullanılmıştır.

**Hazine Müsteşarlığı

Krizin etkisinin en yoğun hissedildiği yıl olan 2008 yılında Türkiye’nin enflasyon oranları artmış, TÜFE yılsonu oranı %10 civarında, ÜFE yılsonu oranı ise %8 civarında gerçekleşmiştir. Kamu bütçe açığı giderek büyürken, iç borç ve dış borç stoku da artış göstermiştir. Öyle ki kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYH oranı 2009 yılında %5,1 düzeyinde gerçekleşerek bir önceki yıla kıyasla ciddi bir artış yaşamıştır.

Krizin bir diğer etkisi de vergi gelirleri üzerinde olmuştur. Türkiye’nin vergi gelirleri ağırlıklı olarak mal ve hizmetlerden, ithalattan alınan dolaylı vergilerden ve emekçilerin stopaj yoluyla ödediği gelir vergisinden oluşmaktadır. Ekonomideki durgunluk, ithalat azalışı, işsiz sayısında artış, reel ücretlerde gerileme, vergi gelirlerini önemli ölçüde düşürerek bütçe açığının artmasında etken rol oynamıştır (Akgüç, 2009: 9).

2009 yılının ilk on ayında, vergi gelirleri yüzde 0,8 azalış göstermiştir. Vergi gelirlerine türleri itibarıyla bakıldığında, dahilde alınan Katma Değer Vergisi %20,4, özel tüketim vergisi %1,4, gelir vergisi %1 artarken, kurumlar vergisinin %2,5, ithalde alınan KDV’nin %18,9 azaldığı görülmektedir (Finansal İstikrar Raporu, 2009: 23).

Bu dönemde büyüme oranı negatif olurken, işsizlik oranı yükselmiş imalat sanayi üretimi ve dış ticaret hacmi hızla daralmıştır. Bu olumsuzluklara karşın kriz

döneminde, Türkiye'nin kredi notunun iki kademe birden yükseltilmesi ise ekonomik ve finansal olarak sağlamlığın bir güvencesi olarak görülebilir (Aras, 2010: 15).

3.4.2. Mortgage Krizine Yönelik Türkiye'de Alman Vergi Tedbirleri

Türkiye'de bütçe açıklarını azaltmada vergilerin artırılması yöntemi pek tercih edilmemekle birlikte bütçe açığının ve kamu borç yükünün aldığı boyut, vergileri artırmayı zorunlu kılmıştır (Akçağlayan ve Kayıran, 2010: 132).

2005 yılında imzalanan 19. Stand-by anlaşmasının niyet mektubunda da vergi politikalarına yer verilmiştir. Buna göre Gelir Vergisi reformu yapılarak, bordrolular ile beyana tabi tarifelerin birleştirilmesi, vergiye tabi gelir dilimi sayısının azaltılması, "Gider indirimi" sisteminin yeniden şekillenmesi öngörülmüştür. Vergilere ilişkin genel düzenlemeler ise şu şekildedir (Erdoğan, 2007: 12).

- KDV politikası, eğitim, sağlık ve bazı gıda ürünlerinde yapılan indirimlerden sonra program dönemi boyunca KDV oranları ve kapsamı değiştirilmeyecektir.

- Kurumlar Vergisi; 3 yıl içinde Kurumlar Vergisi oranları basitleştirilecek, vergi tabanı genişletilecek, oranlar AB ile uyumlu hale getirilecektir.

- Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 2005 yılında gelir hedefleri aştığı takdirde, finansal aracılık vergileri aşamalı olarak kaldırılacaktır. BSMV koşullar elverirse 2006 yılına kadar, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu da 3 yıl içinde kaldırılacaktır.

- Menkul Kıymet Vergisi, 2006'dan itibaren menkul kıymetler, banka mevduatları ve diğer finansal varlıklardan elde edilen kazançlar için tek bir vergi oranı olacak şekilde % 15 olarak kararlaştırılmıştır.

- Maktu Vergiler, 2005 yılında maktu vergiler ve KİT fiyatları 2005 yılı program varsayımlarıyla uyumlu olacaktır. Yani sigara da, talih oyunlarında uygulanan vergiler ve KİT fiyatları en az enflasyon oranında artırılabilecektir.

Kısa dönemdeki hedefi; tüketim eğilimi yüksek olan kesimlerin daha fazla harcamasını sağlayarak, yatırımları canlandırmak olan maliye politikası uygulamalarında kamu harcamalarının arttırılması yerine vergi oranlarının indirilmesi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda hayata geçirilen vergi indirimleriyle ilk önce kişinin harcanabilir gelirin arttırılması amaçlanmış ve dolaysız vergi oranları indirilmiş, daha

sonra bu indirimi dolaylı vergi oranlarındaki düşüşler ile yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri izlemiştir (Şimşek ve Altay, 2008: 11-23).

Krizin olumsuz etkilerini azaltmak, üretimi ve talebi canlandırmak için özel sektör odaklı bazı önlemler alınmıştır. Ekonomik faaliyetlerin canlandırılması için otomotiv, konut, beyaz eşya, elektrik-elektronik ve mobilya gibi bazı sektörlerde KDV, ÖTV, harç ve fon indirimleri yapılmıştır. Bununla birlikte vergi borçları yeniden yapılandırılmış, yurt dışındaki varlıkların ekonomiye kazandırılması amacıyla “Varlık Barışı” yürürlüğe girmiştir (Maliye Bakanlığı, 2009: 5).

Türkiye, krizin etkilerini vergisel destekler ile azaltmak için aşağıdaki önlemler paketini yürürlüğe koymuştur (Hazine Müsteşarlığı, 2009: 5 - 6).

- Yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi amaçlayan, vergi indirimleri ve muafiyetlerini içeren Varlık Barışı uygulamasının geçerlilik süresi 30 Eylül 2009 tarihine kadar uzatılmıştır.
- Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan % 10'luk stopaj sifira indirilmiştir.
- 1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının on sekiz ay süreyle % 3 faizle taksitlendirilmesi imkânı getirilmiştir.
- Menkul Kıymet Yatırım Fonları ile Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının sermaye piyasasında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirlere BSMV muafiyeti getirilmiştir.
- Gerçek kişilere kullanılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu kesintisi oranı % 15'ten % 10'a indirilmiştir.
- Kablolü, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim Vergisi % 15'ten % 5'e indirilmiştir.
- 30 Haziran 2010'a kadar tescili silinecek ve hurdaya çıkarılacak 1979 veya daha eski model motorlu taşıtlar için vergi ve ceza affı getirilmiştir.
- Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu kapsamında düzenlenen ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlara 31.12.2014 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti getirilmiştir.
- KOBİ birleşmelerini teşvik etmek amacıyla 31.12.2009 tarihine kadar birleşen KOBİ'ler kanunda belirlenen şartları sağlamaları kaydıyla, kurumlar vergisi

muafiyeti ve % 75'e kadar indirimli kurumlar vergisi uygulanmasından faydalanabileceklerdir.

16 Haziran 2009 tarihli 1. Mükerrer Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren “*Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine Dair Karar*” alınmıştır. İç talebi canlandırmak amacıyla bazı sektörlerde 15.06.2009 tarihine kadar uygulanan geçici ÖTV indiriminin oranları yeniden belirlenerek süresi 30.09.2009 tarihine kadar uzatılmıştır. Buna göre;

- Motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobillerde % 37'den % 18'e indirilen ÖTV oranı, % 27 olarak değiştirilmiştir.
- Üstü kapalı kasalı ticari araçlarda % 10'dan % 1'e indirilen ÖTV oranı, % 3 olarak arttırılmıştır.
- Açık kasalı ticari araçlarda % 4'ten % 1'e indirilen ÖTV oranı, % 2'ye çıkarılmıştır.
- Çekiciler, midibüsler, özel amaçlı taşıtlar ve kamyonlarda % 4'ten % 1'e indirilen ÖTV oranı ile otobüslerde % 1'den % 0'a indirilen ÖTV oranının aynı kalması kararlaştırılmıştır.
- Minibüslerde % 9'den % 2'ye indirilen ÖTV oranı, % 4 olarak güncellenmiştir.
- 250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde % 22'den % 11'e indirilen ÖTV oranı, % 16'ya çıkarılmıştır.
- Beyaz eşyada % 6,7'den % 0'a indirilen ÖTV oranı, % 2 olarak belirlenmiştir.
- Mobilya ve bilgisayarda 30.06.2009 tarihine kadar % 18 yerine % 8 olarak uygulanması öngörülen KDV oranının süresi 3 ay daha uzatılmıştır.

Küresel krizin etkilerini azaltmak ve piyasalardaki durgunluğu gidermek amacıyla yukarda sayıldığı şekilde birçok vergi tedbiri öngörülmüş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle KDV ve ÖTV üzerinde yapılan indirimlerle piyasalara yeniden işlerlik kazandırmak hedeflenmiştir. Alınan son vergi tedbirleriyle gelir, kurumlar ve KDV'nin genel vergi gelirleri içindeki dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 40. Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergilerinin Genel Vergi Gelirleri İçindeki Payı (2004 - 2010)

Yıllar	Genel Vergi Gelirleri	Gelir Vergisi Tahsilatı	Vergi Gelirleri İçindeki Payı	Kurumlar Vergisi Tahsilatı	Vergi Gelirleri İçindeki Payı	KDV Tahsilatı	Vergi Gelirleri İçindeki Payı
2004 ¹	101.038.904	19.689.593	19,5	9.619.359	9,5	34.325.208	34,0
2005 ¹	119.250.807	22.817.530	19,1	11.401.986	9,6	38.280.429	32,1
2005 ²	131.948.778	26.849.808	20,3	13.583.291	10,3	42.263.650	32,0
2006 ²	151.271.701	31.727.644	21,0	12.447.354	8,2	50.723.560	33,5
2007 ²	171.098.466	38.061.543	22,2	15.718.474	9,2	55.461.123	32,4
2008 ²	189.980.827	44.430.339	23,4	18.658.195	9,8	60.066.230	31,6
2009 ²	196.313.308	46.018.360	23,4	20.701.805	10,5	60.169.248	30,6
2010 ²	235.686.590	49.384.949	21,0	22.854.839	9,7	75.649.445	32,1
2011 ²	284.490.017	59.885.000	21,0	29.233.725	10,3	95550.463	33,6

Kaynak: http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_57.xls.htm,

Erişim Tarihi:13.11.2012.

1. Önceki Yıllarla Aynı Baza Getirmek İçin, Rakamlara Red ve İadeler Dâhil Edilmiştir.
2. 2006 - 2011 Yılları Bütçe Kanunu'nda Mahalli İdare ve Fon Payları İle Red ve İadeler Dâhil Olduğundan, Aynı Baza Getirmek İçin Rakamlara Mahalli İdare ve Fon Payları ile Red ve İadeler Dâhildir.

2004 yılı itibariyle gelir, kurumlar ve katma değer vergisinin genel vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde en yüksek payın katma değer vergisine ait olduğu görülmektedir. Gelir vergisinin payı her geçen yıl azalırken 2011 yılı itibariyle % 21,0 olarak gerçekleşmiş, kurumlar vergisi ise oldukça dalgalı bir yapı sergilemiştir. En düşük oranını 2006 yılında % 8,2 olarak yaşayan kurumlar vergisi 2011 yılı itibariyle vergi gelirlerine % 10,3'lük bir katkı sağlamıştır. KDV'nin payı ise son on yılda % 30'ların altına inmemiş, 2011 yılında % 33,6'lık payı ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı, her geçen yıl artmaktadır. Bunda artan kayıt dışılık nedeniyle vergi kayıplarının artması ve yüksek gelirlilerin vergi yüklerini artırmama yönündeki tercihleri etkili olmaktadır (Akçağlayan ve Kayıran, 2010: 132).

Esasen kriz konusunda deneyimli ülkeler, bu konuda hiç deneyimi olmayan ülkelere göre daha avantajlıdır. Örneğin; ülkemizdeki 2001, 2008 ve sonrası yaşanan krizler karşılaştırıldığında kriz sonrası veriler arasında bazı farklılıklar söz konusudur (Karabıçak, 2010: 261).

Tablo 41. Türkiye’de 2001 Krizi ve 2008 Krizi Sonrası Bazı Ekonomik Göstergeler

Ekonomik Göstergeler	2001 Krizi Sonrası	2008 Krizi Sonrası
Kur artış oranı	% 138,8	% 41,7
Faizlerin artış oranı	% 401,5	% 58
MB döviz rezervlerindeki azalma	% 43	% 20
GSMH küçülmesi (ilk çeyrek)	%11.8	%14.3
İşsizlik oranı	% 8.4	% 14

Kaynak: Karabıçak, 2010: 261

Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’nin yaşadığı son iki kriz sonrası ekonomik göstergeler arasında ciddi farklar bulunmaktadır. 2001 krizi sonrası kur artış oranı % 138,8 düzeyinde gerçekleşirken, faizlerdeki artış % 401,5’i bulmuştur. Oysa 2008 krizi sonrası kur artış oranı % 41,7, faizlerdeki artış oranı ise % 58 olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası döviz rezervleri 2001 krizinde % 43 azalış gösterirken, 2008 krizinde bu azalış % 20 düzeyinde kalmıştır. Türkiye’nin 2008 krizinde en çok etkilendiği ve eleştirildiği noktalar ise işsizlik ve GSMH üzerine olmuştur. GSMH 2001 krizinde ilk çeyrekte % 11,8 oranında küçülürken, 2008 krizinde ilk çeyrekte % 14,3 oranında küçülmüştür. İşsizlik oranı ise 2001 krizinde %8,4 düzeyine çıkarken, 2008 krizinde % 14 gibi ciddi bir orana ulaşmıştır.

Bu tablo küresel kriz sürecinde, ülkemize dair risk göstergelerinin diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha iyi performans sergilediğini göstermektedir (Aras, 2010: 101).

Genel itibariyle kriz sürecine bakıldığında Türkiye yaşanan küresel durgunluktan etkilenmiş, işsizlik oranları artmış, tasarruf oranlarını arttırmakta zorluklar çekmiştir. Ancak 2001 krizi sonrası bankacılık ve mali disiplin alanında atılan önemli adımlar sayesinde kriz diğer ülkelerde olduğu gibi yıkıcı etkiler yaratmamıştır.

3.4.3. Avrupa Birliği Krizi ve Türkiye’ye Etkileri

Avrupa’da Yunanistan ile birlikte başlayan ve nispeten zayıf ekonomileri olan birlik üyesi ülkelere de yayılan Avrupa borç krizi hâlâ günümüzde birçok ülkeyi tedirgin etmektedir. Ülkelerin kemer sıkma tedbirleri başlığında uygulamaya aldığı politikalara ve birlik içi uygulanmaya çalışılan ortak programlara rağmen kriz etkisi

sürdürmektedir. Kuşkusuz Türkiye de yaşanan bu krizden en az oranda etkilenmeye ve buna yönelik tedbirler almaya çalışmaktadır.

Bu noktada Türkiye'nin Yunanistan, İspanya ve Portekiz'le olan ticari ve finansal bağlantılarının sınırlı olması, krizin doğrudan etkileri de sınırlamıştır. Kriz sırasında kamu borç stokunun düşük, mali bozulmanın nispeten sınırlı kalmasından yararlanan Türkiye, borçların sürdürülebilirliğin ilişkin endişelerin arttığı bu süreçte, büyümedeki toparlanma sayesinde yatırımcılara güvence vermektedir (Afşar, 2010: 99).

Avrupa krizi sürecinde Türkiye'de gerçekleşen bazı ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42. Avrupa Krizi Sürecinde Türkiye'de Bazı Ekonomik Göstergeler (2010 - 2012)

Yıllar	2010	2011	2012 G.T
BÜYÜME HIZI GSYH	9	8.5	3.2
GSYH *	1.103.749.801	1.298.062	1.434.712
ORT. DOLAR KURU	1,500	1,670	1,735
YILSONU DOLAR KURU	1,546	1,907	1,774
İTHALAT	185.544	240.834	248.700
İHRACAT	113.883	134.971	148.500
İHRACAT/ İTHALAT	61,4	56,0	59,7
İHRACAT-İTHALAT	-71.661	-105.863	-100.200

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*2008 Yılından İtibaren Merkezi Bütçe Kullanılmıştır.

Türkiye'de son üç yıllık süreç incelendiğinde ekonomik göstergelerde çok belirgin dalgalanmaların yaşanmadığını söylemek mümkündür. Ancak 2010 yılında % 9 olarak gerçekleşen ekonomik büyüme hızı, 2011 yılında % 8,5'e düşmüştür. İhracatın ithalatı karşılama oranı ve cari işlemler dengesi 2011 yılında ciddi bir artış göstermiştir. 2012 yılında bir azalış gösterse de ihracat oranlarının hala düşük olduğu görülmektedir.

Kriz sürecinde Türkiye'de enflasyon ve bütçe gerçekleştirmelerine baktığımızda 2011 yılında bir dalgalanma olduğunu ama genel itibariyle Türkiye'nin istikrarlı bir yapı çizdiği söylenebilir. Enflasyon ve bütçe gerçekleştirmelerine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

Tablo 43. Avrupa Krizi Sürecinde Türkiye’de Bazı Ekonomik Göstergeler

Yıllar	2010	2011	2012 P.
Cari İşlemler Dengesi **	-46.643	-77.157	-65.400
Net Uluslararası Rezerv. **	110.047	110.441	-
Tüfe 12 Ayl. Ort.	8,6	6,5	6,6
Tüfe Yılsonu	6,4	10,5	5,2
Üfe 12 Ayl. Ort.	8,5	11,1	9,8
Üfe Yılsonu	8,9	13,3	7,0
Kons. Bütçe Gid.*	294.358.724	313.301.823	350.898.318
Kons. Bütçe. Gel.*	254.277.435	295.862.436	329.844.817
Vergi Gelirleri*	210.560.388	253.765.368	277.676.933
Faiz Dışı Fazla*	8.217.473	24.772.656	29.196.499
İç Borç Stoku (Merkezi Yönetim)***	352.841	368.778	-
Dış Borç Stoku (Merkezi Yönetim)***	120.702	149.510	-
Kamu Kes. Borç. Ger./Gsyh	2,3	1,0	1,1

Kaynak: <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>, Erişim Tarihi:13.02.2012.

*2008 Yılından İtibaren Merkezi Bütçe Kullanılmıştır.

**Merkez Bankası

***Hazine Müsteşarlığı

Not: Net Uluslararası Rezerv ile İç ve Dış Borç Stokuna ait 2012 verileri henüz resmi olarak açıklanmamış bulunmaktadır.

Tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de 2011 yılında TÜFE yılsonu oranı % 10,5 gerçekleşirken, ÜFE yılsonu oranı %13,3 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre artış göstermiştir.

Enflasyonda 2009 yılı son çeyreğinde gözlenen artış eğilimi, 2010 yılının ilk çeyreğinde de akaryakıt ürünleri ile alkollü içecekler ve tütün ürünlerini kapsayan vergi düzenlemelerine ve işlenmemiş gıda fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlara bağlı olarak sürmüştür (Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2011). 2011 yılında artış gösteren bir diğer gösterge ise faiz dışı fazla miktarı olmuştur. 25 milyon civarına ulaşan faiz dışı fazla oranı, 2012 yılında da artışını sürdürmüştür.

3.4.4. Avrupa Birliği Krizine Yönelik Türkiye’de Alınan Vergi Tedbirleri

Avrupa borç krizi etkisini sürdürürken Türkiye uyguladığı politikalarda temkinli davranmaya ve mali disiplini korumaya çalışmaktadır. Ayrıca, sayısal mali uyum hedefleriyle birlikte orta dönemde saydamlığın, hesap verebilirliğin ve etkinliğin artırılmasını sağlayacak düzenlemelere yer vermeye ve kamu mali yönetim sisteminin

yapısal olarak da güçlendirilmesi çalışmalarına devam etmektedir (Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2011). Katılım öncesi ekonomik programda belirtilen 2011 - 2013 gelir politikaları aşağıdaki gibidir:

- *“Vergi mevzuatı ve uygulamalarında sadeliği ve istikrarı sağlayıcı düzenlemeler yapılacaktır.*
- *Vergiye gönüllü uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.*
- *Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılmasına, yatırımların ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine, istihdamın artırılmasına ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik vergi politikalarının uygulanmasına devam edilecektir.*
- *Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak güncellenecektir.*
- *İstisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcaması tutarlarının hesaplanmasına devam edilecektir.*
- *Yüksek oranda vergilendirilen ürünler başta olmak üzere vergi kayıp ve kaçacağını önlemeye yönelik denetimler artırılabacaktır.*
- *Vergi idaresinin denetim ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesiyle ilgili çalışmalara devam edilecektir.*
- *Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir. Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasında, imar ve altyapı hizmetleri sonrasında varlıkların değerinde ortaya çıkan artışlardan daha fazla yararlanılacaktır.*
- *Atıl vaziyette bulunan Hazineye ait taşınmazlar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyon içerisinde, geliştirilecek projeler vasıtasıyla ekonomiye kazandırılacaktır.*
- *Maliyet bazlı fiyatlandırma yönteminin uygulanması suretiyle enerji KİT’lerinin belirlenen mali hedeflerine ulaşması sağlanacaktır”.*

Programda da belirtildiği gibi gelir politikasında öncelikli amaç şeffaf ve istikrarlı bir vergi yapısı oluşturmaktır. Bunun dışında vergi kayıp ve kaçacağını önlemek, vergi denetimlerinin etkin bir şekilde yapılmasını sağlamak ve vergi bilincini

geliştirmek adına tedbirler öngörülmele birlikte gelir arttırıcı politika ve programlar belirlenmiştir.

2012 - 2014 yılları hedeflerini içeren Katılım Öncesi Ekonomik Programda ise yine benzer gelir politikaları ele alınmış ve bu politikaların uygulanması öngörülmüştür. 2012 hedeflerine içeren gelir politikalarından bazıları aşağıdaki gibidir:

- *“Vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve ihtiyaca göre yeniden yazılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu kapsamda, Gelir Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanununun gözden geçirilmesi çalışmaları tamamlanacaktır.*
- *Başta yurtiçi tasarruf yetersizliği ve cari açık olmak üzere, büyüme ortamının sürdürülebilirliğini tehdit eden unsurlarla mücadelede vergi politikası gerektiğinde etkin bir şekilde kullanılacaktır.*
- *Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak güncellenecektir.*
- *Vergi politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında, iklim değişikliğiyle mücadele edilmesine ve enerji tüketiminde tasarruf sağlanmasına yönelik öncelikler de dikkate alınacaktır.*
- *Bireysel ve kurumsal tasarrufların teşvik edilmesine ve sermaye birikiminin özendirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.*
- *Kamu taşınmazlarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması ve ekonomiye kazandırılması için gerekli tedbirler alınacaktır”.*

2012-2014 yılları hedeflerinin belirlendiği Katılım Öncesi Ekonomik Program incelendiğinde bir önceki programın devamı niteliğinde politikaların yanında vergi sistemini iyileştirmeye yönelik tedbirlere yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve yürürlükte olan vergi kanunlarının gözden geçirilmesi yönünde çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. Vergi sisteminin yanında ülkede tasarrufların arttırılması, büyümenin sürdürülmesi, yatırımların teşvik edilmesi, sermaye birikiminin sağlanması gibi alanlarda vergi politikalarının gerektiği ölçüde kullanılabilmesi öngörülmüştür. Bu hedefler, vergi politikalarının hükümet programlarında ekonomik koşullar elverdiği müddetçe uygulanacağını göstermektedir.

3.5. EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE UYGULANAN VERGİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik krizler gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ve farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Ortaya çıkış nedenleri zamanın piyasa şartları ve ülke yapılarına göre değişmekte olup krizlere yönelik uygulanacak politikalar da bu doğrultuda farklılık göstermektedir.

1990'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan krizleri incelediğimizde krizlerin daha çok geçiş ekonomilerinin etkisi altında yaşandığı söylenebilir. Zira gelişmekte olan ülkeler, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde sermayeyi kendi ülkelerine çekebilmek için birtakım uygulamalara yer vermiştir. Bu uygulamaların başında vergi engellerini kaldırmaya yönelik düzenlemeler ve vergi oranlarının azaltılması gelmektedir. Ancak bu durumdan ülkelerin finansman yapısı ciddi oranda etkilenmiş ve arka arkaya ekonomik krizler ortaya çıkmıştır (Demirgil, 2005: 87).

1997 yılında Asya'da ortaya çıkan ekonomik kriz de küreselleşen dünyayla birlikte artan sermaye hareketliliğinin payı büyüktür. Kriz öncesi dönemde yoğun bir şekilde Asya ülkelerine akan sermayenin spekülasyon hareketleri sonucu hızlı ve yoğun kaçıışı mali piyasaların çökmesine neden olmuştur (Aydın, 2000: 25). Asya krizinin önemli bir özelliği de var olan ekonomik kriz modelleriyle açıklanamamış olmasıdır. Özellikle 1990'lı yıllarda ortaya çıkan krizler, birinci ve ikinci nesil ekonomik kriz modelleriyle açıklanabilmiş ancak bu modeller Asya krizini açıklamakta yetersiz kalmıştır (Öztürk, 2003: 172). Asya krizi öncesinde belirgin bir ekonomik dengesizliğin olmayışı ve birçok parametrelerce krizin öngörülmesi ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa hemen bir yıl sonrasında Rusya'da ortaya çıkan ekonomik kriz, ikinci nesil kriz modellerinde belirtildiği gibi zayıf hükümet politikaları sonucu ortaya çıkmıştır. Para basmak ve borçlarını finanse etmek ikileminde kalan Rusya hükümeti döviz kurunu daha fazla savunamamış ve kriz patlak vermiştir (Özdemir, 2009: 43-44).

Asya ve Rusya krizlerine baktığımızda her iki krizin de gelişmekte olan ülkelerde ve ekonomik serbestleşme sürecinde çıktığı görülmektedir. Buna karşın Rusya krizi ikinci nesil kriz modellerinde olduğu gibi yanlış uygulanan hükümet

politikalarından ortaya çıkarken, Asya krizi için yeni bir ekonomik model geliştirilmiş ve kriz, kamu sektöründen değil özel sektörden kaynaklanmıştır.

Krizlere yönelik uygulanan vergi politikaların ağırlığı ve yönü de farklılık göstermektedir. Asya krizi sonrası ülkeler sermaye hareketlerini sınırlandırıcı vergi politikalarına yönelmiş ve portföy yatırımlara yönelik vergi oranlarını arttırma yoluna gitmiştir. Mali yapısı bozuk olan Rusya'ya baktığımız zaman ise, vergi oranlarının arttırılmasının krize hiçbir etkisinin olmadığını aksine mali yapıyı daha da bozduğunu ve kayıt dışılığı arttırarak vergi gelirlerini azalttığı söylenebilir.

Ekonomik krizler sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşanmamaktadır. Amerika'da ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ortaya çıkan krizler bunun en açık örneğidir.

Amerika'da Mortgage sisteminin çökmesiyle başlayan reel sektör krizi tüm dünya piyasalarında durgunluğa neden olmuştur. Amerika, Asya ve Rusya krizlerine karşılık vergi politikalarını genişletici yönde uygulamıştır. Öncelikle vergi oranlarında indirim gidilmiş, dar gelirli grupların harcanabilir gelirlerini arttırmaya yönelik ek vergisel teşvikler getirilmiş, muafiyet ve istisnaların alanı genişletilmiştir.

Avrupa Birliği'nde yaşanan borç krizinde ise Amerika'nın aksine sıkı vergi politikaları krizden çıkış noktasında önemli bir araç olarak görülmüştür. Öyle ki, AB Komisyonu tarafından hazırlanan kriz paketleri genelde vergi oranlarının arttırılması, ek vergilerin konulması ve harcamaların kısılması yönünde olmuştur. Bu politikalar sonrası özellikle Yunanistan'da vergi gelirlerinin GSMH'de %11 civarında bir paya sahip olması hedeflenmiştir (Tablo 17).

Türkiye'de 1990 sonrası dönemde yaşanan krizlerin temelinde de farklı nedenler yatmaktadır. Krizlerin gelişimlerine bakıldığında 1994 ekonomik krizinin birinci nesil ve ikinci nesil kriz modellerine uyduğunu, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerin ise her üç modele ilişkin özellikler taşıdığını söylemek mümkündür (Özdemir, 2009: 148-150).

1994 yılında yaşanan kriz sonrası vergi politikaları daha çok gelir arttırıcı yönde düzenlenmiştir. Bu süreçte ciddi bütçe açığı veren hükümet, mali disiplini sağlamak adına sıkı maliye politikalarına yönelmiş ve özellikle tüketim vergilerinin mevcut oranlarının arttırılması kararlaştırılmıştır. Bunun dışında hem enflasyonu bastırmaya hem de bütçe açığını kapatmaya yönelik servet unsurları üzerine ek ve geçici vergiler

konulmuştur. 1999 yılında yaşanan deprem ise harcamaları arttırmış ve devleti ek vergiler koymaya mecbur bırakmıştır. Ancak bir yandan 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinin ülke ticaretini olumsuz etkilemesi, bir yandan 1999 yılında yaşanan doğal afet uygulanan politikalardan etkin sonuç alınmasını engellemiştir. Tablo 28 ve Tablo 29'da görüldüğü gibi ekonomik büyüme yavaşlamış, enflasyon oranları üç haneli rakamlardan arındırılrsa da bir türlü indirilememiş, bütçe açığı ve cari açık devam etmiştir.

Türkiye 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde uygulanan vergi politikaları 1994 yılında uygulanan politikalardan çok büyük bir farklılık sergilemektedir. Daha önceki kriz döneminde olduğu gibi vergi politikaları daha çok yeni vergilerin yürürlüğe girmesi ve var olan vergilerin oranlarının artırılması doğrultusunda uygulanmıştır. Uygulanan politikalar sonrası ekonominin genel görünümüne bakıldığında vergi gelirlerinin düzenli olarak arttığı söylenebilir. Ancak vergi türlerine göre incelendiğinde harcama vergilerinin payının 1990'lı yıllardan itibaren giderek arttığı, gelir vergisinin payının ise azaldığı gözlenmektedir. Bu durum vergi sisteminin dolaylı vergiler üzerinde yoğunlaştığının bir göstergesi olarak alınabilir. Tablo 34 ve Tablo 35'teki veriler kriz sonrası ekonomik verilerin olumlu yönde geliştiğini göstermektedir. Özellikle 2000 krizi sonrası uygulamaya konan politikalar enflasyonun istikrarlı bir şekilde tek haneli rakamlara indirilmesi sağlamış, ekonomik büyüme 2001 yılı sonrası artı yönde ilerlemeye devam etmiştir.

Türkiye'nin sıkı maliye politikası 2008 yılında yaşanan küresel krizle birlikte değişmeye başlamıştır. Nitekim Amerika'da ortaya çıkan Mortgage krizi tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu süreçte piyasalardaki durgunluğu gidermek isteyen hükümet öncelikli olarak KDV, ÖTV gibi tüketim vergilerinde indirimlere gitmiş, mükelleflere vergi ödemelerinde kolaylıklar tanımış, Varlık (vergi) barışı ile ülkeye sermaye girişi sağlamış, yatırımlara yönelik vergi teşvikleri uygulamaya koymuştur. Maliye politikalarının genişletici yönde uygulamayı amaçlayan devlet, kendi yaşamış olduğu kriz dönemlerinin aksine bu kriz sürecinde vergi oranlarını azaltıcı, vergisel teşviklerin ve kolaylıkların yer aldığı politikalara yer vermiştir. Tablo 41'de yer alan ekonomik verilere bakıldığında, Türkiye 2008 krizi sonrası süreçte faiz, kur ve döviz rezervi gibi alanlarda ciddi bir sıkıntı yaşamadığını; ancak ekonomik büyümenin yavaşladığını ve işsizlik oranlarında artışlar yaşandığı görülmektedir. Alınan

önlemler ve uygulanan vergi politikaları ise daha çok piyasaları canlandırmaya yönelik gerçekleşmiştir.

Son olarak Avrupa Birliği'nde yaşanan ekonomik kriz sürecinde ise daha çok mevcut mali yapıyı korumaya ve olası riskleri azaltmaya yönelik vergi tedbirleri uygulamaya konulmuştur.

Tablo 44. Krizler ve Uygulanan Vergi Politikaları

Ülkeler	Kriz Türü	Uygulanan Vergi Politikaları
1997 Asya Krizi	Finansal Kriz / Döviz Krizi	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. Dolaylı vergilere ağırlık verilmiştir. Sermaye hareketlerinin (portföy yatırımlara) vergilendirilmesine yönelik yeni vergiler konulmuştur.
1998 Rusya Krizi	Döviz Krizi + Borç Krizi	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. Şirketler vergi borçlarını ödemeye zorlanmıştır. Gelir vergisi oranları değiştirilmiştir. Vergi oranları artırılarak kamu gelirleri arttırmaya çalışılmıştır. Vergi sistemini iyileştirmeye yönelik çalışmalar başlamıştır.
2008 ABD Mortgage Krizi	Reel Sektör Krizi / Durgunluk	<ul style="list-style-type: none"> Genişletici vergi politikası uygulanmıştır. Tüketim vergilerinin oranları indirilmiştir. Muafiyet ve istisnalar genişletilmiştir. Vergi teşvikleri sağlanmıştır. Dar gelirli gruplara özel vergi indirimleri öngörülmüştür.
2010 Avrupa Birliği Krizi	Borç Krizi	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. Vergi tabanını genişletmeye yönelik tedbirler alınmıştır. Gelir ve Kurumlar vergisinin oranları indirilmiş, Tüketim vergilerinin oranları ise arttırılmıştır. Ek ve geçici servet vergileri konulmuştur. Vergi kaçağını önlemeye yönelik reformlar yapılmıştır.
1994 Türkiye Krizi	Döviz Krizi + Borç Krizi	<ul style="list-style-type: none"> Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. KDV – ÖTV gibi tüketim vergilerinin oranları arttırılmıştır. ATV'den bütçeye aktarılan pay arttırılmıştır.

		<ul style="list-style-type: none"> • Deprem vergileri adı altında birçok vergi türünde ek vergiler konulmuştur. • Gelir vergisinin bazı unsurlarına uygulanan stopaj oranları arttırılmıştır.
Kasım 2000 Türkiye Krizi	Finansal Kriz / Bankacılık Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. • Peşin ödenen Kurumlar vergisinin oranı arttırılmıştır. • Gelir vergisi dilimleri enflasyona endekslenmiştir. • Özel iletişim ve özel işlem vergi oranlarındaki artışa ek olarak telefon ve doğal gaz hizmetlerine yönelik KDV oranları arttırılmıştır. • Motorlu taşıtlar vergisinin oranları yeniden düzenlenerek arttırılmıştır.
Şubat 2001 Türkiye Krizi	Finansal Kriz / Döviz Krizi	<ul style="list-style-type: none"> • Sıkı vergi politikası uygulanmıştır. • Vergi tabanını genişletmeye yönelik tedbirler alınmış ve vergi kimlik numarası kullanımı yaygınlaştırılmıştır. • Banka ve firmalara özel istisnalar tanınmıştır. • Vergi gecikme zammı ve faizleri enflasyona endekslenerek düzenlenmiştir. • Vergi gelirlerini arttırmaya yönelik öncelikle dolaylı vergi oranları arttırılmıştır. • 2000 yılında öngörülen vergi tedbirleri genel hatlarıyla uygulanmaya devam edilmiştir.

Kaynak: Çalışmanın bütünü göz önünde tutularak tablo, tarafımdan oluşturulmuştur.

Tabloda da görüldüğü gibi ülkelerin kriz dönemlerinde uyguladığı programlar arasında vergi politikaları da yer almaktadır. Ancak uygulanan politikalar ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve yaşanan kriz türüne göre değişiklik göstermektedir. Genel olarak baktığımızda henüz gelişimini tamamlamamış olan Rusya, Türkiye ve Asya ülkelerinde yaşanan krizin bir finansal döviz (para) krizi olduğu görülmektedir. Bu tür krizlere yönelik uygulanan vergi politikası ise sıkı vergi politikalarından oluşmaktadır. Nitekim kriz türü aynı olsa bile ülkelerde oluşan etki ve ülkelerin vergi sistemlerinin uygulaması farklılık göstermektedir. Asya ülkelerinde yaşanan para krizi sonrası uygulanan vergi politikalarında önceliği dolaylı vergi oranlarının arttırılması alırken, sermaye hareketlerinin vergilendirilmesine yönelik yeni uygulamalar öngörülmüştür. Asya krizinden bir yıl sonra para krizi yaşayan Rusya'da ise süreç biraz farklı işlemiştir. Zira Rusya hem vergi sisteminde var olan sıkıntılar hem de para krizinin yanında yaşadığı

borç krizi ile Asya krizinden ayrılmaktadır. Rusya’da sıkı vergi politikalarını tercih edip vergi oranlarının arttırılmasına yönelik politikalar uygulamaya konulsa da politikalar istenen etkiyi yaratamamış ve ekonomi daha çok kayıt dışına kaymıştır. Yakın zamanda benzer kriz dönemleri atlatan bir diğer gelişmekte olan ülke ise Türkiye olmuştur. Türkiye birbiri ardına yaşadığı finansal krizler sonrasında genellikle sıkı vergi politikalarına başvurmuştur. İlk olarak 1994 yılında yaşadığı ikiz açık diye adlandırılan kriz sürecinde vergi gelirlerini arttırıcı tedbirlere yönelmiştir. Tedbirlerin başında özellikle vergi oranlarının arttırılması, ek ve geçici vergilerin konulması gelmekte olup bu tedbir paketleri Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde de uygulanmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak vergi tabanını genişletmeye yönelik tedbirler de alınmıştır.

Amerika ve Avrupa ülkelerinin yaşadığı krizlere bakıldığında finansal krizden ziyade reel sektör krizleri ya da borç krizleri karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, gelişmiş ülkelerin finans piyasalarının ve kurumlarının gelişmekte olan ülkelere oranla daha iyi olduğunu göstermektedir. Yalnız her iki krizin türü ve etkilerinin farklı olması sebebiyle vergi politikaları da farklılık göstermektedir. Amerika yaşadığı durgunluğu atlatmak için genişletici vergi politikalarına yer verirken Avrupa borç krizinin oluşturduğu açığı kapatmak için sıkı vergi politikalarına yer vermektedir.

Görüldüğü gibi vergi politikaları ortaya çıkan krizin türüne ve etkilerine göre farklılık gösterdiği gibi bu politikaların benzer noktaları da yok değildir. Kriz sonrası uygulanan politikaların ortak özelliklerinden biri, uygulamaya konan vergi politikalarında ve diğer kurtarma paketlerinde IMF destekli politikaların yer almasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kriz sürecinde IMF’den yardım aldığını söylemek mümkündür. Ülkeler zaman zaman yaşamış olduğu krizlerin etkisiyle birlikte farklı vergi politikalarına başvurmaktadır. Uygulanacak olan vergi politikasının etkinliği ise ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve piyasa koşullarına göre değişiklik göstermektedir.

SONUÇ

Ekonomik krizler gerek ortaya çıkış nedenleri gerekse ekonomilerde yarattıkları etkiler açısından farklılıklar taşırlar. Bu açıdan ekonomik krizlere yönelik alınacak tedbirler ve uygulanacak politikalar da krizin türüne göre farklılık göstermektedir. 1990'dan sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin ve küreselleşmenin etkisiyle dünyada yaşanan kriz dönemleri incelendiğinde ülkeler tarafından çeşitli politikaların uygulandığı görülmektedir. Yürütülen politikaların ortak noktası ise para ve maliye politikalarının bir arada, koordineli bir şekilde uygulanmaya çalışılması olmuştur.

1997 yılında *Asya Kaplanları* olarak bilinen ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik kriz dünyada büyük şok etkisine yol açmıştır. Ülkelerin kriz öncesi dönemde yakaladıkları gelişme trendi aksi yönde seyretmeye başlamış ve özellikle finans piyasalarında ciddi çöküşler yaşanmıştır. Paranın aşırı değer kaybettiği, döviz kurunun dalgalanmaya bırakıldığı ve piyasalara olan güvenin sarsıldığı kriz sürecinde ülkeler, daha çok para politikalarına yer vermiştir. Özellikle IMF destekli istikrar politikalarının temelinde piyasaları yeniden canlandıracak, talebi kısımaya yönelik para politikaları esas alınmıştır. Maliye politikalarının ikinci planda bırakıldığı krizde pasif yatırımların vergilendirilmesine yönelik bazı önlemler de alınmıştır.

1998 yılında yaşanan Rusya krizine bakıldığında krizin temelinde yatan nedenlerin ülkenin siyasal ve ekonomik yapısından kaynaklandığı söylenebilir. Rusya, kriz öncesi dönemde ülkenin en önemli sorunlarından biri olan bütçe açığını kapatmak ve vergi gelirlerini arttırmak amacıyla vergi oranlarını artırma yoluna gitmiştir. Ancak vergi oranlarındaki artış beklenildiği gibi gelirleri arttırmamış aksine daha da azaltmıştır. Oysa gelişmekte olan bir ekonomide vergi tabanını genişletmek ve vergi gelirlerini arttırmak için vergi oranlarının azaltılması uygun bulunmaktadır. Vergi politikalarında aradığını bulamayan Rusya, borçlanma yoluna gitmiş ve hazırladığı istikrar paketleriyle krizin etkilerini azaltmayı hedeflemiştir.

1990 sonrası liberalleşme sürecinde kriz yaşayan gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra 2000'li yıllarda küreselleşmenin etkisini gösterdiği gelişmiş ülkelerde yaşanan krizler de dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkisi kendini 2008 yılında emlak piyasasının çökmesiyle ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ABD Mortgage krizinde göstermiştir. Zira krize yönelik uygulanan politikalar bölgesel olmaktan ziyade

uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Gerek Amerikan hükümeti gerekse krizden etkilenen diğer ülkeler, kriz sürecinde para politikalarının yanı sıra mali disiplini sağlamaya yönelik maliye politikalarına da yer vermiştir. Ülkelerin bu süreçte öngördüğü vergi politikası; vergi oranlarının indirilmesi yönünde kendini göstermiştir. Özellikle KDV, ÖTV gibi tüketimi teşvik eden harcama vergilerinde ve kurumlar vergisi gibi yatırımı teşvik eden gelir vergilerinin oranlarında indirimlere gidilmiş, çeşitli muafiyet ve istisnalar tanınmıştır. Böylece piyasalarda yaşanan durgunluk süreci atlatılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda Yunanistan'ın yaşadığı borç krizi de diğer ülkelerin yaşadığı krizlerden çok farklı olmamakla birlikte krizin etkileri Yunanistan'ı aşarak tüm Avrupa Birliği'ni etkiler hale gelmiştir. Zira, Birlik üyesi ülkelerden birinin yaşadığı kriz, birliğin ekonomik ve parasal birliğini tehdit etmekte ve krizin diğer üye ülkelere de yayılma riskini taşımaktadır. Yunanistan'ın borçlarının büyük bir kısmının Birlik üyesi ülkelere olması ve yine birlik içi var olan ticari ilişkiler yayılma riskini daha da arttırmaktadır. Bu açıdan Avrupa Birliği; Yunanistan ve İspanya, Portekiz, İrlanda gibi kriz yaşayan diğer üye ülkelere IMF ile birlikte sağladıkları mali desteğin yanı sıra uygulanacak olan politikalar konusunda da ülkeleri yönlendirmeye çalışmaktadır.

Ortak para birimi kullanan Birlik üyesi ülkelerin, para politikası uygulama yetkisinin Avrupa Birliği Merkez Bankası'nda olmasından dolayı, kriz dönemlerinde para politikası uygulayabilme şansı çok azdır. Bu açıdan ülkeler öncelikli olarak maliye politikalarına yönelmiş ve mali disiplini sağlamaya çalışmışlardır. Zira Avrupa Birliği'nin öngördüğü kurtarma paketlerinde de daraltıcı maliye politikalarına ağırlık verildiği söylenebilir. Hükümetler, öncelikli olarak bütçe açığını azaltıcı tedbirlere yönelmiş ve bütçede fazla görülen çalışan ve emekli maaşlarında düzenlemelere gitmiş, harcamaları kısmış ve sosyal reformlar hazırlamışlardır. Ülkelerin bu süreçte tercih ettiği araçlardan biri de vergi politikaları olmuştur. Zira ekonomik kriz, vergi gelirlerinde aşınmaya neden olarak milli gelirin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle kriz sürecinde öncelikle geliri arttırmaya yönelik dolaylı vergi oranlarında artışa gidilmiş, vergi tabanını genişletmek adına gelir ve kurumlar vergisi oranlarında azalmaların gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Bu noktada kriz sürecinde zaman zaman vergi oranlarının arttırıldığı zaman zaman ise azaltıldığı söylenebilir. Ayrıca Vergi

kayıp ve kaçağının önlenmesi ve ekonominin kayıt altına alınması yönünde de bazı önlemler alınmıştır.

Türkiye'nin yaşadığı ekonomik kriz süreçlerine baktığımızda krize yönelik uygulanan politikalarda gerek hükümet programlarında gerekse IMF niyet mektuplarında maliye politikası aracı olan vergi politikalarına sıkça yer vermiştir.

Türkiye 1994 yılında yaşanan istikrarsızlıkları gidermek adına 5 Nisan 1994 yılında bir dizi önlemler içeren kararları uygulamaya koymuştur. Ancak bu kararlar beklenen etkiyi ortaya koyamamış ve kriz öncesi dönemde var olan faiz ve enflasyon yükselişleri, iç borçlanmada yaşanan sorunlar kriz sonrasında da devam etmiştir. Türkiye bu dönemde IMF ile anlaşma yoluna gitmiş ve politikalarını bu yönde düzenlemeye başlamıştır. Ne var ki Türkiye için krizi atlatmak çok kolay olmamıştır. Ekonomik dengeleri tam sağlayamamışken 1999 yılında yaşanan deprem, kamu harcamalarını daha da arttırmış ve bunun sonucunda bütçe açığı genişlemiş, kamu kesimi borçlanma gereği yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu süreçte IMF ile tekrar masaya oturulmuş, kamu gelirlerini arttırmaya, mali disiplini sağlamaya ve depremin etkilerini azaltmaya yönelik ek vergileri öngören vergi paketleri hazırlanmıştır. Ancak çok kısa aralıklarla yaşanan ekonomik krizler vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasına engel olmuştur.

Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan krizlerde de vergi politikalarına ağırlık verilmiştir. 2000 yılında bankacılık ve döviz piyasasında ortaya çıkan kriz, piyasalara olan güveni azaltmış, faiz oranlarının ve enflasyon oranlarının artmasına neden olmuştur. Dönemin hükümeti IMF destekli vergi reformlarına gitmiş, vergi gelirlerini arttırıcı tedbirler almıştır. Tüketim ve servet vergilerinde düzenlemelere gidilerek bir kısım vergi oranlarının yükseltilmesi yoluna gidilmiştir. Böylece kamu gelirlerinin arttırılması, bütçe açıklarının kapanması, faiz ve enflasyon oranlarının azaltılması amaçlanmıştır. Kısa vadede olumlu sonuçlar alınmış ancak piyasalarda güven ortamı tam olarak sağlanamamış, bu süreçte yaşanan siyasal kriz ise Şubat 2001 krizinin çıkmasına sebep olmuştur. 2001 yılında krizin iki temel nedeni olarak görülen iç borç varlığı ve kamu bankalarının içinde bulunduğu likidite sıkıntısı, hükümeti yeni tedbirler almaya itmiştir. Bu kapsamda vergi kayıp ve kaçağının azaltılması yönünde denetimlerin sıklaştırılması, vergi gelirlerinin arttırılması ve vergi borçlarının zamanında tahsil edilmesine yönelik tedbirler alınmıştır. Gelir vergisi dilimlerindeki

yükseliş enflasyona bağlanırken, gecikme faizi ve gecikme zammı oranlarının da caydırıcı olması öngörülmüştür. Bunun dışında 2000 yılında olduğu gibi tüketim ve servet vergisi oranları da değiştirilerek yükseltilmiştir.

Sonuç olarak ekonomik kriz dönemlerinde vergi politikaları önemli yer tutmaktadır. Ancak vergi politikalarının tek başına uygulanması yeterli değildir. Para ve maliye politikalarının birbirini tamamlaması ve bu politikaların ülkenin ekonomik ve sosyal hedeflerine uygun olarak belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca kriz dönemlerinde vergi oranlarının sınırı iyi belirlenmelidir. Bunun ötesinde seçilecek politikalar kısa vadeli çözümlerden ziyade ekonomik yapıyı güçlendirici uzun vadeli çözümler getirmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Alp, A. (2002), “*Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye*”, İMKB Yayınları, İstanbul.
- Bilgim, M., Karabulut, G. Ve Ongan, H, (2002), “*Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Yapıları Üzerindeki etkisi*”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Canbay, T. (2009), “*Dünyada Vergileme Anlayışındaki Değişim (Antikçağdan Günümüze)*”, Dora Yayınevi, 1. Baskı, Bursa.
- Edizdoğan, N. Ve Çelikkaya, A. (2010), “*Vergilerin Ekonomik Analizi*”, Dora Yayınevi, 1. Baskı, Bursa.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2005), “*Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hiç, M. (2009), “*Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye*”, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, G. (2002), “*Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*”, Der Yayınları, İstanbul.
- Özbilen, Ş. (1998), “*Maliye Politikası*”, Ezgi Kitabevi, 1. Baskı, Bursa.
- Parasız, İ. (2001), “*Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar*”, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Pehlivan, O. (2010), “*Kamu Maliyesi*”, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Türk, İ. (1997), “*Maliye Politikası Amaçlar, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*”, Turhan Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- Yay, T., Yılmaz, E. Vd. (2001), “*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

MAKALELER

- Akgüç, Ö. (2009) *Kriz Nedeni Ve Çıkış Yolları*,
<http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/239/1.pdf> (Erişim Tarihi: 24.08.2011),
- Aktan, C. C. (2011) *Kriz Yönetimi*
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-kriz-yonetimi.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2011.

- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2002), “Ekonomik Kriz: Nedenler Ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2002/1, ss.1-9.
- Aras, O. N. (2010), “Türkiye’ye Makro Ekonomik Etkileri Bakımından 2008 Küresel Krizi”, *Finans Politika ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, c.47, s.550, ss.6-17.
- Ateş, D. (2011), “Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşmenin Geleceği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, s.12(1), ss.1-16.
- Avcı, N. (1988), “Bütçe ve Para Politikalarının Makroekonomik Etkileri”, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Avrupa Birliği’nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: *Euro Rekabet Paktı* (2011), www.abgs.gov.tr Erişim Tarihi: 10.03.2012
- Aydın, S. (2000), “Asya Krizi ve Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi”, *Maliye Dergisi*, s.133, ss.13-30.
- Bastı, E. (2006), “Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri”, *Sermaye Piyasası Kurulu*, Yayın no:191, Ankara.
- Bayraktutan, Y. ve Özkaya, M. H. (2002), “IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya’da Ekonomik Performans Sonuçları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3) ss.1-18.
- Berikol, Z. (2012), *Yeni Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000-Şubat 2001 Krizleri*, <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/65.pdf>. (Erişim Tarihi: 10.03.2012).
- Bocutoğlu, E. ve Ekinci, A. (2009), “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, *Maliye Dergisi*, s:156, ss:66-82, Ocak-Haziran.
- Boratav, K. (2009), “Uluslararası Kriz Üzerine Birkaç Gözlem”, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, c.7 s.27, ss.9-15.
- Can, İ. (2004) *Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası*, http://www2.bayar.edu.tr/iibf/maliye/sureyya_sakinc/docs/KamuMaliyesi/IsmailCAN.pdf (Erişim Tarihi: 07.12.2011).
- Coşkun, Y. A. Ve Balatan, Z. (2009), “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri Ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilanço

- Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, 12. İktisat Öğrencileri Kongresi, Ege Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir.
- Çakmak, U. (2007), “Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9 / I ss.81 -10.
- Çapanoğlu, S. (2010), *Yunanistan’da Yaşanan Borç Krizi Ve Avro Alanı’na Etkileri*, http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/7-yunanistanborckrizi-sema_capanoglu-subat2010.pdf (Erişim Tarihi: 09.04.2012).
- Çataloluk, C. (2009), “Kamu Borçlanması, Gerçekleşme Biçimi Ve Makro Ekonomik Etkileri (Teorik Bir Yaklaşım, Türkiye Örneği)”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.12(21), ss.240-258.
- Çolak, Ö. F. (2011) *Krizi Çözmede Maliye Politikaları Nasıl Kullanılmalı?* http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2330&id=109 (Erişim Tarihi: 15.12.2011).
- Dağdelen, İ. (2011), “Avrupa Bütünleşme Sürecinde Yunanistan’ın Borç Krizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, c. 10, n. 2, ss.1-26.
- Delice, G. (2003), “Finansal Krizler: Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, Ocak-Haziran, ss. 57-81.
- Demircan, E. (2003), “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmaya Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.21, ss. 97-116, Temmuz-Aralık.
- Doğan, S. ve Özekicioğlu, H. (2005), “Güney Kore Ve Türkiye’de Uygulanan İmf Politikaları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.6, s.1, ss.147-176.
- Ecer, E.G. (2010), *Avrupa Birliği’nde Vergilendirme Trendleri Raporu: Finansal Krizin Vergi Politikalarına Yansımaları*, www.abmaliye.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.03.2012).
- Eralp, N. (2010), *Avrupa Birliği’nde Neler Oluyor?*, www.tepav.org.tr/.../1279029964-2.Avrupa_Birliği’nde_Neler_Oluyor (Erişim Tarihi: 10.03.2012).
- Erdinç, Z. (2007), “Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s.18, ss.1-19.

- Erdönmez, P. (2002), “Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci”, *Türkiye Bankacılar Birliği Dergisi*, y.13, s.43, ss.67-82.
- Erkekoğlu, H. Ve Bilgili, E. (2005), “Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi: Teori Ve Uygulama”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.24, ss. 15-36, Ocak – Haziran.
- Ezizov, M. (2010), “Küresel Krizler ve Kriz Döneminde Para Politikasının Kullanımı”, *Journal of Azerbaijani Studies*, Qafqaz Üniversitesi, ss.432-443.
- Genel Ekonomi ve Mali Sistem, (2012), “Sermaye Piyasası Faaliyetleri Temel Düzey Lisansı Eğitimi”, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği (TSPAKB).
- Güloğlu, B. ve Altunoğlu, E. (2002), “Finansal Serbestleşme Politikaları Ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya Ve Türkiye Krizleri”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s.27, ss.107-134.
- Güngör, K. (2010) *Global Finansal Krizin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri*, web.inonu.edu.tr/~ozal.congress/pdf/10.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2011),
- Işık, S. (2009), “Tam İstihdam Ve Fiyat İstikrarı Kapsamında Neo-Liberal Yaklaşımlara Post - Keynesyen Karşı Duruşlar: Devletin Nihai İşveren Olma Rolü”, *Ekonomik Yaklaşım*, c.20, s.70, ss.61-88.
- Işık, S. D., K. ve Korkmaz, A. (2004), “Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt:19, Sayı:1, ss:45-69.
- İleri, Ç. (2011), *Avro Alanı İçin Ekonomik Kriz Yılı: 2010*, www.ikv.org.tr (Erişim Tarihi: 10.04.2012).
- İşcan, İ. H. Ve Hatipoğlu Y. Z. (2009), *Rusya’da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci Ve 2008 Küresel Krizi*, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmecnua/article/viewFile/7330/6834> Erişim Tarihi:27.02.2012
- Karabıçak, M. (2006), “IMF’nin Gelişim Süreci, Türkiye’de Ekonomik Kriz Dönemlerinde Uygulanan IMF Politikaları ve Uygulama Sonuçları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.11, s.2 ss.229-246.

- Karabıçak, M. (2010), “Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler Ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.15, s.3 ss.251-270.
- Karakurt, B. (2010), “Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü Ve Türkiye'nin Krize Maliye Politikası Cevabı”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.24, s.2, ss.167-195.
- Kargı, N. ve Karayılmazlar, E. (2009), “Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerindeki Etkinsizlik Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.14, s.3 ss.21-37.
- Keskin, H., Kiriş, H. M. ve Şentürk, C. (2006), “2001 Krizinin Ekonomik Ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir Değerlendirme Çabası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl:2 Sayı 4, ss.46-73.
- Kızılot, Ş. Ve Durmuş, M. (2001), “Ekonomik Kriz Dönemlerinde Vergi Politikası Nasıl Olmalı?”, *Gazi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.2, ss.159-176.
- Kibritçiöğlü, A. (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 44, Eylül-Ekim.
- Kibritçiöğlü, A. (2011), “Current Sovereign Debt Crisis İn Eurozone Countries”, *İktisat ve Toplum Dergisi*, s.10, ss. 30-41.
- Kouretas, G. (2012), “The Greek Debt Crisis: Origins and Implications”, <http://www.frbatlanta.org> (Erişim Tarihi: 05.04.2012).
- Koyuncu, M. ve Şenses, F. (2004), “Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya Ve Arjantin Deneyimleri”, *ERC Working Papers in Economics* 04/13 October.
- Köse, Y. ve Karabacak, H. (2011), “Yunanistan Ekonomik Krizi: Nedenleri, Etkileri ve Alınan Tedbirlere İlişkin Bir Değerlendirme”, *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran s.160, ss. 289-306.
- Küçüközmen, C. (2012), “2011’i Geride Bırakırken Finansal Kriz, AB ve Türkiye”, *Maliye Finans Yazıları*, s. 94, ss. 1-10.
- Oskay, C. (2010), “Türkiye’de Dış Borçlar ve Avrupa Borç Krizinin Olası Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, s.34, ss.58-75.

- Önder, İ. (18.06.2011), *Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi*, <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/238/2.pdf>.
- Özbaran, H. (2004), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılıın Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, *Sayıştay Dergisi*, s.53, ss.115-138.
- Özbilen, Ş. (2000), “Küresel Mali Kriz Ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri”, *Finans Dünyası*, s.132, Aralık.
- Özbilen, Ş. (2001), “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri Ve Bir Mali Sistem Reform Önerisi II”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Kriz Özel Sayısı I, Eylül-Ekim.
- Özdemir, K. A. Ve Şahinbeyoğlu, G. (2000), “Alternatif Döviz Kuru Sistemleri”, *Tartışma Tebliği*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özkan, H. (2009), “Konjonktür Yanlısı Ve Konjonktür Karşıtı Maliye Politikaları, Türkiye Uygulaması Ve Küresel Mali Kriz”, *Bütçe Dünyası*, c.3, s.32, ss.36-42.
- Özsoylu, A. F., (2011), “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Güncel Mali ve Ekonomik Sorunlar*, Derl: Özsoylu, A.F. ve Algan, N., Karahan Kitabevi, Adana, ss. 121-143.
- Öztürk, M. Ve Aras, O. N. (2011), “Euro Ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, c.3, s.2, ss.143-155.
- Öztürk, S. (2003), “Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım – 2001 Şubat Türkiye Krizleri”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi İİBF, c.10, s.1, ss.171-185.
- Samur, C. (2010), “Uluslararası Finansal Panik Yaklaşımı ve 1997/8 Asya Krizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.23, ss.173-184.
- Susam, N. Ve Bakkal, U. (2008), “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Değişkenlerini Nasıl Etkileyecek”, *Maliye Dergisi*, s.155, ss.72-89, Temmuz-Aralık.
- Şanlıoğlu, Ö. ve Bilginoğlu, M. A. (2010), “Euro Bölgesi’nde Yaşanan Mali Sorunlar Ve Maliye Politikalarında Uyum Arayışları”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ocak-Temmuz, s. 35, ss.149-173.
- Şimşek, H. (2008), “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.13, s.1 s.183-208.

- Şimşek, H. ve Altay, A. (2008), “Küresel Kriz Ortamında Türkiye'de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”, *Gündem Dergisi*, s. 528, ss. 11-23.
- Şişman, M. (2006), “Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.XXI, s.1, ss.15-35.
- Tokucu, E. (2010), Kriz Ve Para Politikaları: Para Politikalarının Başarısızlığı Üzerine”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, c.21, s.76, ss.31-54.
- Topallı, N. (2006), “Kriz Sonrası Uygulanan İmf Tipi İstikrar Programları Ve Ekonomik Etkileri: Güneydoğu Asya Ve Türkiye Örneği”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, y.9, s.11, ss.143-156.
- Turgut, A. “Türleri, Nedenleri Ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 4 - 5 Kasım 2006 / Şubat 2007, ss.35-46.
- Turhan, T. (2008), “Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi”, *Sayıştay Dergisi*, s.69, ss.17-35, Nisan-Haziran.
- Uyanık, A. (2009), *Finansal Krizler Ve Uygulanan Vergi Politikalarının Ekonomik Süreç Üzerindeki Etkileri*, http://www.ortaklarymm.com/index.php?option=com_content&view=article&id=80:finansal-kriz-vergi&catid=40:atilla-uyanik Erişim Tarihi:21.12.2011
- Uygur, E. (2001), *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri*, Türkiye Ekonomi Kurulu, Tartışma Metni, <http://www.tek.org.tr>.
- Yıldırım, S. (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s.12 (18), ss. 47-55.
- Yılmaz, D. (2012), “Yunanistan Krizi ve Euro’dan Çıkış Tartışmaları”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, c. 49, s. 564,
- Yılmaz, Ö., Kızıltan, A. Vd. (2005), “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme Ve Para Krizleri”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s.24, ss. 77-96, Ocak – Haziran.
- Yücel, F. Ve Kalyoncu, H. (2010), “Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği”, *Maliye Dergisi*, s.159, ss. 53-69 Temmuz-Aralık.

TEZLER

- Akman, C. (2009) *2008 Küresel Ekonomik Krizine Tarihsel Ve Teorik Açından Bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aydın, Ü. (2003) *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- Aykon, Y. (2011) *Finansal Krizlerin Banka Karlılıkları Üzerindeki Etkileri: 1997-2010 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Isparta.
- Bacni, Z. (2010) *Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi Ve Yeniden Yapılandırmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sermaye Piyasaları ve Borsa Bilim Dalı, İstanbul.
- Balmumcu, Ö. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Kamu Borç Stoku İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Muğla.
- Aracı, K. A. (2010) *1929 Büyük Ekonomik Buhran’dan 2008 Ekonomik Krizi’ne Dünya Ekonomik Krizleri Ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Afşar, B. (2010) *2001 Krizinden Sonra Türkiye’de İzlenen Makro Ekonomik Politikalar Ve Bu Politikaların Dış Ticarete Olan Etkisi (Konya İli Örneği)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Akçay, M. A. (1997) *Para Politikası Araçları Türkiye Ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar*, Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Dolu, İ. (2009) *Türkiye’de Yaşanan 1994 ve 2001 Ekonomik Krizlerin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- Demirhan, İ. (2007) *Türkiye’de Para Politikası Uygulamaları Ve Enflasyon Hedeflemesi*, Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

- Buyun, T. C. (2008) *2000-2006 Dönemi Türk Vergi Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Mali İktisat Bilim Dalı, İstanbul.
- Bilge, O. (2009) *Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ergenç, Y. E. (2009) *Ekonomik Krizlerin Nedenleri Ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Erkuş, M. (2007) *Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Enflasyonun Önlenmesinde Maliye Politikası Araçlarının Etkinliği*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Erdoğan, B. (2006) *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Fırat, E. (2006) *Ekonomik Krizler Ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Konya.
- Gedikli, A. (2009) *Finansal Kriz Riskini Azaltabilecek Küresel Mali Araçlara Yönelik Ortak Karar Alma Problemleri Ve Olası Çözümler*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Mali İktisat Bilim Dalı, İstanbul.
- Göktan, A. (2008) *1999 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Ekonomik İstikrar Politikaları Neticesinde Mali Sürdürülebilirlik*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- İnandım, Ş. (2005) *Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri İle Reel Döviz Kuru Etkileşimi: Türkiye Örneği*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ankara.
- Kandemir, O. (2005) *Türkiye'nin 2000/2001 Ekonomik Krizlerinin Nedenleri Ve Alınan Önlemler*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Kantar, L. (2010) *Mortgage(İpotekli Konut Kredisi) ve 2008 Küresel Krize Olan Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kuran, İ. (2006) *Türkiye’de Ekonomik Krizler Ve İstikrar Programları (1980-2005)*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Kuş, K. (2008) *Vergi Rekabeti – Vergi Cenneti İlişkisi: Maliye Politikası Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kocadağ, S. (2010) *Ekonomik Krizlerle Mücadelede Maliye Politikasının Rolü: Türkiye’de 1980 Sonrası Döneme Yönelik Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, İzmir.
- Koldanca, S. (2009) *Türkiye'nin Ekonomik Kriz Dönemlerinde IMF-Türkiye İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- Kınaytürk, Z. (2006) *1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (Kobi) Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta.
- Kayarkaya, O. (2006) *1980 Sonrası Türkiye’de Ekonomik Krizler Ve Bu Krizlerin Getirdiği Bir Sonuç Olarak Banka Konsolidasyonları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir.
- Metinsoy, Y. (2010) *Küresel Finansal Kriz Ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Afyon.
- Sarak, F. (2006) *Türkiye’de Yaşanan 2000 Yılı Ekonomik Krizi Ve Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Sarıgedik, İ. (2008) *1994 – 2001 Krizlerine Genel Bakış Ve Kriz Yönetimi*, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.

- Sarpkaya, S. (2009) *Finansal Krizler Ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Yanpar, A. (2008) *Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Ankara.
- Yılayaz, N. (2011) *2008 Küresel Finansal Krizinin Türk Kamu Maliyesine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Afyon.
- Yürekli, Ö. (2004) *Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri Ve Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Isparta.

İNTERNET KAYNAKLARI

- ABGS (2012) “AB Ekonomisi Ara Tahmin Raporu”, http://www.abgs.gov.tr/files/EMPB/aratahmin_subat2012.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2012)
- Country Statistical Profile: Greece, Portugal, Ireland 2011-2012, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (Erişim Tarihi: 15.04.2012).
- “Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler”, (2011), www.abgs.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.03.2012).
- “Rusya Krizi ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/rusya.pdf> (Erişim Tarihi: 22.02.2012).
- “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2012).
- “Yunanistan’da Yaşanan Borç Krizi ve Avro Alanı”, (03.04.2012), http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/yunanistanda_yasanan_borc_krizi_ve_avro_alani.pdf.
- DPT, “2000 Yılı Programı”, ekutup.dpt.gov.tr/program/2000/b.doc (Erişim Tarihi: 09.10.2012).
- DPT, “Katılım Öncesi Ekonomik Programı”, www.dpt.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.12.2011).

Ekonomik Göstergeler, <http://www.bumko.gov.tr/TR,147/ekonomik-gostergeler.html>
(Erişim Tarihi: 13.12.2012).

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler,
<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676> (Erişim Tarihi: 10.12.2012).

Employment Rate By The Sexs, Total (%), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (Erişim Tarihi: 15.04.2012).

Gelir İdaresi Başkanlığı, “Gelir, Kurumlar Ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1988-2011)”,
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_57.xls.htm Erişim Tarihi:13.11.2012

<http://tr.euronews.com/2013/01/12/yunanistan-da-vergi-zammi/> (Erişim Tarihi: 12.02.2013).

<http://neo-ekonomi.com/yunanistanda-yasanan-borc-krizi-ve-kurtarma-paketleri/>
(Erişim Tarihi: 12.02.2013).

http://www.bbc.co.uk/turkce/ekonomi/2011/06/110616_greece_economy.shtml (Erişim Tarihi: 01.04.2012).

<http://www.belgeler.com/blg/11yc/finansal-krizlerde-erken-uyari-modelleri-ve-trkiye-uygulamasi-early-warning-models-in-financial-crisis-and-turkey-application>
(Erişim Tarihi: 26.08.2011).

IMF, “09.12.1999 tarihli Niyet Mektubu”,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2012).

IMF, “18.12.200 tarihli Niyet Mektubu”,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/mektup.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2012).

IMF, “30.01.2001 tarihli Niyet Mektubu”,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/mektup3001.html> (Erişim Tarihi: 12.10.2012).

Inflation Rate, Annual Average Rate Of Change (%), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
(Erişim Tarihi: 15.04.2012).

Tax Revenue Statistics, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (Erişim Tarihi: 15.04.2012)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Öznur DEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir / 14.08.1986

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi
Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
2005-2009

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar : İzmir Büyükşehir Belediyesi, Teftiş Kurulu, 2008.

Projeler : -

Çalıştığı Kurumlar : Nazilli Meslek Yüksekokulu, Yenipazar Meslek
Yüksekokulu, Karacasu Meslek Yüksekokulu ve Kuyucak
Meslek Yüksekokulu
Sözleşmeli Öğretim Görevlisi, 2011-

İletişim

e-posta Adresi : oznurdemir35@hotmail.com

Tarih : 2013